

Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής
Σχολή Διοικητικών, Οικονομικών και Κοινωνικών Επιστημών
Τμήμα Λογιστικής & Χρηματοοικονομικής
Π.Μ.Σ. «Δημόσια Οικονομική & Πολιτική»

**«Η οικονομική κρίση και η κρίση χρέους της δεκαετίας του 2010
στην Ελλάδα: Διερεύνηση των αιτίων τους και αξιολόγηση των
πολιτικών αντιμετώπισής τους»**

Λελούδα Μαργιολακιώτη

Διπλωματική Εργασία υποβληθείσα στο Τμήμα Λογιστικής & Χρηματοοικονομικής του
Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής για την απόκτηση Μεταπτυχιακού Διπλώματος Ειδίκευσης
στη Δημόσια Οικονομική και Πολιτική

Αιγάλεω, 2023

Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής
Σχολή Διοικητικών, Οικονομικών και Κοινωνικών Επιστημών
Τμήμα Λογιστικής & Χρηματοοικονομικής
Π.Μ.Σ. «Δημόσια Οικονομική & Πολιτική»

**«Η οικονομική κρίση και η κρίση χρέους της δεκαετίας του 2010
στην Ελλάδα: Διερεύνηση των αιτίων τους και αξιολόγηση των
πολιτικών αντιμετώπισής τους»**

Λελούδα Μαργιολακιώτη Α.Μ. 20069

Επιβλέποντες

Ιωάννης Βαβούρας, Ομότιμος Καθηγητής, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Κοινωνικών και
Πολιτικών Επιστημών

Χαρίκλεια Βαβούρα, Μεταδιδακτορική Ερευνήτρια, Τμήμα Οικονομικών Επιστημών,
ΕΚΠΑ, Διδάκτωρ Οικονομικών του Πανεπιστημίου του Νότιγχαμ

Διπλωματική Εργασία υποβληθείσα στο Τμήμα Λογιστικής & Χρηματοοικονομικής του
Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής για την απόκτηση Μεταπτυχιακού Διπλώματος Ειδίκευσης
στη Δημόσια Οικονομική και Πολιτική

Αιγάλεω, 2023

University of West Attica

School of Administration, Economic, and Social Sciences
Department of Accounting & Finance
M.Sc. in Public Economics and Policy

The financial crisis and the debt crisis of the 2010s in Greece:
Investigation of their causes and evaluation of the policies to deal with
them

Lelouda Margiolakioti R.N. 20069

Supervisors

Ioannis Vavouras Professor Emeritus, Panteion University of Social and Political Sciences
Charikleia Vavoura, Postdoctoral Researcher, Department of Economics, University of
Athens,
Ph D. University of Nottingham

Master Thesis submitted to the Dept. of Accounting & Finance of the University of West
Attica in partial fulfilment of the requirements for the degree of M.Sc. in Public Economics
and Policy

Aigaleo, Greece, 2023

**«Η οικονομική κρίση και η κρίση χρέους της δεκαετίας του 2010
στην Ελλάδα: Διερεύνηση των αιτίων τους και αξιολόγηση των
πολιτικών αντιμετώπισής τους»**

Εγκρίθηκε από την εξεταστική επιτροπή την 3/7/2023

A/A	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ	ΒΑΘΜΙΔΑ/ΙΔΙΟΤΗΤΑ	ΨΗΦΙΑΚΗ ΥΠΟΓΡΑΦΗ
1	Βαβούρα Χαρίκλεια	Μεταδιδακτορική Ερευνήτρια Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο	
2	Χυζ Αλίνα	Καθηγήτρια Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής	
3	Αλεξόπουλος Ανδρέας	Αναπληρωτής Καθηγητής Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής	

ΔΗΛΩΣΗ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Η κάτωθι υπογεγραμμένη Λελούδα Μαργιολακιώτη του Γεωργίου, με αριθμό μητρώου 20069 φοιτήτρια του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών «**Δημόσια Οικονομική και Πολιτική**» του Τμήματος «Λογιστικής και Χρηματοοικονομικής» της Σχολής «Διοικητικών, Οικονομικών και Κοινωνικών Επιστημών» του Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής, δηλώνω ότι:

«Είμαι συγγραφέας αυτής της μεταπτυχιακής εργασίας και ότι κάθε βοήθεια την οποία είχα για την προετοιμασία της, είναι πλήρως αναγνωρισμένη και αναφέρεται στην εργασία. Επίσης, οι όποιες πηγές από τις οποίες έκανα χρήση δεδομένων, ιδεών ή λέξεων, είτε ακριβώς είτε παραφρασμένες, αναφέρονται στο σύνολό τους, με πλήρη αναφορά στους συγγραφείς, τον εκδοτικό οίκο ή το περιοδικό, συμπεριλαμβανομένων και των πηγών που ενδεχομένως χρησιμοποιήθηκαν από το διαδίκτυο. Επίσης, βεβαιώνω ότι αυτή η εργασία έχει συγγραφεί από μένα αποκλειστικά και αποτελεί προϊόν πνευματικής ιδιοκτησίας τόσο δικής μου, όσο και του Ιδρύματος.

Παράβαση της ανωτέρω ακαδημαϊκής μου ευθύνης αποτελεί ουσιώδη λόγο για την ανάκληση του πτυχίου μου».

Επιθυμώ την απαγόρευση πρόσβασης στο πλήρες κείμενο της εργασίας μου μέχρι ..... και έπειτα από αίτηση μου στη Βιβλιοθήκη και έγκριση του επιβλέποντα καθηγητή.

Η Δηλούσα

Λελούδα Μαργιολακιώτη

* Όνομα Επώνυμο/Ιδιότητα

Ψηφιακή Υπογραφή

* Ψηφιακή υπογραφή του επιβλέποντος αν έχει ζητηθεί απαγόρευση πρόσβασης στην εργασία για κάποιο χρονικό διάστημα.

Στην οικογένειά μου

Ευχαριστίες

Η παρούσα διπλωματική εργασία πραγματοποιήθηκε στο Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής, στο τμήμα Λογιστικής και Χρηματοοικονομικής, στο Π.Μ.Σ «Δημόσια Οικονομική και Πολιτική», κατά το έτος 2023.

Ευχαριστώ θερμά τους επιβλέποντες καθηγητές μου, Κύριο Ιωάννη Βαβούρα και Κυρία Χαρά Βαβούρα, για την αμέριστη βοήθεια που μου προσέφεραν, τις εύστοχες και ιδιαίτερα εποικοδομητικές παρατηρήσεις τους, αλλά και τη συνεχή τους επιστημονική και συμβουλευτική καθοδήγησή τους, το αμείωτο ενδιαφέρον, την πάντα άμεση ανταπόκρισή τους και τη συμπαράστασή που έδειξαν καθ' όλη τη διάρκεια της εκπόνησης της διπλωματικής μου εργασίας .

Επίσης θα ήθελα να ευχαριστήσω τους καθηγητές μου για τις γνώσεις που μας μετέφεραν κατά τη διάρκεια των σπουδών, μέσα από τις δύσκολες και πρωτόγνωρες συνθήκες λόγω πανδημίας Covid και την εξ' αποστάσεως διδασκαλία.

Τέλος, θα ήθελα εκφράσω την ευγνωμοσύνη μου στην οικογένειά μου για όλη τη στήριξη, τη συμπαράσταση και την κατανόησή τους, σε όλη τη διάρκεια των σπουδών μου.

«Η οικονομική κρίση και η κρίση χρέους της δεκαετίας του 2010 στην Ελλάδα: Διερεύνηση των αιτίων τους και αξιολόγηση των πολιτικών αντιμετώπισής τους»

Περίληψη

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να αναλυθούν τα αίτια που οδήγησαν την Ελλάδα στην οικονομική και δημοσιονομική κρίση της δεκαετίας του 2010. Μελετώντας την εκτεταμένη βιβλιογραφία που υπάρχει για το θέμα αυτό, θα ανατρέξουμε μερικές δεκαετίες πίσω, και θα εξετάσουμε τις οικονομικές πολιτικές που εφαρμόστηκαν, ιδιαίτερα μετά την είσοδο της Ελλάδας στην Ε.Ο.Κ, το 1981, και στις δεκαετίες που ακολούθησαν μέχρι την ένταξη της στην ευρωζώνη, οι οποίες χαρακτηρίστηκαν από στασιμοπληθωρισμό, αποσταθεροποίηση της οικονομίας και άκαρπες προσπάθειες οικονομικής προσαρμογής. Οι ανισορροπίες που δημιουργήθηκαν δεν αντιμετωπίστηκαν επαρκώς, με αποτέλεσμα να επιδεινωθούν λόγω των αδυναμιών των προγραμμάτων προσαρμογής. Εξαιτίας αυτών των διαρθρωτικών και δημοσιονομικών ανισορροπιών, όταν η Ελλάδα εισήλθε στην ευρωζώνη, οδηγήθηκε στην αποσταθεροποίηση του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών της και στην αυξανόμενη ανάγκη για εξωτερικό δανεισμό. Η συσσώρευση των δημοσιονομικών ελλειμμάτων οδήγησε στη διόγκωση του δημόσιου χρέους, ώστε μετά το ξέσπασμα της χρηματοπιστωτικής κρίσης το 2008, η Ελλάδα να μην μπορεί να δανειστεί, να κινδυνεύει να χρεοκοπήσει και να προσφύγει στους θεσμούς με την υπογραφή τριών μνημονίων, με όλα τα επακόλουθα για την οικονομική και κοινωνική ζωή των πολιτών, που θα εξεταστούν στην εργασία αυτή.

Λέξεις κλειδιά: χρηματοπιστωτική κρίση, οικονομική κρίση, δημοσιονομική κρίση, κρίση χρέους, ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών, δημοσιονομικά ελλείμματα.

**«The financial crisis and the debt crisis of the 2010s in Greece:
Investigation of their causes and evaluation of the policies to deal
with them»**

Abstract

The purpose of this thesis is to analyze the causes that led Greece to the economic and fiscal crisis of the 2010s. Studying the extensive literature that exists on this subject, we will look back a few decades, and examine the economic policies that were implemented, especially after the entry of Greece into the European Economic Community in 1981, and in the decades that followed until its integration into the eurozone, which were characterized by stagnant inflation, destabilization of the economy and fruitless attempts at economic adjustment.

The imbalances that were created were not adequately addressed, resulting in their worsening due to the weaknesses of the adjustment programs. Because of these structural and fiscal imbalances, when Greece entered the Eurozone, it led to a destabilization of its current account balance and an increasing need for external borrowing

The accumulation of fiscal deficits led to the swelling of the public debt, so that after the outbreak of the financial crisis in 2008, Greece could not borrow, risked bankruptcy and resorted to the institutions by signing three memoranda, with all the consequences for the economic and social life of citizens, which will be examined in this work.

Key words: financial crisis, economic crisis, fiscal crisis, debt crisis, current account balance, fiscal, deficits.

Περιεχόμενα

Περίληψη	xv
Abstract.....	xvii
Κατάλογος Πινάκων	xxiii
Κατάλογος Διαγραμμάτων.....	xxv
Κατάλογος Εικόνων	xxvii
Εισαγωγή	xxix
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1	1
Βασικές έννοιες, θεωρητικοί στόχοι και βιβλιογραφική ανασκόπηση 1	
1.1 Εισαγωγή.....	1
1.2 Η κρίση του 2010	1
1.3 Οικονομική κρίση στην Ελλάδα	2
1.3.1 Δημόσιος Τομέας, Δημόσια Ελλείμματα, Δημόσιο Χρέος.....	2
1.3.2 Προσδιοριστικοί παράγοντες οικονομικής πολιτικής.....	3
1.3.3 Ανεργία, πληθωρισμός, ελλειμματικό εμπορικό ισοζύγιο.....	4
1.4 Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης.....	7
1.5 Ελληνική Οικονομία και Ευρωπαϊκή Ένωση.....	9
1.6 Ανακεφαλαίωση	11
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2	13
Παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση του 2008	13
2.1. Εισαγωγή.....	13
2.2 Η παγκόσμια οικονομία πριν το 2008.....	13
2.2.1 Η οικονομία των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής τη δεκαετία 1970...	13
2.2.2 Η διαχρονική εξέλιξη της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής κρίσης.	16
2.3 Τα αίτια της παγκόσμιας χρηματοοικονομικής κρίσης του 2008.....	20
2.3.1. Οι παγκόσμιες μακροοικονομικές ανισορροπίες	20
2.3.2 Υπερβολική Πιστωτική Επέκταση και Μόχλευση	21
2.3.3 Ασύμμετρη πληροφόρηση μεταξύ δανειστή και δανειζόμενου.....	22
2.4 Ανακεφαλαίωση	23
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3	25
Ελληνική Οικονομία και τα αίτια της κρίσης του 2010.....	25

3.1 Εισαγωγή.....	25
3.2 Ευρωπαϊκή Ένωση και χρηματοπιστωτική κρίση.....	25
3.3 Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα και λήψη μέτρων νομισματικής πολιτικής. ...	29
3.4 Η κρίση στη Ελλάδα το 2010.....	30
3.4.1 Η οικονομία της Ελλάδας πριν τη μεταπολίτευση.....	32
3.4.2 Η οικονομία της Ελλάδας μετά τη μεταπολίτευση.	33
3.5 Παράγοντες δημιουργίας δημοσιονομικών ελλειμμάτων και οι συνέπειες τους.	34
3.6 Προγράμματα χρηματοδοτικής συνδρομής και πολιτικές τους	38
3.7 Προϋποθέσεις για τον αποτελεσματικό έλεγχο των δημοσιονομικών ελλειμμάτων	40
3.8 Μνημόνια Οικονομικής και Χρηματοπιστωτικής Πολιτικής.....	41
3.9 Ανακεφαλαίωση.....	42
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4	45
Μεθοδολογία.....	45
4.1 Σκοπός και ερευνητικά ερωτήματα.....	45
4.2 Μέθοδος και συλλογή δεδομένων.....	45
4.3 Δείγμα.....	45
4.4 Διαδικασία διεξαγωγής	45
4.5 Στατιστική ανάλυση.....	46
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5	47
Αποτελέσματα	47
5.1 Περιγραφική στατιστική	47
5.1.1 Δημογραφικά στοιχεία	47
5.1.2 Οικονομική κρίση και βιοπορισμός	49
5.1.3 Οικονομική κρίση και ψυχική υγεία	50
5.2 Επαγωγική στατιστική	61
5.2.1 Συσχετίσεις με το φύλο	61
5.2.2 Συσχετίσεις με την ηλικία	61
5.2.3 Συσχετίσεις με το εκπαιδευτικό επίπεδο.....	69
5.2.4 Συσχετίσεις με την οικογενειακή κατάσταση	76
5.2.5 Συσχετίσεις με τη θέση εργασίας.....	76
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6	85

Συμπεράσματα και προτάσεις πολιτικής.....	85
6.1 Εισαγωγή	85
6.2 Συμπεράσματα θεωρητικού μέρους	85
6.3 Συμπεράσματα ερευνητικού μέρους	86
6.4 Προτάσεις πολιτικής.....	88
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι.....	91
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙ.....	101
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	107

Κατάλογος Πινάκων

Πίνακας 5.1 Συσχετίσεις με το φύλο	63
Πίνακας 5.2 Συσχετίσεις με την ηλικία	65
Πίνακας 5.3 Συσχετίσεις με το εκπαιδευτικό επίπεδο	70
Πίνακας 5.4 Συσχετίσεις με την οικογενειακή κατάσταση	77
Πίνακας 5.5 Συσχετίσεις με τη θέση εργασίας στο δημόσιο τομέα	80

Κατάλογος Διαγραμμάτων

Διάγραμμα 2.1 Ύψος συνολικού ενεργητικού Ομοσπονδιακής Τράπεζας των Η.Π.Α	18
Διάγραμμα 2.2 Ύψος συνολικού ενεργητικού Ε.Κ.Τ.	20
Διάγραμμα 5.1. Φύλο	47
Διάγραμμα 5.2 Ηλικία	48
Διάγραμμα. 5.3 Εκπαιδευτικό επίπεδο	48
Διάγραμμα 5.4 Οικογενειακή κατάσταση	48
Διάγραμμα 5.5 Θέση εργασίας στο δημόσιο τομέα	49
Διάγραμμα 5.6 Επίδραση οικονομικής κρίσης στο βιοτικό επίπεδο	49
Διάγραμμα 5.7 Επίδραση οικονομικής κρίσης στον περιορισμό πάγιων δαπανών	50
Διάγραμμα 5.8 Επίδραση οικονομικής κρίσης στις διακοπές	50
Διάγραμμα 5.9 Συμβολή κρατικής πολιτικής που είχε ακολουθηθεί στο παρελθόν στη δημιουργία της οικονομικής κρίσης της δεκαετίας του 2010	51
Διάγραμμα 5.10 Συμβολή ένταξης της χώρας στην Οικονομική και Νομισματική Ένωση στη δημιουργία της οικονομικής κρίσης της δεκαετίας του 2010	51
Διάγραμμα 5.11 Συμβολή πελατειακού συστήματος σχέσεων μεταξύ ψηφοφόρων και πολιτικών στη δημιουργία της οικονομικής κρίσης της δεκαετίας του 2010	52
Διάγραμμα 5.12 Επιρροή κατάργησης του 13ου και 14ου μισθού και μείωσης των αποδοχών στην απόδοση	53
Διάγραμμα 5.13 Συμβολή οικονομικής κρίσης στην αλλαγή συμπεριφοράς στον εργασιακό χώρο	53
Διάγραμμα 5.14 Συμβολή οικονομικής κρίσης στην συμπεριφορά των συναδέλφων στον εργασιακό χώρο	54

Διάγραμμα 5.15 Ικανοποίηση από τα δημοσιονομικά μέτρα που υιοθετήθηκαν για την αντιμετώπιση της κρίσης	55
Διάγραμμα 5.16 Αποτελεσματικότητα κρατικών πολιτικών που εφαρμόστηκαν για την αντιμετώπιση της κρίσης	55
Διάγραμμα 5.17 Αποτελεσματικότητα πολιτικών που επέβαλαν στη χώρα οι Θεσμοί για την αντιμετώπιση της κρίσης	56
Διάγραμμα 5.18 Απόψεις για το ότι οι κρατικές πολιτικές που εφαρμόστηκαν για την αντιμετώπιση της κρίσης ήταν κοινωνικά δίκαιες	56
Διάγραμμα 5.19 Απόψεις για το ότι οι πολιτικές που επέβαλαν στη χώρα οι Θεσμοί για την αντιμετώπιση της κρίσης ήταν κοινωνικά δίκαιες	57
Διάγραμμα 5.20 Συμβολή κρίσης στον έλεγχο κρατικών πολιτικών και αποφάσεων από τους Θεσμούς	57
Διάγραμμα 5.21 Απόψεις για το ότι η διαχείριση της κρίσης από το κράτος και τους θεσμούς ήταν αποδεκτή κοινωνικά	58
Διάγραμμα 5.22. Απόψεις για το ότι το κράτος έλαβε υπόψιν του κατά τη διάρκεια της κρίσης τις ανάγκες των πολιτών	58
Διάγραμμα 5.23 Επιρροή κυβερνήσεων από τις πελατειακές σχέσεις για την αντιμετώπιση της κρίσης	59
Διάγραμμα 5.24 Συμβολή πολιτικής αντιμετώπισης της οικονομικής κρίσης στη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας της οικονομίας της χώρας	59
Διάγραμμα 5.25 Συμβολή πολιτικής χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων της χώρας στην αποτελεσματική αντιμετώπιση της κρίσης	60
Διάγραμμα 5.26 Συμβολή πολιτικής της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας στην αποτελεσματική αντιμετώπιση της κρίσης	61

Κατάλογος Εικόνων

Εικόνα 1.1 Ελληνικό δημόσιο χρέος ως ποσοστό του ΑΕΠ, περίοδος 1980-2010	2
Εικόνα 1.2 Η εξέλιξη του εμπορικού Ισοζυγίου της Ελλάδας κατά την περίοδο 1981-1996	4
Εικόνα 1.3 Η εξέλιξη του Ισοζυγίου άδηλων συναλλαγών της Ελλάδας κατά την περίοδο 1981-1996	5
Εικόνα 2.1 Έλλειμμα/πλεόνασμα λογαριασμού τρεχουσών συναλλαγών, % του ΑΕΠ	21
Εικόνα 3.1 Οι σημαντικότερες αποφάσεις ευρωπαϊκών οργάνων για το χρηματοπιστωτικό σύστημα και για την ελληνική οικονομία, 2008-2009	27
Εικόνα 3.2 Οι προτάσεις της Έκθεσης της “ομάδας de Larosiere” και η υλοποίησή τους	28

Εισαγωγή

Την παγκόσμια οικονομική κρίση του 2008-2009, ακολούθησε η μεγάλη ύφεση, στη δίνη της οποίας βρέθηκε και η Ελλάδα. Η αδυναμία αντιμετώπισης της κρίσης από την πολιτική ηγεσία της χώρας είχε σαν αποτέλεσμα τη διόγκωση του χρέους με σημαντικές επιπτώσεις στην οικονομική, κοινωνική ζωή των πολιτών της.

Για την κρίση στην Ελλάδα της δεκαετίας του 2010, θα πρέπει να ανατρέξουμε μερικές δεκαετίες πίσω. Ξεκινώντας από τη μεταπολίτευση, και μετά την ένταξη της χώρας στην Ευρωπαϊκή Ένωση και την Ευρωζώνη, θα αναλυθούν οι αδυναμίες της ίδιας της ελληνικής οικονομίας, οι αντιφάσεις των φορέων οικονομικής πολιτικής που δημιούργησαν τις συνθήκες εκείνες, που με τη σειρά τους οδήγησαν στην οικονομική κρίση του 2010, καθώς και τα κοινωνικά, πολιτικά, θεσμικά και διαρθρωτικά αίτια αυτών των αδυναμιών. Η εξάρτηση της Ελλάδας για συνεχή εξωτερικό δανεισμό, για τη χρηματοδότηση των δημοσιονομικών και εμπορικών ελλειμμάτων της, μετά τη δεκαετία του 1970 και ειδικά τη δεκαετία του 1980, κατά της διάρκειας της οποίας διόγκωσε το έλλειμμα της ως ποσοστό του ΑΕΠ, και κατέστησε την ελληνική οικονομία ευάλωτη στις διεθνείς αγορές ως προς τη διεθνή ανταγωνιστικότητά της και την προσέλκυση νέων παραγωγικών επενδύσεων.

Οι σημαντικές αποκλίσεις μεταξύ εσόδων και δαπανών, η αύξηση των κρατικών δαπανών και η συνεχής χρηματοδότηση των δημοσιονομικών ελλειμμάτων με δανεισμό, η αδυναμία των φορέων οικονομικής πολιτικής να ασκήσουν μια αποτελεσματική δημοσιονομική πολιτική, ως προς την είσπραξη άμεσων φόρων, η αύξηση των μισθών συγκριτικά γρηγορότερη από την αύξηση της παραγωγικότητας, γεγονός που καθιστούσε τη χώρα λιγότερο ανταγωνιστική στις διεθνείς αγορές, η αύξηση της ανεργίας, ήταν μερικά από τα προβλήματα που οδήγησαν στη συσσώρευση ελλειμμάτων με συνέπεια τη διόγκωση του δημόσιου χρέους που οδήγησε στη λεγόμενη κρίση χρέους με όλες τις οικονομικές και κοινωνικές συνέπειες στη ζωή των πολιτών.

Οι παράγοντες, σύμφωνα με τους Βαβούρα και Βαβούρα (2019^β), που συμβάλλουν στη διεύρυνση των δημόσιων ελλειμμάτων και κατά συνέπεια στη διόγκωση του χρέους είναι:

- a. Οι δομικές αδυναμίες του δημόσιου τομέα
- b. Η ενίσχυση του αναδιανεμητικού ρόλου του κράτους
- c. Η τεράστια διόγκωση της παραοικονομίας

d. Η ακολουθούμενη πολιτική συμπεριφορά.

Οι παραπάνω παράγοντες και η επίδρασή τους στη διεύρυνση των δημόσιων ελλειμμάτων και τη διόγκωση του χρέους θα αναλυθούν στα κεφάλαια που ακολουθούν, με ιδιαίτερη έμφαση στο γεγονός ότι τα δημόσια ελλείμματα στην Ελλάδα έχουν πολιτικό χαρακτήρα.

Όπως αναφέρουν οι Βαβούρας και Βαβούρα (2019^β), «τα οικονομικά προβλήματα συσσωρεύονται όπως συμβαίνει με το δημόσιο χρέος και ακολουθούν μια διαδικασία εκκόλαψης, ιδίως αν τα σχετικά μεγέθη είναι μεταβλητές αποθέματος».

Στην παρούσα εργασία θα εξετάσουμε

- την οικονομική κρίση στην Ελλάδα το 2010,
- τα αίτια της κρίσης που είχαν ως αποτέλεσμα την προσφυγή της χώρας στους Θεσμούς οι οποίοι σε μια μαραθώνια Σύνοδο Κορυφής, 12/13 Ιουλίου ενέκριναν τρία προγράμματα χρηματοδοτικής συνδρομής προς τη χώρα
  - α) το πρώτο, το Μάιο του 2010,
  - β) το δεύτερο το Φεβρουάριο του 2012 και
  - γ) το τρίτο με έτος έναρξης το 2015
- την υπογραφή αντιστοίχως τριών μνημονίων συνεργασίας και τις επιπτώσεις που είχαν για την ελληνική οικονομία και τους Έλληνες και τέλος
- την αξιολόγηση των πολιτικών αντιμετώπισης από τους φορείς της οικονομίας και της πολιτικής.

Σκοπός της προτεινόμενης έρευνας θα είναι αφενός να εξεταστούν τα αίτια που οδήγησαν στην οικονομική κρίση της δεκαετίας του 2010 την Ελλάδα και αφετέρου να αξιολογηθούν οι πολιτικές αντιμετώπισή τους.

Το συγκεκριμένο θέμα που θα εξεταστεί είναι ιδιαίτερα σημαντικό και παραμένει επίκαιρο ακόμη και σήμερα. Μετά την παρέλευση σχεδόν 12 ετών, την προσφυγή των φορέων της οικονομικής πολιτικής στους Θεσμούς και την υπογραφή τριών μνημονίων, η χώρα μας αν και βγήκε στις αγορές το 2017, τελεί ακόμη υπό δημοσιονομική εποπτεία.

Για αυτό λοιπόν τυγχάνει, ακόμη, εξέτασης και μελέτης της οικονομικής κρίσης που οδήγησε στην κρίση χρέους στη χώρα. Τα προγράμματα προσαρμογής που υποχρεώθηκε να υιοθετήσει η Ελλάδα μέσα από τρία μνημόνια που υπογράφηκαν μεταξύ της Ελλάδας και των εταίρων της, με σκοπό να αντιμετωπίσουν τις

δημοσιονομικές ανισορροπίες της ελληνικής οικονομίας, τελικά λόγω των αδυναμιών τους, την οδήγησαν σε παραπέρα ύφεση, τη μεγαλύτερη στη νεότερη ιστορία της.

Θα ερευνήσουμε εάν το δημοσιονομικό πρόβλημα στην Ελλάδα είναι πολιτικό και κοινωνικό, και εάν οι προσπάθειες αντιμετώπισης και επίλυσής του, έχουν τα ανάλογα αποτελέσματα. Τα δημόσια ελλείμματα στην Ελλάδα δεν είναι αποτέλεσμα σφαλμάτων στην χάραξη της οικονομικής πολιτικής από τους οικονομικούς φορείς της εκάστοτε κυβέρνησης ή τυχαίων οικονομικών διαταραχών αλλά μιας πολιτικής που είναι συνδεδεμένη με την ύπαρξη του φαινομένου των πολιτικών-δημοσιονομικών κύκλων (Βαβούρα και Βαβούρα, 2019^β),.

Στη συνέχεια θα προσπαθήσουμε να αναλύσουμε το ρόλο της δημόσιας διοίκησης ή της γραφειοκρατίας όπως συνηθίζεται, και σε τι βαθμό επηρέασε την οικονομική πολιτική. Η γραφειοκρατία σύμφωνα με τους νεοκλαστικούς οικονομολόγους¹ θεωρείται βασικός θεσμός στη χάραξη της οικονομικής πολιτικής και στη λειτουργία του οικονομικού συστήματος.

Κατόπιν θα αναφερθούμε στο φαινόμενο της παραοικονομίας και το πόσο σημαντικό τμήμα αποτελεί στη συνολική οικονομική δραστηριότητα της Ελλάδας, αλλά και στις επιδράσεις που ασκεί στο σχεδιασμό και στην αποτελεσματικότητα της οικονομικής πολιτικής καθώς και στη σοβαρότητα των επιπτώσεων της σε αυτή.

Επίσης θα εξετάσουμε τη σημαντικότητα της φοροδιαφυγής στη δημοσιονομική πολιτική της χώρας και πόσο επηρεάζει άλλους τομείς της οικονομικής πολιτικής. Η μείωση των φορολογικών εσόδων αναγκάζει τους φορείς οικονομικής πολιτικής, προκειμένου να πετύχουν ένα στόχο σχετικά με τα δημόσια έσοδα, να καταφεύγουν στη φορολόγηση οικονομικών μονάδων με την ίδια φοροδοτική ικανότητα. Αποτέλεσμα αυτής της ενέργειας είναι ένας φαύλο κύκλο φοροδιαφυγής – αύξηση φορολογικού βάρους.

Ακόμη θα εστιάσουμε στο βαθμό που η διακυβέρνηση και η διαφθορά συνδέονται με την οικονομική πολιτική της χώρας. Κακή διακυβέρνηση συνεπάγεται ανάπτυξη της διαφθοράς, ενώ η ύπαρξη εκτεταμένης διαφθοράς καθρεφτίζει τη μη ύπαρξη καλής διακυβέρνησης. Η διαφθορά επηρεάζει σημαντικά τη γενικότερη οικονομική, αλλά και δημοσιονομική πολιτική της χώρας μέσα από τη σύνθεση των δημόσιων εσόδων και δαπανών της. Επίσης δεν αφορά μόνο το δημόσιο τομέα αλλά και τον ιδιωτικό. Έχει και άμεση σχέση με την παραοικονομία. Όταν υπάρχουν παράνομες οικονομικές

---

¹ (Βαβούρας και Βαβούρα, 2019^β)

δραστηριότητες, αυτό οδηγεί στη διαφθορά που με τη σειρά της οδηγεί τις επιχειρήσεις στην παραοικονομία με όλες τις συνέπειες που συνεπάγονται.

Ερευνώντας λοιπόν τις βιβλιογραφικές πηγές και μελετώντας τις αναφορές που έχουν γραφτεί για την οικονομική και δημοσιονομική κρίση στην Ελλάδα το 2010, οι βασικές υποθέσεις που θα βοηθήσουν για την επίτευξη του σκοπού είναι:

- Οι αδυναμίες και οι αστοχίες των φορέων οικονομικής πολιτικής μετά τη μεταπολίτευση να ασκήσουν σωστή δημοσιονομική πολιτική,
- η εμφάνιση πολιτικών-δημοσιονομικών κύκλων (η ανάπτυξη του πελατειακού καθεστώτος από τις κυβερνήσεις προκειμένου να αυξήσουν ή να διατηρήσουν τους ψηφοφόρους τους), αυξάνουν το χρέος,
- η εκτεταμένη φοροδιαφυγή συνέβαλε στην κατάληξη της χώρας με διογκωμένο δημόσιο χρέος,
- το φαινόμενο της παραοικονομίας και οι σημαντικές επιδράσεις που έχει στην οικονομική δραστηριότητα της χώρας μέσα από το σχεδιασμό και την αποτελεσματικότητα της οικονομικής πολιτικής,
- η διακυβέρνηση και η διαφθορά δύο έννοιες στενά συνδεδεμένες με τη χάραξη της οικονομικής πολιτικής,
- κατά πόσο ο δημόσιος δανεισμός επιβαρύνει την παρούσα ή τις μελλοντικές γενιές.

Η δομή της εργασίας διακρίνεται στο θεωρητικό και το ερευνητικό μέρος. Για την ανάπτυξη του θέματος θα βασιστούμε στα συμπεράσματα από τη βιβλιογραφική ανασκόπηση και στα στοιχεία της πρωτογενούς στατιστικής έρευνας.

Στην εισαγωγή της εργασίας θα γίνει αναφορά στο αντικείμενο, στο σκοπό και τη δομή της.

Στο πρώτο κεφάλαιο θα γίνει μια θεωρητική προσέγγιση των βασικών εννοιών της οικονομικής κρίσης, θα αναλυθούν οι θεωρητικοί στόχοι και επιπλέον θα γίνει μια αναφορά στη βιβλιογραφική ανασκόπηση.

Στο δεύτερο κεφάλαιο, θα γίνει εκτενής αναφορά στα γεγονότα που οδήγησαν στην παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση, που ξεκίνησε από τις Η.Π.Α., το 2008, στα αίτια της, τη διαχρονική της εξέλιξη, τις οικονομικές πολιτικές που εφαρμόστηκαν για την αντιμετώπισή της, τον τρόπο μετάδοσης και τις επιπτώσεις της στην παγκόσμια οικονομία.

Στο τρίτο κεφάλαιο θα αναλυθεί η οικονομική κρίση στην ευρωζώνη και οι ανισοροπίες στη χρηματοπιστωτικό τομέα, οι αποφάσεις και η λήψη μιας σειράς μέτρων των οργάνων της Ε.Ε. για την αντιμετώπισή της. Επιπλέον θα αναλυθούν τα αίτια της ελληνικής οικονομίας που την οδήγησαν στην οικονομική κρίση του 2010, επιχειρώντας μια αναδρομή στο παρελθόν, με ιδιαίτερη έμφαση στην περίοδο της μεταπολίτευσης, για τις πολιτικές που εφαρμόστηκαν-από τους φορείς της ελληνικής οικονομίας και τις επιπτώσεις που είχαν στην εξέλιξή της και στην εμφάνιση της κρίσης το 2010. Επίσης, θα γίνει λόγος για την προσφυγή της Ελλάδας στο μηχανισμό στήριξης με την υπογραφή τριών δανειακών συμβάσεων και τις πολιτικές που εφάρμοσαν οι κυβερνήσεις σε συνεργασία με τους Θεσμούς για την αντιμετώπιση της κρίσης, την αύξηση της ρευστότητας του χρηματοπιστωτικού τομέα και την αύξηση της διεθνούς ανταγωνιστικότητας της Ελλάδας αλλά και τις συνέπειες που είχαν τα προγράμματα οικονομικής προσαρμογής στην ελληνική οικονομία και στο βιοτικό επίπεδο των Ελλήνων.

Στο τέταρτο κεφάλαιο, περιγράφεται η μεθοδολογία της έρευνας, ο σκοπός και τα ερευνητικά ερωτήματα, η σύνταξη ερωτηματολογίου, συλλογή δεδομένων, η διαδικασία εξαγωγής των αποτελεσμάτων και η στατιστική ανάλυση.

Στο πέμπτο κεφάλαιο αναλύονται τα αποτελέσματα που προέκυψαν από το ερωτηματολόγιο με τη χρήση περιγραφικής και επαγωγικής στατιστικής.

Τέλος, στο έκτο κεφάλαιο διατυπώνονται τα αποτελέσματα που προέκυψαν από το θεωρητικό και ερευνητικό μέρος και οι προτάσεις πολιτικής για την αποτελεσματική αντιμετώπιση της οικονομικής κρίσης στη χώρα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Βασικές έννοιες, θεωρητικοί στόχοι και βιβλιογραφική ανασκόπηση

1.1 Εισαγωγή

Μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του 1970 το παγκόσμιο δημόσιο χρέος ήταν γενικά ελεγχόμενο και τα προβλήματα που δημιουργούσε δε θεωρούνταν ιδιαίτερης σημασίας². Στις επόμενες δεκαετίες υπήρξε δραματική διεύρυνση των δημόσιων ελλειμμάτων και συνεπώς αύξηση του δημόσιου χρέους τόσο στις ανεπτυγμένες όσο και αναπτυσσόμενες χώρες παγκοσμίως. Δημιουργήθηκε λοιπόν η ανάγκη χάραξης οικονομικής πολιτικής από τους φορείς της οικονομικής πολιτικής, για τον περιορισμό των δημόσιων ελλειμμάτων και του δημόσιου χρέους.

1.2 Η κρίση του 2010

Η κρίση του 2008 με την κατάρρευση της Lehman Brothers συγκλόνισε ολόκληρο τον κόσμο. Η αγορά κατοικιών στις ΗΠΑ και η μη αποπληρωμή των υποχρεώσεων προς τις τράπεζες από τους δανειολήπτες, οδήγησε στην κατάρρευση τραπεζικών κολοσσών.

Από το 1980 και μετά στη Μ. Βρετανία, άλλαξε ριζικά το θεσμικό πλαίσιο λειτουργίας των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων. Ειδικότερα επί της εποχής της Μάργκαρετ Θάτσερ, το τραπεζικό σύστημα άλλαξε, με την κατάργηση περιορισμών ως προς τη χρηματοδότηση των τραπεζών. Αυτό συνεχίστηκε και τη δεκαετία του 1990, που οι περιορισμοί ως προς τη χρηματοδότηση έγιναν ακόμη πιο ελαστικοί, δίνοντας έτσι μεγαλύτερη ελευθερία στα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα τα οποία δάνειζαν με μεγαλύτερη ευκολία τους πελάτες τους. Οι τράπεζες εξαιτίας αυτού του κλίματος που υπήρχε, οδηγήθηκαν στην ανάληψη περισσότερων κινδύνων, δανείζοντας σε πελάτες που είχαν χαρακτηριστικά επισφαλών πελατών. Στις Η.Π.Α., οι τράπεζες δάνειζαν με μεγάλη ευκολία για την αγορά δεύτερης κατοικίας, γεγονός που οδήγησε σε αύξηση της ζήτησης αλλά και της τιμής τους. Η αύξηση των επιτοκίων και η αδυναμία αποπληρωμής των δανείων από τους δανειολήπτες, οδήγησε στην κατάρρευση των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων και στη διεθνή χρηματοπιστωτική κρίση.

Η διεθνής χρηματοπιστωτική κρίση του 2008-2009 επεκτάθηκε ραγδαία σε όλες τις οικονομίες του πλανήτη. Δεν άργησε να επηρεάσει και την οικονομία των χωρών της Ευρώπης. Ιδιαίτερα αρνητική ήταν η επίδρασή της στις οικονομίες της περιφέρειας της ευρωζώνης, οι οποίες

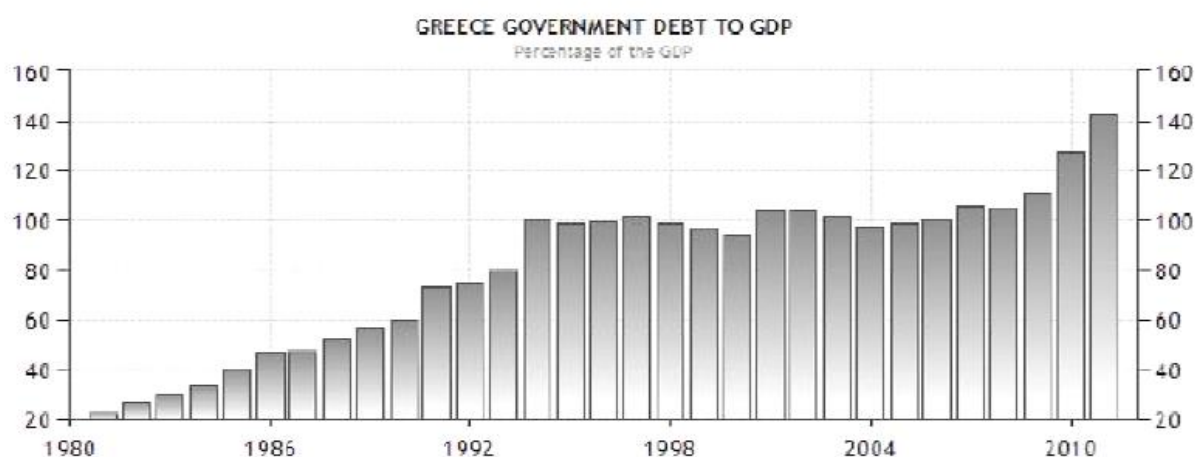
² (Αλογοσκούφης Γ., 2021)

αντιμετώπιζαν παρόμοια προβλήματα με την Ελλάδα. Τελικά η χρηματοπιστωτική κρίση του 2008 μετατράπηκε σε κρίση του ενιαίου νομίσματος, του ευρώ.

1.3 Οικονομική κρίση στην Ελλάδα

Με την εκδήλωση της κρίσης στην ελληνική οικονομία, οι εξελίξεις υπήρξαν ραγδαίες και οι αποφάσεις που πάρθηκαν από τους φορείς της οικονομικής πολιτικής και τους Θεσμούς ήταν καθοριστικές για τη χώρα και τους πολίτες της.

Το έτος 2009, η ελληνική κυβέρνηση αποκάλυψε ότι οι προηγούμενες κυβερνήσεις ανέφεραν εσφαλμένα στοιχεία του κρατικού προϋπολογισμού, γεγονός που κλόνησε την εμπιστοσύνη των επενδυτών, με αποτέλεσμα οι αποδόσεις των ελληνικών κρατικών ομολόγων (που αντιστοιχούν στο κόστος δανεισμού χρήματος) να αυξηθούν σε μη βιώσιμα επίπεδα. Η κατάσταση επιδεινώθηκε σε σημείο που η χώρα δεν ήταν πλέον σε θέση να αναχρηματοδοτήσει τον δανεισμό της και αναγκάστηκε να ζητήσει βοήθεια από τους Ευρωπαίους εταίρους της και το ΔΝΤ.

Πηγή: Eurostat

Εικόνα 1.1
Ελληνικό δημόσιο χρέος ως ποσοστό του ΑΕΠ, περίοδο 1980-2010

1.3.1 Δημόσιος Τομέας, Δημόσια Ελλείμματα, Δημόσιο Χρέος

Σύμφωνα με τους Βαβούρας και Βαβούρα (2019^β), ο δημόσιος τομέας χαρακτηρίζεται από μεγάλες διαφορές μεταξύ εσόδων και δαπανών με αποτέλεσμα στη συσσώρευση δημοσιονομικών ελλειμμάτων που οδηγούν στη διόγκωση του δημόσιου χρέους, προκαλώντας όπως είναι γνωστό την κρίση χρέους. Οι συνέπειες είναι σημαντικές τόσο σε οικονομικό επίπεδο όσο και κοινωνικό και θα αναλυθούν στα επόμενα κεφάλαια.

«Το δημόσιο έλλειμμα ή δημοσιονομικό έλλειμμα, που οφείλεται στις κάμψεις της οικονομικής δραστηριότητας, όπως αναφέρουν οι Βαβούρας και Βαβούρα (2019^β), είναι η διαφορά μεταξύ των εσόδων και των δαπανών του δημόσιου τομέα, κατά τη διάρκεια μιας χρονικής περιόδου, κατά κανόνα ενός έτους. Το έλλειμμα λοιπόν είναι μια μεταβλητή ροής, ενώ το χρέος που δημιουργείται από τη συσσώρευση των ελλειμμάτων θεωρείται μεταβλητή αποθέματος. Το δημόσιο χρέος αναφέρεται στον υφιστάμενο συνολικό δανεισμό του Δημοσίου σε μια δεδομένη χρονική στιγμή, συνήθως στο τέλος του έτους. Ο τύπος που προσδιορίζει το χρέος δίνεται ως εξής:

$$BI = Bt - I + DI - \Delta t + SFt$$

Όπου

BI: το δημόσιο χρέος

Bt-I: το δημόσιο χρέος της προηγούμενης περιόδου

DI: δημόσιο έλλειμμα της προηγούμενης περιόδου

ΔMt: χρηματοδότηση του δημόσιου ελλείμματος από την κεντρική τράπεζα, με την έκδοση χρήματος

SFt: προσαρμογή ελλείμματος – χρέους, δηλαδή τις δαπάνες ή αναλήψεις υποχρεώσεων που αυξάνουν το δημόσιο χρέος.

Επίσης ο παρακάτω τύπος μας δίνει το ένα από τα τρία μέσα χρηματοδότησης, ο δημόσιος δανεισμός (*ΔBt*), ο οποίος γίνεται με την πώληση κρατικών χρεογράφων στο κοινό.

$$\Delta Bt = (Gt - Rt) + itBt - I - \Delta Mt + SFt$$

Τα άλλα μέσα χρηματοδότησης των δημόσιων δαπανών είναι η φορολογία (*Rt*) και η προσφυγή στο εκδοτικό προνόμιο δηλαδή στην έκδοση νέου χρήματος (*ΔMt*)», (Βαβούρα και Βαβούρα 2019^β).

1.3.2 Προσδιοριστικοί παράγοντες οικονομικής πολιτικής.

Οι σημαντικότεροι παράγοντες που επηρεάζουν την αύξηση των δημόσιων ελλειμμάτων είναι οι εξής, (Βαβούρας και Βαβούρα, 2019^β):

- Ο γραφειοκρατικός τρόπος παραγωγής στο δημόσιο τομέα.
- Η ενίσχυση του αναδιανεμητικού ρόλου του κράτους.
- Η εκτεταμένη παραοικονομία.
- Η ακολουθούμενη πολιτική συμπεριφορά.

Από τα παραπάνω προκύπτει ότι τα ελλείμματα δεν οφείλονται τόσο σε διαρθρωτικές αδυναμίες των φορέων οικονομικής πολιτικής όσο στο πελατειακό καθεστώς που έχει αναπτυχθεί από τις κυβερνήσεις, οι οποίες προκειμένου να μη χάσουν ψηφοφόρους ή για να

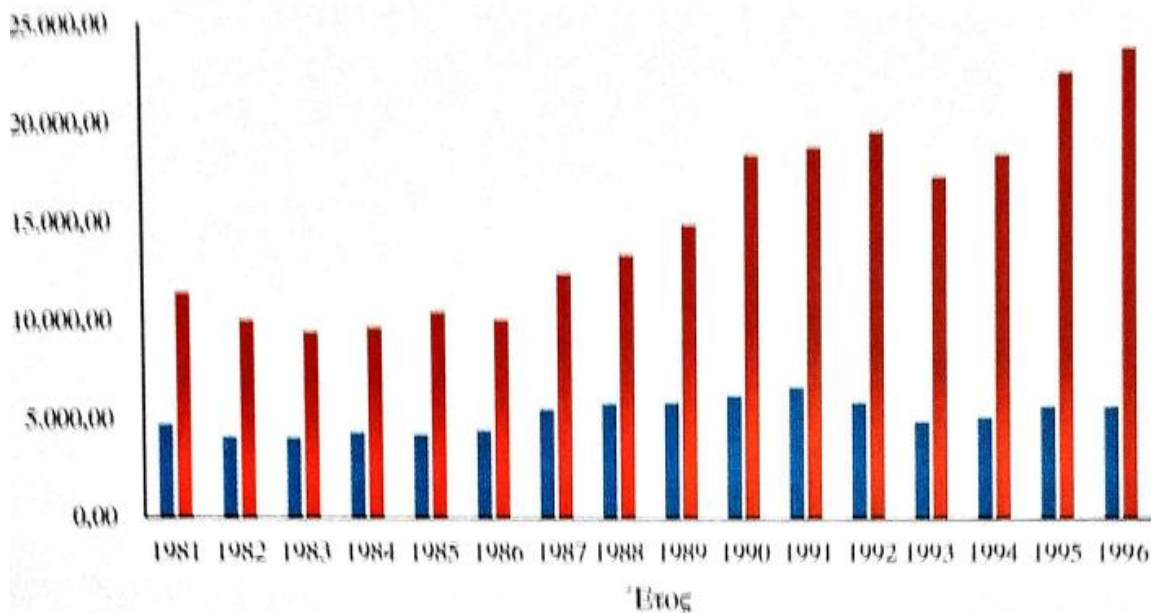
μεγιστοποιήσουν τον αριθμό τους στις επερχόμενες εκλογές, από τη μια χαλαρώνουν τα μέτρα λιτότητας και από την άλλη δίνουν παροχές ώστε να μπορέσουν να διατηρήσουν την παραμονή τους στην εξουσία. Η στρατηγική που ακολουθήθηκε για την αντιμετώπιση του δημόσιου χρέους σε βάθος χρόνου, παρέμεινε αναποτελεσματική εξαιτίας των φορέων της οικονομικής πολιτικής, των οποίων οι διακηρύξεις πριν τις εκλογές διαφέρουν από τους πραγματικούς στόχους. Συνεπώς αργά ή γρήγορα η χώρα θα έφθανε στην κρίση χρέους.

Για την αποτελεσματική αντιμετώπιση των δημοσιονομικών προβλημάτων της χώρας μακροχρόνια, θα πρέπει να παρθούν κάποια μέτρα, όπως η βελτίωση της διαδικασίας παραγωγής του δημόσιου τομέα, ο περιορισμός της παραοικονομίας και η μεταβολή της πολιτικής συμπεριφοράς, (Βαβούρας και Βαβούρα, 2019^β).

1.3.3 Ανεργία, πληθωρισμός, ελλειμματικό εμπορικό ισοζύγιο.

Η οικονομική κρίση είχε σα συνέπεια την αύξηση της ανεργίας την περίοδο 2008-2013 και ειδικά το έτος 2013 έφτασε 27.5%. Το συγκεκριμένο έτος η ανεργία στην Ελλάδα υπερέβαινε την αντίστοιχη της ΕΕ κατά 16.6% ποσοστιαίες μονάδες.

Όσον αφορά το εμπορικό ισοζύγιο παρατηρείται ότι μετά τη μεταπολεμική περίοδο ήταν μόνιμα ελλειμματικό (Βαβούρας και Βαβούρα, 2019^β).

Πηγή : Τράπεζα της Ελλάδας

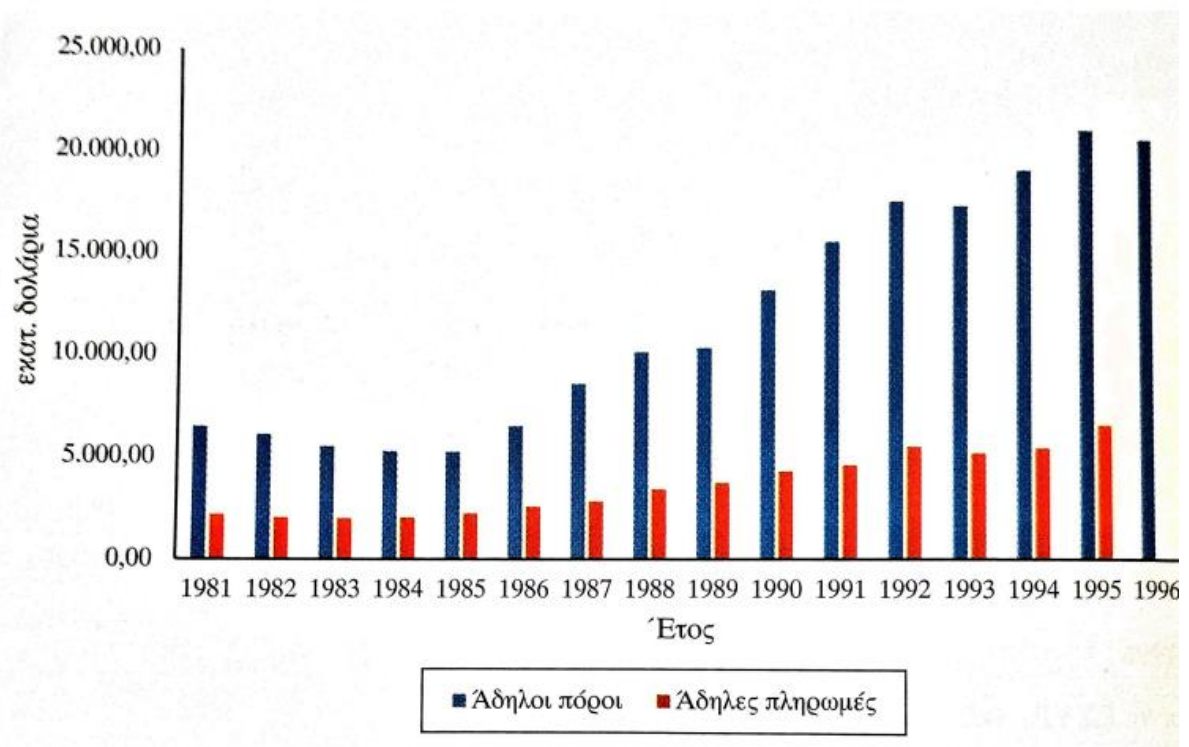
Εικόνα 1.2

Η εξέλιξη του εμπορικού ισοζυγίου της Ελλάδας κατά την περίοδο 1981-1996

Από το 1960 και μετά άλλαξε η σύνθεση του εμπορικού ισοζυγίου. Τα έτη 1974, 1979, 1984, 1986, η χειροτέρευση των όρων εμπορίου ήταν σημαντική και η δεκαετία του 1980 χαρακτηρίστηκε από στασιμότητα παραγωγικών επενδύσεων.

Κατά τις δεκαετίες του 1980 και 1990 ήταν ιδιαίτερη σημαντική η μείωση των πόρων από τη ναυτιλία καθώς και των μεταναστευτικών εμβασμάτων. Μέχρι τότε το πλεόνασμα του ισοζυγίου των άδηλων συναλλαγών κάλυπτε ως ένα βαθμό το έλλειμμα του εμπορικού ισοζυγίου. Οι εισπράξεις από τον τουρισμό κατά τη δεκαετία του 1960 και 1970 ήταν χαμηλές και τρίτες κατά σειρά μετά τα μεταναστευτικά εμβάσματα και το ναυτιλιακό συνάλλαγμα, κατά τη δεκαετία όμως του 1980 και του 1990 αποτέλεσαν το σημαντικότερο στοιχείο στο ισοζύγιο άδηλων πόρων³.

Οι δαπάνες για τόκους, μερίσματα και κέρδη αυξήθηκαν σημαντικά κατά την περίοδο του 1960 και μετά και το έτος 1996 ήταν το 45,4% των συνολικών άδηλων πληρωμών συγκριτικά με το έτος 1961 που ήταν το 9,6%. (Βαβούρας και Βαβούρα, 2019^β, σχήμα 9.3, σ. 454).

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδας

Εικόνα 1.3

Η εξέλιξη του ισοζυγίου άδηλων συναλλαγών της Ελλάδας κατά την περίοδο 1981-1996

³ (Βαβούρας και Βαβούρα, 2019^β)

Το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών μεταπολεμικά ήταν πάντα ελλειμματικό. Όπως αναφέραμε το πλεόνασμα του ισοζυγίου άδηλων συναλλαγών κάλυπτε ένα μέρος του ελλειμματικού εμπορικού ισοζυγίου. Το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών ήταν ιδιαίτερα αυξημένο κατά τα 1985 και 1996. Σημαντικό για μια οικονομία είναι η δυνατότητά της να ανταποκρίνεται στις ανάγκες της για εισαγωγές και το μέτρο για τη μέτρηση αυτή δίνεται από το λόγο των συναλλαγματικών διαθεσίμων προς τις συναλλαγματικές πληρωμές για εισαγωγές αγαθών. Το άνοιγμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών έρχεται να το καλύψει η εισροή κεφαλαίων (Βαβούρας και Βαβούρα, 2019^β).

Τα ιδιωτικά κεφάλαια κατά τις δεκαετίες 1960 και 1970 αποτελούσαν το 70% της συνολικής εισροής κεφαλαίων, τα οποία κάλυπταν μεγάλο μέρος των ελλειμμάτων του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών. Τη δεκαετία του 1980 περιορίστηκε αρκετά και αυξήθηκε η συμμετοχή των κεφαλαίων του δημόσιου τομέα, κάτι που διατηρήθηκε ως και τη δεκαετία του 1990. Η κατάσταση αυτή οδήγησε στην ολοένα και αυξανόμενη διόγκωση του εξωτερικού δημόσιου χρέους, φαινόμενο ακόμα πιο έντονο στη δεκαετία του 1980. Ο λόγος των τοκοχρεολυσίων του εξωτερικού χρέους προς τις συναλλαγματικές εισπράξεις από τις εξαγωγές αγαθών και υπηρεσιών εξελίσσεται ανοδικά κατά την περίοδο 1981-1995, με αναφορά το 1995, όπου το ποσοστό έφτασε στο 48,2 και δείχνει τη μη δυνατότητα της οικονομίας να αποπληρώσει το δημόσιο χρέος. (Βαβούρας και Βαβούρα, 2019^β)

Κατά την περίοδο 1997 και μετά το εμπορικό ισοζύγιο ήτοι το ισοζύγιο αγαθών συνεχίζει να είναι ελλειμματικό. Μία τάση σταθεροποίησης φαίνεται τα έτη 2000-2003, η οποία οφείλεται τόσο στη σταθεροποίηση των εισαγωγών όσο και των εξαγωγών. Από το 2003 και μετά το έλλειμμα του ισοζυγίου αγαθών παρουσίασε αύξηση κατά 76.1% έναντι 23% το έτος 2000. Κατά τη διάρκεια της δημοσιονομικής περιστολής το έλλειμμα του ισοζυγίου αγαθών μειώθηκε σημαντικά, λόγω της μείωσης της καταναλωτικής και επενδυτικής δαπάνης. Τα έτη 2008-2017 το έλλειμμα συρρικνώθηκε λόγω μείωσης εισαγωγών και όχι στην αύξηση εξαγωγών.

Στο ισοζύγιο υπηρεσιών, το οποίο κάλυπτε στις αρχές της δεκαετίας του 2000 μεγάλο μέρος του ισοζυγίου αγαθών, παρουσιάζει διαχρονικά μια μεταβολή στη σύνθεσή του. Αντιστράφηκε το ποσοστό μεταξύ των εισπράξεων των μεταφορών και του ταξιδιωτικού.

Παρατηρείται αύξηση της συμμετοχής των εισπράξεων από τις μεταφορές και μία κάμψη των εισπράξεων από το ταξιδιωτικό.

Από την άλλη, παρατηρείται μια αύξηση για υπηρεσίες μεταφορών και μία μείωση των πληρωμών για ταξιδιωτικές υπηρεσίες.

Το ισοζύγιο πρωτογενών εισοδημάτων ήταν ανέκαθεν ελλειμματικό, γεγονός που οφείλεται, ειδικά την περίοδο του 2008, στις πληρωμές τόκων, μερισμάτων και κερδών.

Το ισοζύγιο δευτερογενών εισοδημάτων ήτοι τρεχουσών μεταβιβάσεων ήταν από το 1997-2006 πλεονασματικό και από το 2007 και μετά ελλειμματικό. Τα δευτερογενή εισοδήματα της γενικής κυβέρνησης, μεταβιβάσεις από και προς την Ε.Ε., και τα μεταναστευτικά εμβάσματα μειώνονταν συστηματικά με αποτέλεσμα τη συρρίκνωση του πλεονάσματος του ισοζυγίου δευτερογενών εισοδημάτων και κατ' επέκταση τη συμβολή του στην κάλυψη του ελλείμματος του ισοζυγίου αγαθών και τρεχουσών συναλλαγών. Το τελευταίο ισοζύγιο συνεχίζει να είναι ελλειμματικό όπως και στο παρελθόν. Μία μείωση του ελλείμματος των τρεχουσών συναλλαγών παρατηρείται στην περίοδο της δημοσιονομικής περιστολής και της μεγάλης ύφεσης.

Το ισοζύγιο κεφαλαίων την περίοδο 1997-2017 ήταν πλεονασματικό και οφείλεται στις εισπράξεις της γενικής κυβέρνησης, κυρίως από τα Διαρθρωτικά Ταμεία της Ε.Ε..

Το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών και κεφαλαίων, την περίοδο 1997-2007 ήταν ελλειμματικό. Την περίοδο της δημοσιονομικής περιστολής και της μεγάλης ύφεσης τα ελλείμματα του ισοζυγίου συρρικνώθηκαν σημαντικά. Το συγκεκριμένο ισοζύγιο έχει ιδιαίτερη σημασία γιατί δείχνει τις ανάγκες της χώρας για δανεισμό προς το εξωτερικό, όταν παρουσιάζει πλεόνασμα, ή για το δανεισμό της οικονομίας από το εξωτερικό όταν παρουσιάζει έλλειμμα.

1.4 Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης.

Το ισοζύγιο χρηματοοικονομικών συναλλαγών μετρά τον τρόπο χρηματοδότησης που δανείζει ή δανείζεται μία οικονομία. Από το 2002-2017 το ισοζύγιο ήταν ελλειμματικό, εξαιτίας των ελλειμμάτων του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών και κεφαλαίων.

Για την αποτροπή μεγάλων δημοσιονομικών ελλειμμάτων και για την αντιμετώπισή τους δημιουργήθηκε το Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης.

Το Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης (ΣΣΑ) είναι μια συμφωνία, μεταξύ των 27 μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η οποία έγινε για τη διευκόλυνση και τη διατήρηση της σταθερότητας της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης. Βασίζεται κυρίως στα άρθρα 121 και 126 για τη Συνθήκη για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, συνίσταται στη δημοσιονομική παρακολούθηση των μελών από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και το Συμβούλιο των Υπουργών, και την έκδοση ετήσιας σύστασης για δράσεις πολιτικής για την εξασφάλιση πλήρους συμμόρφωσης με το Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης και μεσοπρόθεσμα.

Οι στόχοι του Συμφώνου είναι τέσσερις:

- α) η προώθηση της ανταγωνιστικότητας βάσει της παραγωγικότητας και του κόστους εργασίας,
- β) η αύξηση της απασχόλησης,
- γ) η ενίσχυση της βιωσιμότητας των συντάξεων, της υγειονομικής περίθαλψης και των κοινωνικών παροχών καθώς και
- δ) η ενδυνάμωση της χρηματοπιστωτικής σταθερότητας.

Αποτελεί πολιτική δέσμευση των εμπλεκόμενων μερών. Τα κράτη-μέλη της Ευρωζώνης θα πρέπει να τηρούν το μεσοπρόθεσμο στόχο για μια ισοσκελισμένη ή πλεονασματική δημοσιονομική κατάσταση. Η εφαρμογή του ΣΣΑ γίνεται με δύο διακριτές λειτουργίες:

- Μία προληπτικού χαρακτήρα που είναι γνωστή ως «Σύστημα Πολυμερούς Εποπτείας» (Multilateral Surveillance Procedure) κατά το άρθρο 121 της Συνθήκης της ΕΕ και τον Κανονισμό αριθμ. 1466/97.⁴
- Μία αποτρεπτικού ή διορθωτικού χαρακτήρα που είναι γνωστή ως «Διαδικασία του Υπερβολικού Ελλείμματος» (Excessive Definit Procedure) κατά το άρθρο 126 της Συνθήκης της ΕΕ και τον (Επίσημη Εφημερίδα της Ε.Ε., 2007)

Η αποτελεσματικότητα του Σ.Σ.Α. λειτουργεί καλύτερα όταν οι χώρες δεν αντιμετωπίζουν οικονομικές διαταραχές, ενώ αντίθετα όταν αντιμετωπίζουν, οι κυβερνήσεις τους στρέφονται στα παραδοσιακά μέσα άσκησης επεκτατικής δημοσιονομικής πολιτικής και αυτό είναι ένα σημαντικό μειονέκτημα του ΣΣΑ, δεδομένου ότι τα κράτη-μέλη έχουν ως μέσο για να επιτύχουν τη σταθεροποίηση της οικονομικής τους πολιτικής, τη δημοσιονομική πολιτική (Βαβούρας και Βαβούρα, 2022).

Η Ελλάδα είναι το μόνο κράτος - μέλος, της ΕΕ που έχει ενταχθεί στη ΔΥΕ(Διαδικασία Υπερβολικού Ελλείμματος) για 13 έτη. Συγκεκριμένα κατά την περίοδο 2004-2007 και 2009-2017.

Κατά την περίοδο 2009-2017, η χώρα χαρακτηριζόταν από υψηλά δημοσιονομικά ελλείμματα για αυτό και τέθηκε στη ΔΥΕ του ΣΣΑ. Η άσκηση δημοσιονομικής πολιτικής οδήγησε στη σημαντική συρρίκνωση του ΑΕΠ, αυτήν την περίοδο. Αυτό ήταν και ο στόχος των θεσμών, να περιοριστούν τα δημοσιονομικά ελλείμματα της Ελλάδας. Συγκεκριμένα, κατά την περίοδο 2009-2016 το συνολικό πραγματικό ΑΕΠ της χώρας μειώθηκε κατά 22,8%, ενώ καθ' όλη την περίοδο 2007-2016 μειώθηκε κατά 26,4%, δηλαδή κατά το 1/4. Η ύφεση ήταν παρατεταμένη.

---

⁴ (Κανονισμός 1466/97 Επίσημη Εφημερίδα της Ε.Ε., 1997)

Η ένταξη της χώρας στη ΔΥΕ, περιόρισε σημαντικά και την επίδραση των πολιτικών-εκλογικών κύκλων και βοήθησε στην επιβολή δημοσιονομικής πειθαρχίας.

1.5 Ελληνική Οικονομία και Ευρωπαϊκή Ένωση.

Σύμφωνα με τον Αλογοσκούφη (2021), μετά την ένταξη της χώρας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, οι αδυναμίες των εκάστοτε οικονομικών και πολιτικών φορέων να εναρμονιστούν στις επιταγές που προστάζουν οι νέες συνθήκες στον κόλπο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η αλλαγή πολιτικής μετά το 1981 που χαρακτηρίζεται από αποσταθεροποιητική δημοσιονομική, εισοδηματική και νομισματική πολιτική, καθώς και την επέκταση του οικονομικού ρόλου του κράτους, δημιούργησαν τις συνθήκες αυτές που οδήγησαν στην κρίση του 2010.

Μετά την ένταξη της Ελλάδας στη ζώνη του ευρώ, η οποία ήταν πρόωρη, οι ανισορροπίες της ελληνικής οικονομίας εμφανίζονταν ακόμα πιο έντονες. Το κλίμα ευφορίας που δημιουργήθηκε μετά την ένταξη στην ευρωζώνη, εξαιτίας της πτώσης των πραγματικών επιτοκίων οδήγησε στην αύξηση των επενδύσεων, στη μικρότερη μείωση των εθνικών αποταμιεύσεων, στην αύξηση της εσωτερικής ζήτησης και του ΑΕΠ, στη μείωση της ανεργίας, αύξηση του ιδιωτικού δανεισμού, αλλά και στη διεύρυνση του ελλείμματος του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών.

Δεν ήταν μόνο οι αδυναμίες της ελληνικής οικονομίας, αλλά και οι θεσμικές αδυναμίες της ίδιας της ευρωζώνης και των ευρωπαϊκών μηχανισμών αντιμετώπισης κρίσεων (Αλογοσκούφης 2021).

Από την ανασκόπηση προκύπτει ότι η κρίση του 2010 ήταν αναμενόμενη για την Ελλάδα. Ήταν αναπόφευκτο να συμβεί κάποια στιγμή, λόγω των μεγάλων μακροοικονομικών και διαρθρωτικών ανισορροπιών της ελληνικής οικονομίας. Ίσως όχι με την ένταση που τη βίωσε. Η διεθνής χρηματοπιστωτική κρίση του 2008-2009, έφερε στην επιφάνεια όλες τις μεγάλες μακροοικονομικές και διαρθρωτικές ανισορροπίες της ελληνικής οικονομίας. Οι αδυναμίες των φορέων της οικονομικής πολιτικής και γενικότερα του ελληνικού πολιτικού συστήματος στην ανάληψη πρωτοβουλιών για την έγκαιρη και αποτελεσματική διάγνωση, αντιμετώπιση και διόρθωσή τους συνετέλεσαν στην επιδείνωση της διεθνής ανταγωνιστικότητας, στην αποσταθεροποίηση του ισοζυγίου εξωτερικών συναλλαγών που αναπόφευκτα οδήγησε στη διεύρυνση των ελλειμμάτων του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών και στην αύξηση του εξωτερικού δανεισμού (Αλογοσκούφης, 2021).

Σύμφωνα με τους Αργεΐτη κ.ά. (2018), τα προγράμματα οικονομικής προσαρμογής που επιβλήθηκαν στην Ελλάδα, απέτυχαν να δημιουργήσουν τις αναγκαίες προοπτικές εξόδου της χώρας από την κρίση χρέους. Αντίθετα με την εφαρμογή τους συσσώρευσαν στην ελληνική

οικονομία μεγαλύτερο δημόσιο χρέος. Η αποτυχία τους οφείλεται στο ότι δεν έλαβαν υπόψιν τους τα διαρθρωτικά και θεσμικά χαρακτηριστικά της ελληνικής οικονομίας. Και μέσω της χειραγώγησης της κοινής γνώμης επέβαλαν την εφαρμογή Μνημονίων, ως το μοναδικό τρόπο για την έξοδο της χώρας από την κρίση. Η α(υτα)πάτη των προγραμμάτων οικονομικής προσαρμογής δεν έλαβαν υπόψιν τους την πραγματική οικονομική και κοινωνική κατάσταση της χώρας, αλλά στηρίχθηκαν σε οικονομικές πολιτικές που χαρακτηρίζονταν από έλλειψη ρεαλισμού. Ειδικότερα οι πολιτικές δημοσιονομικής λιτότητας που εφαρμόστηκαν στη χώρα μετά την υπογραφή των μνημονίων, δεν έφεραν τα επιθυμητά αποτελέσματα. Οι αποκλίσεις ήταν σημαντικές αναφορικά με τα έσοδα λόγω της συρρίκνωσης του ΑΕΠ και της μείωσης των ασφαλιστικών εισφορών εξαιτίας των περικοπών των μισθών και των συντάξεων (Αργείτης κ.ά. 2011).

Ο Καζάκος (2011), εξετάζει τις αιτίες για το πως έφτασε η Ελλάδα στην απότομη ανατροπή της οικονομικής και κοινωνικής πολιτικής. Ποιοι οι λόγοι που εφαρμόστηκαν, η σκληρή δημοσιονομική λιτότητα και οι μεταρρυθμίσεις, οι οποίες ως το 2009 ήταν αδιανόητο να εφαρμοστούν. Επιβλήθηκαν στην Ελλάδα απέξω ή ήταν αναγκαίες εξαιτίας ενδογενών αιτιών. Δεν αναφέρεται μόνο στις αποτυχίες της ελληνικής οικονομίας αλλά και των διεθνών αγορών. Όταν ξεσπάει μία κρίση, το βάρος το επωμίζεται ο οφειλέτης και όχι ο δανειστής. Συνιστά, μια πηγή «ηθικού κινδύνου». Μέσα από την προσέγγιση της νεότερης πολιτικής οικονομίας, αναλύει τη σημασία των πολιτικών συμπεριφορών, γραφειοκρατικών εμπλοκών, οργανωμένων συμφερόντων κ.α. και στην αποτυχία της χώρας να βγει από την οικονομική κρίση.

Ο Αργείτης (2012), αναφέρεται στη νέα δανειακή συμφωνία, το Μνημόνιο II, το οποίο «θα επιχειρήσει να βγάλει την Ελλάδα από την παγίδα της χρεοκοπίας». Παρά ταύτα, οδηγεί την Ελλάδα σε ένα μοντέλο ασταθούς χρηματοπιστωτικού καπιταλισμού με ένα κράτος μικρό, με συρρικνωμένο και αποδυναμωμένο σύστημα παραγωγής, υψηλή ανεργία, χαμηλούς μισθούς και χαμηλό βιοτικό επίπεδο για την πλειονότητα των πολιτών της. Δε δημιουργεί τις προϋποθέσεις εκείνες που θα οδηγήσουν τη χώρα στην έξοδο από την χρεοκοπία, ούτε στην ανάκτηση της αξιοπιστίας και φερεγγυότητας της Ελλάδας.

Αναφέρεται ακόμη το πόσο σημαντικό είναι η σχεδίαση και η επίτευξη πρωτογενών πλεονασμάτων που θα διασφαλίζουν τις δανειακές υποχρεώσεις του ελληνικού κράτους. Επίσης κάνει λόγο για τη δημιουργία οικονομικού πλαισίου που θα διασφαλίζει την αποτροπή περαιτέρω πτώσης των εισοδημάτων των νοικοκυριών και της ροής ρευστότητας των επιχειρήσεων. Στην ανάκτηση της φερεγγυότητας και της ρευστότητας των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων και τους κράτους για να δημιουργηθεί εμπιστοσύνη στις

αγορές ώστε να μπορεί η Ελλάδα να εξέλθει από τη κρίση χρέους. Στη χρηματοπιστωτική και μακροοικονομική σταθερότητα ώστε να αποφευχθεί η απορρύθμιση της αγοράς εργασίας και η αποδόμηση του κοινωνικού κράτους.

1.6 Ανακεφαλαίωση

Από την ανασκόπηση προκύπτουν τα αίτια που οδήγησαν την Ελλάδα στη μεγαλύτερη οικονομική κρίση που έχει γνωρίσει στη νεότερη ιστορία της και οι λόγοι που τα μέτρα λιτότητας δημοσιονομικής πολιτικής απέτυχαν να βγάλουν τη χώρα από τη δυσμενή θέση.

Η συσσώρευση δημοσιονομικών ελλειμμάτων που οδήγησαν στη διόγκωση του χρέους σαν αποτέλεσμα των μακροοικονομικών και διαρθρωτικών ανισορροπιών της ελληνικής οικονομίας, η παραοικονομία, φοροδιαφυγή το πελατειακό καθεστώς, η αποτυχία των φορέων οικονομικής πολιτικής για τη χάραξη δημοσιονομικής και νομισματικής πολιτικής, θα αναλυθούν στα επόμενα κεφάλαια, όπως και τα μέτρα λιτότητας που εφαρμόστηκαν και οι λόγοι αποτυχίας τους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση του 2008

2.1. Εισαγωγή

Η Διεθνής χρηματοπιστωτική κρίση του 2007-2008 οδήγησε σε μια παγκόσμια οικονομική ύφεση με δραματικές επιπτώσεις στην παγκόσμια αγορά, τόσο στο χρηματοπιστωτικό όσο και τραπεζικό τομέα, με σημείο αναφοράς έναρξής της, τις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής. Ήταν η μεγαλύτερη οικονομική κρίση μετά το οικονομικό κραχ το 1929.

Έχει επικρατήσει η άποψη ότι η παγκόσμια οικονομική κρίση συνδέεται με την κατάρρευση της Lehman Brothers, της τέταρτης μεγαλύτερης επενδυτικής τράπεζας των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής, η οποία λειτούργησε για 158 χρόνια, από την ίδρυσή της το 1850 έως το 2008, έτος στο οποίο κατέθεσε αίτηση πτώχευσης. Παρόλο που άντεξε έναν εμφύλιο πόλεμο, δύο παγκόσμιους πολέμους, την οικονομική ύφεση το 1929, τις πετρελαϊκές κρίσεις, η κατάρρευσή της συγκλόνησε ολόκληρο τον κόσμο.

Στις ενότητες που ακολουθούν, θα αναφερθούμε στα γεγονότα που προηγήθηκαν της οικονομικής κρίσης, στα αίτια της κρίσης του 2008, το πέρασμα της κρίσης στην Ευρωπαϊκή Ένωση και τις επιπτώσεις στις χώρες της και στην Ελλάδα.

2.2 Η παγκόσμια οικονομία πριν το 2008

Όπως αναφέρθηκε και στη Εισαγωγή τα οικονομικά προβλήματα δεν έρχονται απότομα και ξαφνικά, αλλά συσσωρεύονται όπως συμβαίνει με το δημόσιο χρέος. Συνεπώς και στην περίπτωση της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης του 2008, η κατάρρευση των χρηματοπιστωτικών κολοσσών, που οδήγησε την παγκόσμια αγορά σε μια βαθύτατη κρίση άνευ προηγουμένου, οφείλεται σε γεγονότα που συσσωρεύτηκαν σε βάθος χρόνου.

Στις ενότητες του Κεφαλαίου αυτού θα ανατρέξουμε μερικές δεκαετίες πίσω, ώστε να αποδώσουμε με το καλύτερο δυνατό τρόπο, το πως έφτασαν όλες οι χώρες σε μια κρίση, ίσως και μεγαλύτερης αυτής του 1929.

2.2.1 Η οικονομία των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής τη δεκαετία 1970

Ακόμη και σήμερα μετά την παρέλευση τόσων ετών από την έναρξη της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης το 2007-2008, πολλοί είναι εκείνοι που πιστεύουν ότι η οικονομική κρίση του 2008, ήρθε απότομα και ξαφνικά.

Ανατρέχοντας μερικές δεκαετίες πίσω και συγκεκριμένα στη δεκαετία του 1970, όπου ο τότε Πρόεδρος των Η.Π.Α., Ρίτσαρντ Νίξον, το Δεκαπενταύγουστο του 1971, σε μια διήμερη συνάντηση στο νησί Minot στο Maine, χωρίς την έγκριση του Κογκρέσου και χωρίς να συμβουλευτεί το State Department ή το Διεθνές Νομισματικό σύστημα αποσύνδεσε το δολάριο των ΗΠΑ από το «χρυσό πρότυπο» (gold standard) και άλλαξε όλες τις οικονομικές συμφωνίες του Μπρέττον Γουντς (Bretton Woods)⁵.

Η υπέρμετρη έκδοση χαρτονομισμάτων από την Ομοσπονδιακή Κεντρική Τράπεζα(Fed) των Η.Π.Α. την κάλυψη χρεών που είχαν δημιουργηθεί από τον πόλεμο στο Βιετνάμ, και από τα συνεχόμενα αυξημένα ελλείμματα του εμπορικού ισοζυγίου της χώρας, καθώς και η ανάπτυξη, μετά το Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο, της Γερμανίας, Γαλλίας, της Ιαπωνίας και κ.λ.π., δημιούργησαν σοβαρές ανισορροπίες, που ανησύχησαν τις χώρες εκείνες που πληρώνονταν σε δολάρια ΗΠΑ. Οι Κεντρικές Τράπεζες των χωρών αυτών ζητούσαν την ανταλλαγή των δολαρίων με χρυσό από τις ΗΠΑ, μειώνοντας το απόθεμα της σε χρυσό, πιέζοντας έτσι για υποτίμηση του δολαρίου έναντι του χρυσού. Οι υποχρεώσεις των ΗΠΑ ήταν μεγαλύτερες των αντίστοιχων αποθεμάτων σε χρυσό. Έτσι τον Αύγουστο του 1971, ο Πρόεδρος των ΗΠΑ Ρόμπερτ Νίξον κατέφυγε στην άρση της μετατρεψιμότητας του δολαρίου σε χρυσό, των περιορισμών στις μεταφορές κεφαλαίων από τη μία χώρα στην άλλη, αλλά και στη σταθερή ισοτιμία του δολαρίου. Το δολάριο στο διάστημα 1971-1973, υποτιμήθηκε αρκετές φορές έναντι του χρυσού και τα νομίσματα των ισχυρών χωρών κυμαίνονταν ελεύθερα, χάνοντας ταυτόχρονα οι ΗΠΑ το οικονομικό δέος που εμφάνιζαν απέναντι στις άλλες χώρες μετά το 1945.

Αυτή η αλλαγή συνετέλεσε μαζί με μια σειρά αλλαγών στην τρέχουσα οικονομική κρίση που ξεκίνησε το 2007. Οι Ηνωμένες Πολιτείες, μετά την κατάργηση των σταθερών ισοτιμιών μπορούσαν να εκτυπώνουν απεριόριστα χρηματικά ποσά και να δημιουργούν όσα χρέη ήθελαν. Στην ουσία οι ΗΠΑ είχαν χρεοκοπήσει. Ξόδευαν περισσότερα, κέρδιζαν λιγότερα.

Οι Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής έπρεπε να βρουν τρόπο να μειώσουν το έλλειμμά τους στο εμπορικό ισοζύγιο και στον κρατικό προϋπολογισμό. Αποφάσισαν τελικά όχι να μειώσουν τα ελλείματά τους, αλλά να τα αυξήσουν, υιοθετώντας έτσι μια πιο επιθετική πολιτική. Πως όμως θα το πετύχαιναν; Δημιουργώντας τις συνθήκες εκείνες, ώστε να υπάρξει αύξηση του κόστους παραγωγής παγκοσμίως και απότομη άνοδος των επιτοκίων της.

---

⁵ (wipikedia Bretton Woods, 1944)

Αποτέλεσμα αυτής της προσπάθειας ήταν οι αμερικάνικες επιχειρήσεις - που μέχρι τώρα έχαναν έδαφος από τις γερμανικές και ιαπωνικές επιχειρήσεις, οι οποίες μη έχοντας τη δυναμική των αμερικάνικων, επένδυσαν στην τεχνολογία και στη δημιουργία πιο ελκυστικών προϊόντων - να κερδίσουν το χαμένο έδαφος και να γίνουν ανταγωνιστικότερες αυτών.

Εφαρμόζοντας την αύξηση της ανταγωνιστικότητας τους μέσω της ανόδου των επιτοκίων της, τη μείωση του κόστους παραγωγής και τη μείωση του κόστους δαπανών του αμερικάνικου κράτους που αναζητούσε τα προϊόντα εκείνα από εταιρίες στο αμερικάνικο έδαφος, κατάφεραν να αυξήσουν την εισροή κεφαλαίων από Ευρώπη, Ασία (Ιαπωνία, Αραβικές χώρες), προς τη Ν. Υόρκη.

Βρισκόμαστε λοιπόν σε ένα κομβικό σημείο της παγκόσμιας οικονομικής ιστορίας και γενικότερα της ανθρωπότητας. Το παγκόσμιο σκηνικό αλλάζει. Ο τρόπος πλέον που κινείται η παγκόσμια οικονομία, είναι τελείως διαφορετικός από αυτόν που ίσχυε μέχρι το 1971, βασιζόμενος στις συμφωνίες των Bretton Woods, αλλά και από αυτόν που επικρατούσαν κατά τη διάρκεια του μεσοπολέμου.

Δημιουργείται μεγάλη εισροή ξένων κεφαλαίων από όλο τον κόσμο προς τις Η.Π.Α. και συγκεκριμένα στη Wall Street, που αγγίζει το ύψος των 5 δισεκατομμυρίων δολαρίων σε καθημερινή βάση. Με την επικρατούσα κατάσταση, οι Η.Π.Α. δεν είχαν κανένα λόγο περιορισμού των εισαγωγών τους και μείωσης των ελλειμμάτων τους. Αντίθετα, έψαχναν τρόπους διαχείρισης του εισρέοντος χρήματος και απώτερο σκοπό την αύξησή του.

Η εισροή ξένου κεφαλαίου και η επένδυσή του σε χρηματοοικονομικά προϊόντα, δημιούργησε νέο χρήμα. Η μείωση του κόστους παραγωγής μέσω της μη αύξησης των μισθών των Αμερικανών πολιτών, οδήγησαν τους τελευταίους σε δανεισμό, βάζοντας ως εγγύηση τα σπίτια τους. Βλέπουμε λοιπόν να υπάρχει από τη μια μεριά, τεράστιος όγκος ξένων κεφαλαίων που εισέρχονταν στη χώρα και από την άλλη τεράστια χρέη, τα οποία έπρεπε να διαχειριστεί η Wall Street.

Επίσης η μεγάλη εισροή ξένων κεφαλαίων στο αμερικάνικο έδαφος, οδήγησε τη χώρα στην αφειδώς παροχή στεγαστικών δανείων, δημιουργώντας ένα φαύλο κύκλο αύξησης δανείων, που οδηγούσε σε αύξηση των τιμών των ακινήτων κ.ο.κ.. Παρατηρείται λοιπόν τη δεκαετία του 2000, μια αύξηση στις τιμές των ακινήτων της τάξης του 125%, με αντίστοιχη μηδενική αύξηση των μισθών των εργαζομένων, οι οποίοι ασφυκτιούσαν κάτω από αυτές τις συνθήκες. Τη χρονιά 2006, η αξία των παραγώγων εκτινάχθηκε στα 670 τρισεκατομμύρια δολάρια, από 85 τρισεκατομμύρια δολάρια, που ήταν στις αρχές της δεκαετίας. Η μεγάλη ψαλίδα που δημιουργήθηκε μεταξύ των τιμών του παγκόσμιου εισοδήματος και των τιμών των

παραγώγων, δεν ήταν παρά μια μεγάλη φούσκα, έτοιμη να σπάσει στις πρώτες αναταράξεις, παρασύροντας όλο το χρηματοοικονομικό σύστημα παγκοσμίως⁶.

2.2.2 Η διαχρονική εξέλιξη της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής κρίσης.

Φτάνοντας στο 2007, στο Α' εξάμηνο, παρουσιάζονται τα πρώτα σημάδια ύφεσης στη στεγαστική αγορά των Η.Π.Α. Παρατηρούνται οι πρώτοι κραδασμοί στην αγορά κατοικιών, που είχαν αγοραστεί με ενυπόθηκα δάνεια μεγάλης μόχλευσης και χαμηλής πιστοληπτικής διαβάθμισης. Στην οικονομική κοινότητα εμφανίζονται έντονα σημάδια ανησυχίας για μια επερχόμενη κρίση. Η χρηματοοικονομική κρίση στην αγορά στεγαστικών δανείων χαμηλής εξασφάλισης (subprime mortgages), εξελίσσεται ραγδαία και περνάει με γρήγορους ρυθμούς στην πραγματική οικονομία

Η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα λαμβάνει μέτρα και αυξάνει το ευρωεπιτόκιο λόγω πληθωριστικών πιέσεων. Οι δανειολήπτες αδυνατούν να ανταποκριθούν στις αυξανόμενες απαιτήσεις. Παρατηρείται υποχώρηση του δολαρίου έναντι του ευρώ και οι επιχειρήσεις μεταφέρουν τα εργοστάσιά τους από το ευρωπαϊκό έδαφος στο αμερικάνικο, με συνέπεια την αύξηση της ανεργίας στην Ευρώπη και τη μείωση των εξαγωγών, με όλες τις συνέπειες (Ινστιτούτο Εργασίας ΙΝΕ-ΓΣΕΕ, 2011)

Το καλοκαίρι της ίδιας χρονιάς, οι τράπεζες κλονίζονται από το χάσιμο κεφαλαίων, λόγω κατοχής τους των CDOs, που βασίζονται σε subprime στεγαστικά δάνεια. Αρχικά τα στεγαστικά δάνεια χρηματοδοτήθηκαν με τίτλους, CDOs και MBS που πρόσφεραν καλύτερες αποδόσεις από τους κρατικούς τίτλους, και ελκυστικότερες αξιολογήσεις κινδύνου από τους οίκους αξιολόγησης. Στη συνέχεια όμως, οι οίκοι αξιολόγησης υποβάθμισαν τα CDOs που βασίζονταν σε subprime στεγαστικά δάνεια, με αποτέλεσμα να χαθεί η εμπιστοσύνη στην ασφάλεια της στεγαστικής πίστης.

Τον Αύγουστο του 2007, οι δανειολήπτες στεγαστικών δανείων, αδυνατούν να αποπληρώσουν τις υποχρεώσεις τους, στις αμερικάνικες τράπεζες, οι οποίες βλέπουν τη ρευστότητά τους να μειώνεται και να αδυνατούν να αποπληρώσουν τις υποχρεώσεις τους σε τοκομερίδια και αξίες ομολόγων και CDOs, στα οποία είχαν επενδύσει πολλές ευρωπαϊκές τράπεζες. Παράλληλα οι καταθέτες πανικοβάλλονται και σπεύδουν στις τράπεζες, για να κάνουν αναλήψεις των αποταμιεύσεων τους. Το πρόβλημα ρευστότητας δημιουργήσε δυσπιστία ανάμεσα στις τράπεζες, με αποτέλεσμα να αυξηθούν τα επιτόκια διατραπεζικής αγοράς.

---

⁶ (Ινστιτούτο Εργασίας ΙΝΕ-ΓΣΕΕ, 2011)

Το φθινόπωρο του 2007, δύο γερμανικές τράπεζες Sachsen Landesbank και η IKB ανακοινώνουν ότι υπέστησαν μεγάλη απώλεια κεφαλαίων εξαιτίας της κρίσης των στεγαστικών δανείων subprime των Η.Π.Α και της κατοχής conduits⁷. Στη Βρετανία, στη Northern Rock, μιας από τις μεγαλύτερες τράπεζες χορήγησης στεγαστικών δανείων, για πρώτη φορά μετά την πάροδο μιας 150ετίας πραγματοποιήθηκαν -στις αρχές του Σεπτεμβρίου- μαζικές αναλήψεις της τάξεως των 20 δισ. στερλινών.

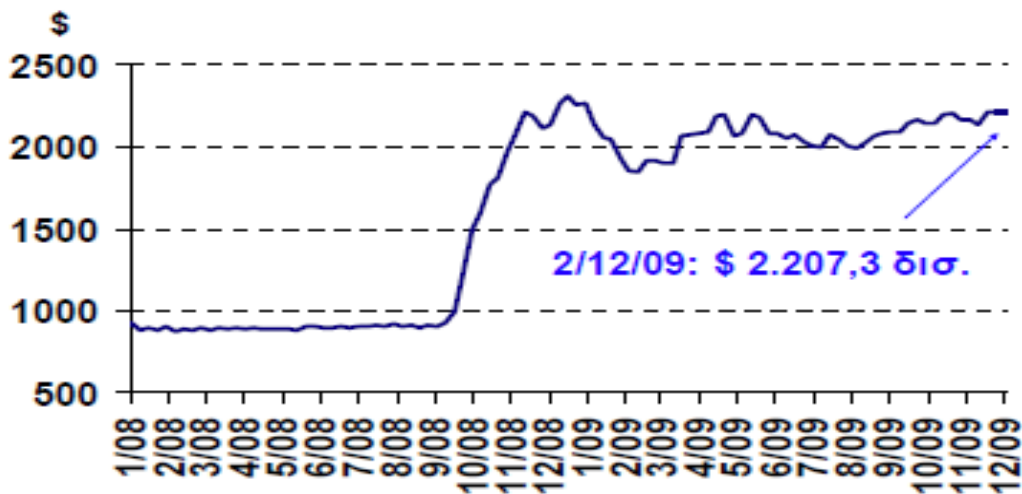
Το Β' εξάμηνο του ίδιου έτους, στο χρηματοπιστωτικό τομέα, παρατηρήθηκαν προσπάθειες τόνωσης της ρευστότητας, από τις κεντρικές τράπεζες, οι οποίες προέβησαν και σε μειώσεις του επιτοκίου χρηματοδότησης. Η Ομοσπονδιακή Τράπεζα των Η.Π.Α.(Fed) μείωσε το βασικό της επιτόκιο από 5,25% στο Σεπτέμβριο του 2007 στο 0% έως 0,25% το Δεκέμβριο του 2008⁸. Δεν περιορίστηκε όμως στο εύρος της τιμής του επιτοκίου, αλλά προχώρησε και σε μέτρα νομισματικής πολιτικής, που χαρακτηρίστηκαν ως μέτρα ποσοτικής και ποιοτικής χαλάρωσης. Διοχέτευσε ρευστότητα μέσω της αγοράς κρατικών ομολόγων, ομολόγων ημικρατικών φορέων, αλλά ξεκίνησε και το δανεισμό με ενέχυρο ευρείας κλίμακας και όχι μόνον ομολόγων του κράτους. Έτσι το Δεκέμβριο του 2007 ξεκινάει το πρόγραμμα ποσοτικής χαλάρωσης, δίνοντας τη δυνατότητα στα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα να αποκτούν ρευστότητα έναντι ενέχυρου με τη μορφή αποδεκτών περιουσιακών στοιχείων μέσω δημοπρασιών καθορισμένης διάρκειας. Το Μάρτιο του 2008 ανακοινώνει νέο πρόγραμμα δανεισμού τίτλων,(όπως τα τιτλοποιημένα στεγαστικά δάνεια-mortgage backed securities). Κατάφερε με αυτό τον τρόπο να υπερδιπλασιάσει το ύψος του ενεργητικού της από το Σεπτέμβριο του 2008⁹.

---

⁷ Conduits - κερδοσκοπικά προγράμματα που επωφελούνται από τη διαφορά μεταξύ βραχυπρόθεσμων επιτοκίων δανεισμού και μακροπρόθεσμες επιστροφές από δομημένα επενδυτικά προϊόντα

⁸ (Ινστιτούτο Εργασίας ΙΝΕ-ΓΣΕΕ, 2011)

⁹ (Eurobank research, 2009)

Πηγή: Federal Reserve

Διάγραμμα 2.1

Ύψος συνολικού ενεργητικού Ομοσπονδιακής Τράπεζας των Η.Π.Α

Άλλες πάλι τράπεζες παρατηρώντας τις εξελίξεις δεν προέβησαν σε κάποια ενέργεια. Οι οίκοι αξιολόγησης πιστοληπτικής ικανότητας (rating agencies), έχασαν το κύρος τους ως προς την ικανότητά τους να αξιολογούν τα δομημένα προϊόντα. Έγιναν κρατικοποιήσεις τραπεζικών κολοσσών, όπως της Northern Rock, στη Βρετανία. Στις Η.Π.Α. τα στεγαστικά δάνεια έγιναν δυσπρόσιτα. Παρατηρήθηκαν παρενέργειες στις διατραπεζικές αγορές. Στην Ελλάδα σημειώθηκε μείωση της πιστωτικής επέκτασης. Οι τράπεζες πρότειναν προϊόντα πιο ευέλικτα, όπως δάνεια σταθερού επιτοκίου αντί κυμαινόμενου. Η κτηματομεσιτική αγορά ζητούσε νομοθετικές ρυθμίσεις ως προς τις οικοδομικές άδειες και κατασκευές.

Το Μάρτιο του 2008, η Αμερικάνικη Ομοσπονδιακή τράπεζα Fed, παρέχει πιστωτική διευκόλυνση στην JP Morgan, ενώ η τελευταία διασώζει τη Bear Sterns.

Το φθινόπωρο του 2008, τραπεζικοί κολοσσοί κηρύττουν πτώχευση όπως η Lehman Brothers, ή εξαγοράζονται από άλλες τράπεζες σε πολύ χαμηλές τιμές. Η αμερικανική κεντρική τράπεζα, Fed προσέφερε έκτακτη οικονομική ενίσχυση, ένα διετές δάνειο ύψους 85 δισεκατομμυρίων δολαρίων στην ασφαλιστική εταιρεία [AIG](#), προκειμένου να αποτρέψει την κατάρρευσή της, με αντάλλαγμα τον έλεγχο του μετοχικού κεφαλαίου της σε ποσοστό 79,9%. Συγκροτείται σχέδιο διάσωσης TARP (Troubled Asset Relief Program), ύψους 700 δις. Δολαρίων για τη στήριξη των εμπορικών τραπεζών. Διάσωση των αμερικάνικων επιχειρήσεων μέσω αγοράς τρίμηνων εμπορικών ομολόγων απευθείας από τους εκδότες τους.

Κρατικοποιούνται τράπεζες για να αποφευχθεί η κατάρρευσή τους με ό,τι συνεπάγεται αυτό. Η παγκόσμια οικονομία μπαίνει σε μια τροχιά οικονομικής κρίσης, όχι εύκολα αναστρέψιμη. Οι δείκτες των χρηματιστηρίων σημείωσαν σημαντική πτώση. Ήδη από τον Ιανουάριο είχε ξεκινήσει η καθοδική πορεία των τιμών του χρηματιστηρίου, που θα διαρκούσε 15 μήνες.

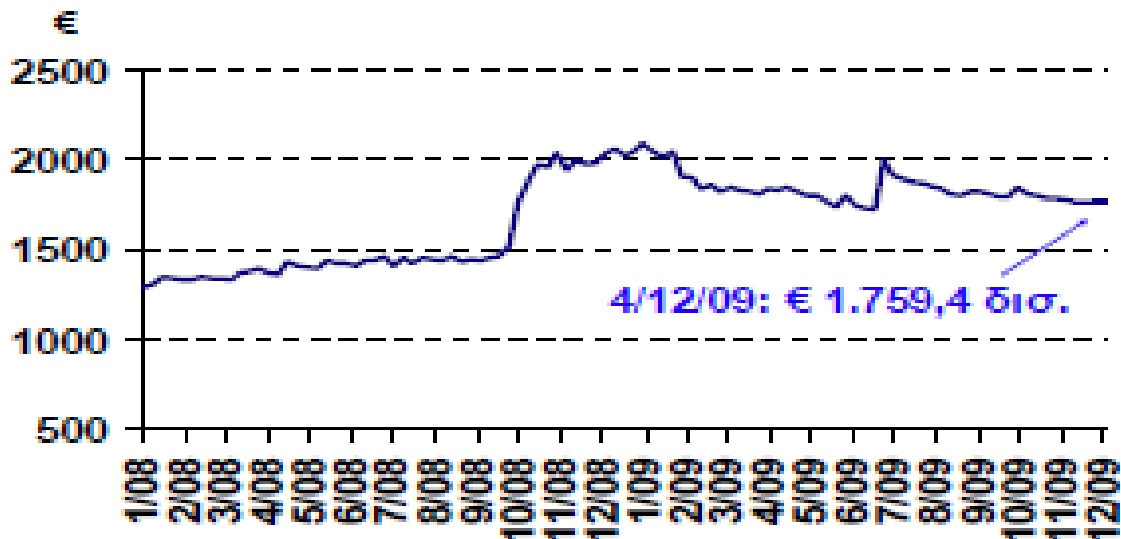
Η κρίση από τις Η.Π.Α. περνάει σιγά-σιγά και στη Ευρώπη. Ο τότε πρόεδρος της Ε.Ε., Νικολά Σαρκοζί, ανακοινώνει σχέδιο αντιμετώπισης της κρίσης στα πλαίσια της Ε.Ε. Οι ηγέτες των ευρωπαϊκών χωρών προσπαθούν να βρουν τρόπους για το πως θα αντιμετωπιστεί η κρίση. Υπάρχουν διάφορες απόψεις. Η Γερμανία με τη Καγκελάρια Ανγκέλα Μέρκελ, θεωρεί ότι η οικονομική κρίση πρέπει να αντιμετωπιστεί σε εθνικό επίπεδο. Η Γαλλία με το Νικολά Σαρκοζί, αντίθετα, προτείνει για την αντιμετώπιση της κρίσης, τη συγκρότηση πανευρωπαϊκού ταμείου και την επιστροφή των καταθέσεων στις γαλλικές τράπεζες, υποσχόμενος αμνηστία ως προς την προέλευσή τους και τέλος η Αγγλία με τα τεράστια κρατικά αποθέματα και με πρωθυπουργό τον Γκόρντον Μπράουν προτείνει κρατικοποιήσεις τραπεζών. (wikipedia, n.d.)

Η Hypo Real Estate, η δεύτερη μεγαλύτερη τράπεζα στεγαστικών δανείων της ευρωπαϊκής οικονομίας, ανακοινώνει ότι κατέρρευσε το σχέδιο διάσωσής της, ύψους 35 δις. ευρώ, λόγω της αποκάλυψης νέων ελλειμμάτων. Οι χώρες, Γερμανία, το Βέλγιο, το Λουξεμβούργο, η Ιταλία και η Ισλανδία, αντιμετωπίζουν μεγάλα προβλήματα προσπαθώντας να σώσουν τις μεγάλες ευρωπαϊκές τράπεζες. Οι ηγέτες στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Ένωσης συγκλίνουν σε μια συντονισμένη δράση αντιμετώπισης της οικονομικής κρίσης, προτού πάρει μεγαλύτερες διαστάσεις.

Η ΕΚΤ αντέδρασε πιο συντηρητικά συγκριτικά με τη Fed, τόσο στην πολιτική των επιτοκίων όσο και στη χρήση έκτακτων μέτρων παροχής ρευστότητας. Κατέφυγε και αυτή, όπως και η Fed σε μη συμβατικά μέτρα νομισματικής πολιτικής ώστε να διοχετεύσει ρευστότητα στο χρηματοπιστωτικό σύστημα. Δεν κατάφερε να αυξήσει το ενεργητικό της στο επίπεδο που το αύξησε η Fed. Ήταν όμως η ΕΚΤ, η πρώτη κεντρική τράπεζα που τον Αύγουστο του 2007, παρέχει ρευστότητα ύψους 95 δις με σταθερό επιτόκιο. Το Δεκέμβριο του 2007 και τον Οκτώβριο του 2008 παρέχει απεριόριστα χρηματοδότηση μέσω των πράξεων κύριας αναχρηματοδότησης σταθερού επιτοκίου. Στη διάρκεια από το 2007-2009 προχωράει σε συνεχείς επεκτάσεις της χρονικής διάρκειας των πράξεων μακροχρόνιας αναχρηματοδότησης και το Μάιο του 2009 η επέκταση γίνεται έως και 1 χρόνο, με σταθερό επιτόκιο.¹⁰

---

¹⁰ (Eurobank research, 2009)

Πηγή: ECB Statistical Data Warehouse

Διάγραμμα 2.2
Ύψος συνολικού ενεργητικού Ε.Κ.Τ.

2.3 Τα αίτια της παγκόσμιας χρηματοοικονομικής κρίσης του 2008.

Η παγκόσμια χρηματοοικονομική κρίση δεν μπορεί να αποδοθεί σε έναν παράγοντα. Είναι συνδυασμός πολλών παραγόντων, που ο καθένας από αυτούς επηρέασε τους υπόλοιπους. Ακολουθούν οι παράγοντες που οδήγησαν στη δημιουργία της παγκόσμιας χρηματοοικονομικής κρίσης.

2.3.1. Οι παγκόσμιες μακροοικονομικές ανισορροπίες

Μια σημαντική αιτία της διεθνούς χρηματοοικονομικής κρίσης, ήταν οι παγκόσμιες μακροοικονομικές ανισορροπίες.

Οι διεθνείς ανισορροπίες μεταξύ των χωρών είχε να κάνει με τη δυσανάλογη αποταμίευση και επένδυση. Η ανάπτυξη της οικονομίας της Κίνας, τις τελευταίες δεκαετίες, η οποία στηρίχθηκε επί το πλείστον στις εξαγωγές βιομηχανικών αγαθών στις Η.Π.Α., δημιούργησε σημαντική αύξηση του πλεονάσματος στο εμπορικό της ισοζύγιο, σε αντίθεση με τις Η.Π.Α. που σημείωσε υψηλά ελλείμματα τρεχουσών συναλλαγών. Το πλεόνασμα της Κίνας δε διοχετεύτηκε όμως στην εγχώρια ζήτηση, αλλά επενδύθηκε σε ομόλογα των Η.Π.Α., με συνέπεια τη διατήρηση του δολαρίου σε υψηλά επίπεδα, τα επιτόκια δανεισμού σε χαμηλά επίπεδα, αλλά και στην αύξηση της ρευστότητας. Η σημαντική οικονομική ανάπτυξη από τη δεκαετία του 1990, τα πολύ χαμηλά επιτόκια, που διατηρήθηκαν για μεγάλο χρονικό διάστημα, στην παγκόσμια αγορά, αλλά κυρίως στις Η.Π.Α. και η χαλάρωση των κριτηρίων

χορήγησης στεγαστικών δανείων και κρατικής εποπτείας, επέφεραν ραγδαία αύξηση του ιδιωτικού δανεισμού και των τιμών των ακινήτων.

Έλλειμμα/ Πλεόνασμα Λογαριασμού Τρεχουσών Συναλλαγών, % του ΑΕΠ					
	2007	2008	2009	2010	2014
Ανεπτυγμένες Οικονομίες	-0,90%	-1,30%	-0,70%	-0,40%	-0,30%
ΗΠΑ	5,20%	-4,90%	-2,60%	-2,20%	-2,70%
Ευρωζώνη	0,30%	-0,70%	-0,70%	-0,30%	0,50%
ΕΕ	-0,50%	-1,10%	-0,80%	-0,50%	n.a
Βραζιλία	0,10%	-1,80%	-1,30%	-1,90%	-0,80%
Ρωσία	5,90%	6,10%	3,60%	4,50%	2,90%
Ινδία	-1,00%	-2,20%	-2,20%	-2,50%	-1,80%
Κίνα	11,00%	9,80%	7,80%	8,60%	8,40%
Ιαπωνία	4,80%	3,20%	1,90%	2,00%	1,50%
Ελλάδα	-14,20%	-14,40%	-10,00%	-9,00%	-6,80%

Πηγή: ΔΝΤ, World Economic Outlook, Οκτ. 09. Στοιχεία για την Ε.Ε.: European Commission: European Economic Forecast, Νοεμ. 2009

Εικόνα 2.1 Έλλειμμα/Πλεόνασμα Λογαριασμού Τρεχουσών Συναλλαγών,% του ΑΕΠ¹¹

2.3.2 Υπερβολική Πιστωτική Επέκταση και Μόχλευση¹²

Τα τελευταία χρόνια, παρατηρήθηκε στις Η.Π.Α., αλλά και στις υπόλοιπες αναπτυγμένες χώρες, επέκταση της πιστωτικής πολιτικής των τραπεζών, προσφέροντας δομημένα προϊόντα (CDOs) με υψηλές αποδόσεις, ή τιτλοποιήσεις στεγαστικών δανείων, απομακρύνοντας τον πιστωτικό κίνδυνο από τους ισολογισμούς τους και μεταφέροντας τον σε τρίτους. Δημιουργήθηκαν λοιπόν νέοι κερδοσκοπικοί οργανισμοί (hedge funds, SIVs), χαλαρά εποπτευόμενοι. αλλά και με υψηλή μόχλευση¹³, εντός και εκτός των ισολογισμών τους. Η υψηλή μόχλευση των επενδυτικών τραπεζών οδήγησε γρήγορα τη μετάδοση της κρίσης από την αγορά των στεγαστικών δανείων sub prime στις αγορές άλλων περιουσιακών στοιχείων.

¹¹ (Eurobank research, 2009)

¹² (Eurobank research, 2009)

¹³ (euretirio, υψηλή μόχλευση, n.d.)

2.3.3 Ασύμμετρη πληροφόρηση μεταξύ δανειστή και δανειζόμενου¹⁴

Ο δανειζόμενος γνωρίζει πολύ καλά αν μπορεί να εκπληρώσει τις δανειακές του υποχρεώσεις ως προς το δανειστή. Η ύπαρξη ασυμμετρικής πληροφόρησης σχετικά με τα δομημένα προϊόντα (CDOs¹⁵, CDSs¹⁶), υπονόμει κινδύνους ως προς τους εκδότες αυτών, που δεν έδιναν τη δέουσα προσοχή και αναλάμβαναν υπερβολικό κίνδυνο.

2.3.4 Ανευθυνότητα τραπεζών, ελλιπής εποπτεία, ρυθμιστικό και εποπτικό πλαίσιο¹⁷.

Η ανεξέλεγκτη πιστωτική επέκταση λόγω της παγκοσμιοποίησης και της απελευθέρωσης του χρηματοπιστωτικού συστήματος, η ανάπτυξη των χρηματοοικονομικών καινοτομιών και η δημιουργία νέων αγορών, δε συνοδεύτηκαν από τις ανάλογες αρχές ελέγχου και εποπτείας των νομισματικών αρχών.

Η ανευθυνότητα του χρηματοπιστωτικού τομέα επικεντρώθηκε στη α) βραχυχρόνια επίτευξη κερδών, με σημαντικές αλλαγές στη σύνθεση του τραπεζικού εισοδήματος, στον τρόπο πληρωμής των ανώτατων στελεχών, του εταιρικού μοντέλου διακυβέρνησης, β) στην απληστία και στις κερδοσκοπικές συμπεριφορές ορισμένων διεθνών πιστωτικών οργανισμών που έθεσαν σε κίνδυνο τα συμφέροντα των μετόχων τους, αλλά και τα δικά τους, προχωρώντας σε εξαγορές και συγχωνεύσεις τραπεζικών κολοσσών υψηλού κινδύνου, στην αγορά τιτλοποιημένων αμερικάνικων ομολόγων και στη χρηματοδότηση του ενεργητικού τους από πηγές ρευστότητας υψηλού κινδύνου.

Εμφανής ήταν η ανεπάρκεια των διεθνών λογιστικών προτύπων όσον αφορά την αποτίμηση των επενδυτικών στοιχείων του ενεργητικού των τραπεζών και των στοιχείων εκτός ισολογισμού.

Οι διεθνείς οίκοι αξιολόγησης, οι οποίοι αξιολογούσαν επενδυτικά προϊόντα με χαμηλό κίνδυνο, αποδείχτηκαν τελικά τοξικά προϊόντα, αφού χιλιάδες αγοραστές είχαν τοποθετήσει τρισεκατομμύρια σε κινητές αξίες, νομίζοντας ότι είναι πολύ χαμηλού κινδύνου, παρασυρόμενοι από τους οίκους αξιολόγησης οι οποίοι μεροληπτούσαν υπέρ των εκδοτών.

---

¹⁴ (Eurobank research, 2009)

¹⁵ (wikipedia, Collateralized Debt Obligations)

¹⁶ (wikipedia, Credit defaulti swaps CDS, n.d.)

¹⁷ (Eurobank research, 2009)

2.4 Ανακεφαλαίωση

Από τα παραπάνω καταλήγουμε ότι τα αίτια που οδήγησαν στην παγκόσμια κρίση και τα οποία συνέβαλαν στο να διογκωθεί και να παραταθεί, οφείλονται σε δυσκαμψίες της αγοράς, σε ανεπαρκείς πολιτικές, σε παραλείψεις, παραβλέψεις του ρυθμιστικού και θεσμικού πλαισίου. Ήταν λοιπόν αναγκαία η βελτίωση του θεσμικού και ρυθμιστικού πλαισίου εποπτείας και ελέγχου του παγκόσμιου χρηματοπιστωτικού συστήματος. Στο σύνολο των χωρών οι περισσότερες επεδίωξαν τη στήριξη και αναδιάρθρωση του χρηματοπιστωτικού τομέα. Στην Ευρωπαϊκή Ένωση το ξέσπασμα της χρηματοπιστωτικής κρίσης και στη συνέχεια της κρίσης του δημόσιου χρέους επέτεινε την ανάγκη για την εφαρμογή εκτεταμένων μεταρρυθμίσεων στο σύστημα διακυβέρνησης της οικονομικής και νομισματικής ένωσης.

Έτσι, ενώ χώρες με υγιή βασικά οικονομικά δεδομένα κατόρθωσαν σε σχετικά σύντομο χρονικό διάστημα να βρεθούν εκ νέου σε τροχιά ανάπτυξης, χώρες με μεγάλες μακροοικονομικές ανισορροπίες και διαρθρωτικές αδυναμίες αντιμετώπισαν σημαντικές δυσκολίες και σε ορισμένες περιπτώσεις χρειάστηκαν εξωτερική οικονομική βοήθεια. Μεγάλες ήταν οι διαφορές και στον τομέα της απασχόλησης, καθώς οικονομίες με υγιή βασικά δεδομένα και ικανοποιητικό βαθμό ευελιξίας κατόρθωσαν να διατηρήσουν χαμηλά ποσοστά ανεργίας, ενώ σε οικονομίες με σοβαρές διαρθρωτικές αδυναμίες η ανεργία αυξήθηκε ραγδαία. Σημαντική υπήρξε η επιδείνωση των δημοσιονομικών μεγεθών λόγω της κρίσης, εξαιτίας τόσο των μέτρων τα οποία λήφθηκαν από τις κυβερνήσεις για την ενίσχυση της οικονομικής δραστηριότητας και τη στήριξη του χρηματοπιστωτικού τομέα, ο οποίος επλήγη ιδιαίτερα από τη κρίση, όσο και της λειτουργίας των αυτόματων δημοσιονομικών σταθεροποιητών. Στις προηγμένες οικονομίες, το δημοσιονομικό έλλειμμα ως ποσοστό του ΑΕΠ αυξήθηκε από 3,5% το 2008 σε 8,8% το 2009, υποχωρώντας σε 5,9% το 2012 (στις ΗΠΑ από 6,5% το 2008 αυξήθηκε σε 12,9% το 2009, αλλά μετά μειώθηκε σε 8,3% το 2012, ενώ στη ζώνη του ευρώ από 2,1% το 2008 αυξήθηκε σε 6,4% το 2009 και μετά μειώθηκε σε 3,7% το 2012). Ανάλογη υπήρξε και η πορεία του δημόσιου χρέους ως ποσοστού του ΑΕΠ, στις μεν ΗΠΑ από 73,3% το 2008 σε 86,3% το 2009 και 102,7% το 2012, στη δε ζώνη του ευρώ από 70,3% το 2008 σε 80,1% το 2009 και 93,0% το 2012

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Ελληνική Οικονομία και τα αίτια της κρίσης του 2010

3.1 Εισαγωγή

Η μεγάλη οικονομική κρίση η οποία αρχικά εκδηλώθηκε στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής, τον Αύγουστο του 2007, με την κρίση των ενυπόθηκων στεγαστικών δανείων και το 2008 με την κατάρρευση της αγοράς ακινήτων και της επενδυτικής τράπεζας Lehman Brothers, πέρασε γρήγορα στις οικονομίες όλου του κόσμου, προκαλώντας τη μεγαλύτερη οικονομική ύφεση μετά το οικονομικό κραχ του 1930, δημιουργώντας δημοσιονομική επιδείνωση σχεδόν σε όλες τις χώρες με όλες τις δυσμενείς επιπτώσεις στις οικονομίες τους. Το 2009 για πρώτη φορά στη μεταπολεμική περίοδο, η παγκόσμια οικονομία κατέγραψε αρνητικό ρυθμό ανάπτυξης.

3.2 Ευρωπαϊκή Ένωση και χρηματοπιστωτική κρίση.

Η οικονομία της Ε.Ε. θεωρείται από τις μεγαλύτερες παραγωγικές δυνάμεις παγκοσμίως, δεδομένου ότι το ονομαστικό της Α.Ε.Π. αντιπροσωπεύει το 31% του παγκόσμιου Α.Ε.Π., και το οποίο το 2007 ανερχόταν σε 12,2 τρισεκατομμύρια ευρώ.¹⁸

Εξαιτίας της χρηματοπιστωτικής κρίσης δημιουργήθηκαν ανισορροπίες στην ευρωζώνη, τόσο στο χρηματοπιστωτικό τομέα όσο και στην οικονομική δραστηριότητα των χωρών της. Η Ευρώπη έχασε μια σημαντική πηγή ζήτησης των προϊόντων της λόγω της πτώσης του παγκόσμιου εμπορίου (κατά 10,7%)¹⁹. Η κατάρρευση των CDOs, είχε ως αποτέλεσμα την κρίση στο χώρο των τραπεζών. Οι χώρες της ευρωζώνης κατέγραψαν αρνητικούς ρυθμούς μεταβολής του Α.Ε.Π.. Η οικονομική ύφεση ήταν μεγαλύτερη στις χώρες εκείνες που αντιμετώπιζαν σοβαρές εξωτερικές και εσωτερικές μακροοικονομικές ανισορροπίες, διαρθρωτικές αδυναμίες και δεν είχαν τη δυνατότητα και την απαιτούμενη αντοχή να αντιμετωπίσουν τις επιπτώσεις της χρηματοπιστωτικής και οικονομικής κρίσης.

Προκειμένου να αντιμετωπίσουν την κρίση τα κράτη – μέλη της Ε.Ε, η Ε.Κ.Τ. και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, ανέλαβαν συντονισμένες δράσεις για την αντιμετώπισή της με απώτερο σκοπό τη σταθεροποίηση του τραπεζικού συστήματος..

Έτσι στις 12 Οκτωβρίου του 2008 οι χώρες της ζώνης του ευρώ προχώρησαν στην υπογραφή της Διακήρυξης των Παρισίων με την οποία έπρεπε να ληφθούν συντονισμένα

---

¹⁸ <https://kedisa.gr>

¹⁹ <https://www.bankofgreece.gr/Publications>

μέτρα για τη βελτίωση των συνθηκών χρηματοδότησης της οικονομίας και την αποκατάσταση της εμπιστοσύνης στο χρηματοπιστωτικό τομέα.

Στα μέτρα αυτά συμπεριλαμβάνονται:²⁰

- ανακεφαλοποίηση των ευρωπαϊκών τραπεζών, δηλαδή να τις προμηθεύσουν με δημόσιο χρήμα από τα κράτη-μέλη ώστε να αντικαταστήσουν το ιδιωτικό χρήμα, και να δώσουν και εγγυήσεις για την έκδοση τραπεζικών χρεογράφων,
- έγκριση του Ευρωπαϊκού Σχεδίου Οικονομικής Ανάκαμψης, που είχε σκοπό την τόνωση της συνολικής ζήτησης και των προσπαθειών για την εφαρμογή διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων,
- αύξηση του ανώτατου ορίου στα συστήματα εγγύησης καταθέσεων από 20.000 στις 100.000 ευρώ, ώστε να διασφαλίσει την εμπιστοσύνη στον τραπεζικό τομέα
- αύξηση της χρηματοδότησης του ισοζυγίου πληρωμών των κρατών μελών εκτός της ζώνης του ευρώ, μέσω του μηχανισμού μεσοπρόθεσμης οικονομικής στήριξης .

Η προσπάθεια των οργάνων της Ε.Ε. για τη σταθερότητα του χρηματοπιστωτικού τομέα, συνεχίστηκε και κατά τη διάρκεια του 2009. Ανέθεσαν σε μια ομάδα υπό την προεδρία του Jacques de Larosière²¹ να εξετάσει τον τρόπο ενίσχυσης της εποπτείας και του ελέγχου των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων στα πλαίσια της Ε.Ε., ώστε να προστατευθούν οι ευρωπαίοι πολίτες και να ενισχυθεί η εμπιστοσύνη στα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα.

Στους πίνακες που ακολουθούν, παρουσιάζονται η χρονολογική πορεία των σημαντικότερων αποφάσεων των οργάνων της Ε.Ε. για την αντιμετώπιση της οικονομικής κρίσης (πίνακας 3.1) και οι προτάσεις της έκθεσης της ομάδας Jacques de Larosière(πίνακας 3.2).

---

²⁰ (Eurobank research, 2009)

²¹ (Έκθεση Jacques Larosiere, 2009)

12.10 και 15-16.10.2008	Άτυπη Σύνοδος Κορυφής των κρατών-μελών της ζώνης του ευρώ Έγκριση του "Συντονισμένου σχεδίου δράσης για τη στήριξη του χρηματοπιστωτικού συστήματος στη ζώνη του ευρώ". Ευρωπαϊκό Συμβούλιο Υιοθέτηση του ανωτέρω σχεδίου.
7.11.2008	Άτυπη Σύνοδος Κορυφής των κρατών-μελών της ΕΕ Διατύπωση κοινών αρχών για τη μεταρρύθμιση του διεθνούς χρηματοπιστωτικού συστήματος, ενόψει της Συνόδου της Ομάδας G20 στις 15 Νοεμβρίου.
10.3.2009	ECOFIN Γνώμη του Συμβουλίου για το Επικαιροποιημένο Πρόγραμμα Σταθερότητας της Ελλάδος, σύμφωνα με την οποία η χώρα καλείται να ενισχύσει την πορεία δημοσιονομικής εξυγίανσης το 2009, να βελτιώσει τη βιωσιμότητα των δημοσίων οικονομικών και να υιοθετήσει δέσμη διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων.
19-20.3.2009	Ευρωπαϊκό Συμβούλιο Συμφωνία ότι βάση για την καλύτερη ρύθμιση και εποπτεία του χρηματοπιστωτικού συστήματος θα αποτελέσει η έκθεση της Ομάδας υπό την προεδρία του Jacques de Larosière.
3-4.4.2009	Άτυπο ECOFIN Απόφαση του Συμβουλίου για την ύπαρξη υπερβολικού ελλείμματος στην Ελλάδα και σύσταση για τη διόρθωσή του υπερβολικού ελλείμματος το αργότερο έως το 2010.
18-19.6.2009	Ευρωπαϊκό Συμβούλιο Συμφωνία για τη δημιουργία ενός "Ευρωπαϊκού Συμβουλίου Συστημικού Κινδύνου" και τη συγκρότηση "Ευρωπαϊκού Συστήματος Χρηματοπιστωτικής Εποπτείας".
23.9.2009	Ευρωπαϊκή Επιτροπή Δημοσίευση νομοθετικών προτάσεων για τη θέσπιση του "Ευρωπαϊκού Συμβουλίου Συστημικού Κινδύνου" (μακροπροληπτική εποπτεία) και του "Ευρωπαϊκού Συστήματος Χρηματοπιστωτικής Εποπτείας" (μικροπροληπτική εποπτεία), προκειμένου να εγκριθούν και να ισχύσουν το 2010.
20.10.2009	ECOFIN Υιοθέτηση "οδικού χάρτη" για την ενίσχυση της εποπτείας του χρηματοπιστωτικού συστήματος.
10.11.2009	ECOFIN Συμπεράσματα του Συμβουλίου σύμφωνα με τα οποία η ελληνική κυβέρνηση καλείται να λάβει επείγοντως μέτρα για την αποκατάσταση της εμπιστοσύνης της Ευρωπαϊκής Ένωσης στα ελληνικά στατιστικά στοιχεία, μετά τα προβλήματα που παρουσιάστηκαν στα δεδομένα για τα δημοσιονομικά μεγέθη. Καλείται επίσης η Ευρωπαϊκή Επιτροπή να προτείνει τα κατάλληλα μέτρα.
2.12.2009	ECOFIN Απόφαση του Συμβουλίου με την οποία διαπιστώνεται ότι δεν έχει αναληφθεί από την Ελλάδα αποτελεσματική δράση για τη διόρθωση του υπερβολικού ελλείμματος σε εφαρμογή της σύστασης του Συμβουλίου του Απριλίου του 2009.
11-12.12.2009	Ευρωπαϊκό Συμβούλιο Υπογράμμιση της σημασίας του ότι τέθηκε σε ισχύ από 1ης Δεκεμβρίου η Συνθήκη της Λισαβώνας. Έμφαση στην εφαρμογή του Συμφώνου Σταθερότητας και Ανάπτυξης και στη σημασία των αποφάσεων του ECOFIN της 2ας Δεκεμβρίου (για τη δημοσιονομική πολιτική της Ελλάδος και άλλων κρατών-μελών).
Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος.	

Πηγή: <https://www.bankofgreece.gr/>

Εικόνα 3.1

Οι σημαντικότερες αποφάσεις ευρωπαϊκών οργάνων για το χρηματοπιστωτικό σύστημα και για την ελληνική οικονομία, 2008-2009.

1. Ευρωπαϊκό Συμβούλιο Συστημικού Κινδύνου – ΕΣΣΚ (European Systemic Risk Board – ESRB)

Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο Συστημικού Κινδύνου (ΕΣΣΚ) ασκεί τη μακροπροληπτική εποπτεία. Στις 16 Δεκεμβρίου 2010 τέθηκε σε ισχύ¹ η συναφής νομοθεσία και το ΕΣΣΚ άρχισε τις εργασίες του στις 20 Ιανουαρίου 2011.

Η έκθεση De Larosière είχε προτείνει, μεταξύ άλλων, τη σύσταση ενός ευρωπαϊκού φορέα, τον οποίο ονόμαζε European Systemic Risk Council (ESRC), με καθήκον την παρακολούθηση των κινδύνων σε ολόκληρο το χρηματοπιστωτικό σύστημα σε επίπεδο ΕΕ.

2. Ευρωπαϊκό Σύστημα Χρηματοοικονομικής Εποπτείας – ΕΣΧΕ (European System of Financial Supervisors – ESFS)

Το Ευρωπαϊκό Σύστημα Χρηματοοικονομικής Εποπτείας (ΕΣΧΕ) δημιουργήθηκε προκειμένου να αποτελέσει ένα αποκεντρωμένο, πολυεπίπεδο σύστημα αρχών μικροπροληπτικής και μακροπροληπτικής εποπτείας. Αυτό το σύστημα εποπτείας υφίσταται σήμερα μείζονες αλλαγές λόγω της πορείας προς την ολοκλήρωση της Τραπεζικής Ένωσης και θα επανεξεταστεί το 2014.

Ο πυλώνας της μικροπροληπτικής εποπτείας σε ευρωπαϊκό επίπεδο αποτελείται από την Ευρωπαϊκή Αρχή Τραπεζών (ΕΑΤ/ΕΒΑ), την Ευρωπαϊκή Αρχή Κινητών Αξιών και Αγορών (ΕΑΚΑΑ/ΕΣΜΑ) και την Ευρωπαϊκή Αρχή Ασφαλίσεων και Επαγγελματικών Συντάξεων (ΕΑΑΕΣ/ΕΙΟΡΑ), οι οποίες συνεργάζονται στο πλαίσιο της Μικτής Επιτροπής των Ευρωπαϊκών Εποπτικών Αρχών (ΕΑΑ/ΕΣΑs). Οι αντίστοιχες αρμόδιες αρχές εποπτείας των κρατών-μελών αποτελούν επίσης τμήμα του ΕΣΧΕ. Στόχοι του ΕΣΧΕ είναι η διαμόρφωση κοινής εποπτικής νοοτροπίας και η συμβολή στη δημιουργία ενιαίας ευρωπαϊκής χρηματοπιστωτικής αγοράς.

Η έκθεση De Larosière είχε προτείνει, μεταξύ άλλων, τη σύσταση νέου ευρωπαϊκού συστήματος χρηματοοικονομικής εποπτείας (European System of Financial Supervision), αποτελούμενου από τρεις Ευρωπαϊκές Αρχές (European Banking Authority, European Securities Authority, European Insurance Authority).

¹ Κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 1092/2010 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 24ης Νοεμβρίου 2010 σχετικά με τη μακροπροληπτική επίβλεψη του χρηματοπιστωτικού συστήματος της Ευρωπαϊκής Ένωσης και τη σύσταση Ευρωπαϊκού Συμβουλίου Συστημικού Κινδύνου (Κανονισμός ΕΣΣΚ). Κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 1096/2010 του Συμβουλίου της 17ης Νοεμβρίου 2010 για την ανάθεση ειδικών καθηκόντων στην Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα όσον αφορά τη λειτουργία του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου Συστημικού Κινδύνου.

Πηγή: <https://www.bankofgreece.gr/>

Εικόνα 3.2
Οι προτάσεις της έκθεσης της “Ομάδας De Larosière” και η υλοποίησή τους.

3.3 Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα και λήψη μέτρων νομισματικής πολιτικής.

Προκειμένου να αντιμετωπιστεί η αβεβαιότητα που δημιουργήθηκε στις αγορές αλλά και της σημαντικής οικονομικής επιβράδυνσης στη ζώνη του ευρώ, η Ε.Κ.Τ. αποφάσισε και προχώρησε στη λήψη μέτρων νομισματικής πολιτικής. Το έτος 2008 μείωσε το επιτόκιο των πράξεων της κύριας αναχρηματοδότησης, συνολικά τρεις φορές και συνέχισε και το έτος 2009 ακόμη σε περαιτέρω μείωσή του, με τελική διαμόρφωση στο 1% του Μάϊο του 2009.²²

Ήδη από το 2007, το ίδιο το σύστημα της Ευρωζώνης λόγω της γενικότερης αστάθειας, της έλλειψης εμπιστοσύνης στο διατραπεζικό τομέα, αλλά και της έλλειψης ρευστότητας που δημιουργήθηκε στη ζώνη του ευρώ, προχώρησε σε έκτακτη παροχή ρευστότητας στα πιστωτικά ιδρύματα, τα οποία προτίμησαν να κρατούν τα διαθέσιμά τους σε ρευστή μορφή, παρά να τα δανείζουν σε άλλες τράπεζες, δημιουργώντας έντονες πιέσεις ανόδου στα διατραπεζικά επιτόκια.

Επιπρόσθετα λόγω των δυσλειτουργιών που επικρατούσαν στη διατραπεζική αγορά, τον Οκτώβριο του 2008, η Ε.Κ.Τ. προχώρησε στην ανάληψη επιπλέον μέτρων όπως,

- χορήγηση ρευστότητας μέσω δημοπρασιών σταθερού επιτοκίου με κατανομή ολόκληρο του ποσού, δίνοντας τη δυνατότητα στις τράπεζες να δανείζονται από το σύστημα της ευρωζώνης με το βασικό επιτόκιο της Ε.Κ.Τ., με την προϋπόθεση ότι θα εξασφάλιζαν εγγυήσεις με τη μορφή αποδεκτών τίτλων,
- αύξηση συχνότητας των πράξεων πιο μακροπρόθεσμης αναχρηματοδότησης,
- διεύρυνση των αποδεκτών εξασφαλίσεων από το Ευρωσύστημα και
- μείωση της διαφοράς μεταξύ των επιτοκίων πάγιας διευκόλυνσης οριακής χρηματοδότησης και της πάγιας διευκόλυνσης αποδοχής καταθέσεων.²³

Τα παραπάνω μέτρα που υιοθέτησε η Ε.Κ.Τ., στόχευαν τον τραπεζικό τομέα λόγω του σημαντικού του ρόλου στη μετάδοση της νομισματικής πολιτικής και στη χρηματοδότηση της οικονομίας στην ευρωζώνη. Επίσης τα μέτρα αυτά συνετέλεσαν στη χρηματοπιστωτική σταθερότητα στη διατραπεζική αγορά, μειώνοντας τα διατραπεζικά επιτόκια από το τελευταίο τρίμηνο του έτους 2008²⁴.

---

²² (bank of greece, 2008)

²³ <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2011:004E:0044:0048:EL:PDF>

²⁴ <https://www.bankofgreece.gr/enimerosi/grafeio-typoy/anazhthsh-enhmerwsewn/>

Για τη διευκόλυνση της χρηματοδότησης της οικονομίας στη ζώνη του ευρώ, το Ευρωσύστημα²⁵ προχώρησε επιπλέον,

- σε τρεις πράξεις πιο μακροπρόθεσμης αναχρηματοδότησης προκειμένου οι τράπεζες να έχουν πρόσβαση σε ρευστότητα για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα, χρηματοδοτώντας τις οικονομίες στη ζώνη του ευρώ.
- Στην αγορά ομολογιών για την ενίσχυση της χρηματοδότησης των τραπεζών.

Μέχρι τα μέσα του έτους 2010, το Ευρωσύστημα είχε αποκτήσει ομολογίες 60 δις. Ευρώ.²⁶

Τα παραπάνω μέτρα, από τις αρχές του 2009 και μετά, επέφεραν ευνοϊκή επίδραση στην ανάπτυξη της οικονομικής δραστηριότητας, γεγονός που οδήγησε την Ε.Κ.Τ., στο τέλος του 2009, στη σταδιακή άρση ορισμένων μέτρων νομισματικής πολιτικής. Τα υπόλοιπα εξακολουθούσαν να εφαρμόζονται προκειμένου να συνεχιστεί η πολιτική ενισχυμένης πιστωτικής στήριξης προς το τραπεζικό σύστημα της ζώνης του ευρώ²⁷.

3.4 Η κρίση στη Ελλάδα το 2010

Η κρίση στην Ελλάδα το 2010, που προκλήθηκε με αφορμή τη χρηματοπιστωτική κρίση που ξέσπασε στις Η.Π.Α το 2008, άμβλυσε τα ήδη προβλήματα που αντιμετώπιζε η ελληνική οικονομία, τις μεγάλες μακροοικονομικές και διαρθρωτικές ανισορροπίες και το πελατειακό καθεστώς.²⁸

Η οικονομική κρίση στην Ελλάδα επηρεάστηκε από το γεγονός ότι η ένταξή της στην ευρωζώνη έγινε με πολιτικά και όχι με δημοσιονομικά κριτήρια. Η χαμηλή διεθνής ανταγωνιστικότητα, η αδυναμία εφαρμογής ανεξάρτητης εθνικής νομισματικής πολιτικής είχαν σαν αποτέλεσμα το δημόσιο χρέος να προσεγγίσει το 97% του Α.Ε.Π. με το έλλειμμα της γενικής κυβέρνησης να υπερβαίνει το 4% του Α.Ε.Π., παράγοντες που την οδήγησαν σε μια πρωτόγνωρη οικονομική ύφεση στη μεταπολεμική της περίοδο και στην υπαγωγή της στη Διαδικασία Υπερβολικού Ελλείμματος (Δ.Υ.Ε.)²⁹

Η οικονομική κρίση που βίωσε η Ελλάδα αποδείχθηκε εθνική, κοινωνική και πολιτική σύμφωνα με Γ. Αλογοσκούφη, 2021.

Η χρηματοπιστωτική κρίση, η οποία αρχικά δεν είχε εκτιμηθεί για τη σοβαρότητά της και τους κινδύνους που ελλόχευε για τη παγκόσμια οικονομία, για τις χώρες με υψηλά ελλείμματα και χρέη, όπως η περίπτωση της Ελλάδας, μπορούσε να μετατραπεί σε κρίση χρέους. Πράγματι

---

²⁵ <https://www.bankofgreece.gr/>

²⁶ <https://www.bankofgreece.gr/>

²⁷ <https://www.bankofgreece.gr/>

²⁸ (Αλογοσκούφης Γ., 2021)

²⁹ <https://www.bankofgreece.gr/>

επηρέασε αρνητικά και τις άλλες οικονομίες της περιφέρειας της ζώνης του ευρώ, που είχαν συναφή προβλήματα με τη Ελλάδα³⁰.

Οι διαρθρωτικές αδυναμίες της Ελλάδας ενισχύονται από τις αδυναμίες που παρουσιάζει η ευρωζώνη ως νομισματική ένωση. Δεν έχει έναν ομοσπονδιακό προϋπολογισμό, ώστε να απορροφά τους κραδασμούς από τις ασύμμετρες οικονομικές διαφορές των χωρών που την αποτελούν, αλλά δεν επιτρέπει και στην Ε.Κ.Τ. να λειτουργεί ελεύθερα σα δανειστής στα κράτη-μέλη σε περιόδους οικονομικής κρίσης, όταν αυτά προσφεύγουν σε μια ύστατη προσπάθεια δανεισμού. Οι αδυναμίες αυτές είχαν καταλυτικό ρόλο στη μετάδοση της κρίσης.

Με την ένταξη της χώρας στη ευρωζώνη και τη μείωση των επιτοκίων σημειώθηκε μεγάλη αύξηση των επενδύσεων και μείωση των εθνικών αποταμιεύσεων. Αυτό επέφερε την αύξηση της εγχώριας ζήτησης και της μεγέθυνσης του ΑΕΠ, τη μείωση της ανεργίας, την αύξηση του ιδιωτικού δανεισμού και την αύξηση του ελλείμματος στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών. Τα δημοσιονομικά ελλείμματα συνέχιζαν να αυξάνονται και μετά την ένταξη στη ζώνη του ευρώ. Λόγω της συνεχούς αύξησης των μισθών και των τιμών, η διεθνής ανταγωνιστικότητα της ελληνικής οικονομίας μειωνόταν συνεχώς και η πραγματική ανατίμηση του ευρώ έναντι άλλων νομισμάτων γινόταν μεγαλύτερη, σύμφωνα με Κότιος κ.α. (2012).

Κατά συνέπεια, η Ελλάδα αντιμετώπιζε για πολλά χρόνια έναν φαύλο κύκλο, το έλλειμμα του δημοσίου και το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών, τα οποία οδήγησαν στην αύξηση του κρατικού δανεισμού, ιδίως το 2009, ώστε να μπορεί να χρηματοδοτεί την κατανάλωση, τις επενδύσεις και την οικονομική της ανάπτυξη, με περαιτέρω επιδείνωση του ήδη υπερβολικού ποσοστού του δημόσιου χρέους ως προς το Α.Ε.Π.³¹

Η προαναφερθείσα κατάσταση επικράτησε τουλάχιστον μια δεκαετία πριν την οικονομική κρίση του 2008. Συντηρούσε την ήδη υψηλή εγχώρια ζήτηση, αλλά ταυτόχρονα ακύρωνε τις αναγκαίες μεταρρυθμίσεις. Μετά την είσοδο της χώρας στην ευρωζώνη και κατά τη διάρκεια της διετίας 2005-2007, το σταθεροποιητικό πρόγραμμα δεν ήταν εφικτό να εφαρμοστεί, διότι απαιτούσε χρόνο και προσπάθεια για να ισορροπήσει μεταξύ εσωτερικής και εξωτερικής αγοράς.

Με το ξέσπασμα της χρηματοπιστωτικής κρίσης, τα προγράμματα που εφαρμόστηκαν, βασίστηκαν στη συρρίκνωση της εγχώριας ζήτησης, προκαλώντας μια τεράστια οικονομική καθίζηση³². Δε βασίστηκαν σε διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις, που θα έδιναν το χρόνο στην

---

³⁰ (Αλογοσκούφης Γ., 2021)

³¹ (Κότιος, 2012) .

³² (Αλογοσκούφης Γ., 2021)

οικονομία και στις επενδύσεις να ανακάμψουν μέσα από την αύξηση των εθνικών αποταμιεύσεων.

3.4.1 Η οικονομία της Ελλάδας πριν τη μεταπολίτευση.

Με αφορμή την εκδήλωση της χρηματοπιστωτικής κρίσης, θα κάνουμε μια αναδρομή στο παρελθόν για να δούμε τα προβλήματα της ελληνικής οικονομίας και την αναποτελεσματικότητα των φορέων οικονομικής πολιτικής για μια σταθερή δημοσιονομική πολιτική και πως οδήγησαν της Ελλάδα στην κρίση του 2010.

Με τη λήξη του εμφύλιου πολέμου ξεκίνησε η οικονομική ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας. Η ανάπτυξη υπήρξε γρήγορη και οι πολιτικές αποφάσεις που πάρθηκαν το διάστημα 1954-1973, συνέβαλαν στο μετασχηματισμό της ελληνικής οικονομίας. Μέσα από την επίτευξη της πολιτικής σταθερότητας και των νομισματικών μεταρρυθμίσεων, με απώτερο σκοπό τη δημοσιονομική και νομισματική σταθερότητα, αναπτύχθηκαν κλάδοι, όπως η μεταποίηση, οι κατασκευές, ο τουρισμός και με τη μετακίνηση πληθυσμού από την ύπαιθρο στα αστικά κέντρα δημιουργήθηκε η μεσαία αστική τάξη, που απαρτιζόταν από ελεύθερους επαγγελματίες, μισθωτούς και αυτοαπασχολούμενους. Η εξέλιξη αυτή οδήγησε μαζί με την άνοδο του μορφωτικού επιπέδου στην αναδιανομή του εισοδήματος και του πλούτου. Κατά την περίοδο αυτή, υιοθετήθηκε από όλες τις κυβερνήσεις, ακόμη και αυτή των πραξικοπηματιών, η ίδια κατεύθυνση που περιλάμβανε πολιτική, δημοσιονομική και νομισματική σταθερότητα. Οι κυβερνήσεις των πραξικοπηματιών προχώρησαν σε μια δημοσιονομική και πιστωτική επέκταση, με χρηματοδότηση της κατανάλωσης και των κατασκευών, αντί των βιομηχανικών επενδύσεων, που άμβλυναν τις μακροοικονομικές ανισορροπίες, οι οποίες με τη σειρά τους διεύρυναν τα ελλείμματα του ισοζυγίου πληρωμών και την αύξηση του πληθωρισμού στις αρχές της δεκαετίας του 1970³³

Η πορεία της οικονομικής ανάπτυξης και νομισματικής σταθερότητας ανακόπηκε από την κατάρρευση του Bretton Woods το 1973, το τέλος του συστήματος συναλλαγματικών ισοτιμιών.

Ένα χρόνο αργότερα, το 1974, με την εισβολή στην Κύπρο σηματοδοτείται μια νέα εποχή. Η πτώση της δικτατορίας και η επάνοδος της δημοκρατίας με τον Κ. Καραμανλή επικεφαλής σε μια κυβέρνηση εθνικής ενότητας σηματοδοτεί την εποχή της μεταπολίτευσης και την ένταξη της Ελλάδας το 1981, στην Ε.Ο.Κ., μετά από μία σύντομη περίοδο προετοιμασίας.

---

³³ (Αλογοσκούφης Γ., 2021)

3.4.2 Η οικονομία της Ελλάδας μετά τη μεταπολίτευση.

Η ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας μετά τη δεκαετία του 1950 και μέχρι την ένταξή της στην Ε.Ο.Κ., οφείλεται στους υποπροστατευτικούς δασμούς και στον περιορισμό της κίνησης κεφαλαίων, που ήταν ανασταλτικός παράγοντας για την ανάπτυξη της ελληνικής βιομηχανίας, της οποίας η ανταγωνιστικότητα στο διεθνή χώρο παρέμενε σε χαμηλά επίπεδα.³⁴

Τον πρώτο χρόνο της μεταπολίτευσης η ελληνική οικονομία βρισκόταν σε ύφεση. Ο πληθωρισμός είχε ανοδική τάση λόγω της αποσταθεροποίησης του συστήματος Bretton Woods και της πρώτης πετρελαϊκής κρίσης στις αρχές της δεκαετίας του 1970. Την περίοδο 1975-1979, η ελληνική οικονομία παρουσίασε ανάκαμψη, πετυχαίνοντας χαμηλή ανεργία, πτώση του πληθωρισμού, πλεόνασμα στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών. Η δεύτερη πετρελαϊκή κρίση το 1979, με τις συνέπειες της, επέφεραν στασιμοπληθωρισμό, διπλασιασμό του πληθωρισμού και της ανεργίας, με αποτέλεσμα η ελληνική οικονομία να ενταχθεί στην Ε.Ο.Κ. με προβλήματα ανταγωνιστικότητας. Στην έκθεσή του για την ελληνική οικονομία ο ΟΟΣΑ αναφέρει ότι η ανάπτυξη της οικονομίας θα πρέπει να βασιστεί στην αύξηση του όγκου των εξαγωγών αγαθών και υπηρεσιών και την ανάπτυξη ανταγωνιστικών βιομηχανιών υποκατάστασης των εισαγωγών. Η βελτίωση της ανταγωνιστικότητας αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για τη διατήρηση της ανάπτυξης της οικονομίας μεσοπρόθεσμα (ΟΟΣΑ, 1982).

Η εποχή μετά την πτώση της δικτατορίας χαρακτηρίζεται από γεγονότα όπως:

- αναθεώρηση του Συντάγματος το 1975, αλλαγή της μορφής του πολιτεύματος και μετατροπή του αυταρχικού πολιτικού καθεστώτος σε φιλελεύθερη κοινοβουλευτική δημοκρατία,
- κατάλυση του διπολικού πολιτικού καθεστώτος και νομιμοποίηση του Κομμουνιστικού Κόμματος της Ελλάδας (Κ.Κ.Ε.),
- γρήγορη εναλλαγή κομμάτων στην εξουσία,
- χειραφέτηση κοινωνικών ομάδων και συμμετοχής τους, μέσω των συνδικάτων, στην πολιτική διαδικασία για την ικανοποίηση των απαιτήσεων τους,
- Μεταστροφή ιδεών και αξιών. Από τη μακροοικονομική πολιτική πέρασαν
  - a. στην ενίσχυση της απασχόλησης,
  - b. στη βελτίωση των πραγματικών μισθών,
- αίτηση για την πλήρη ένταξη της Ελλάδας στην Ε.Ο.Κ.

Από τα παραπάνω συμπεραίνουμε ότι υπάρχει ριζική μεταβολή στο αναπτυξιακό θεσμικό πλαίσιο της ελληνικής οικονομίας και ανάπτυξης και μια νέα κοινωνική και πολιτική

---

³⁴ (Αλογοσκούφης Γ., 2021)

πραγματικότητα εμφανίζεται, η οποία έχει να κάνει με τη θεμελίωση κοινωνικού κράτους, διαμόρφωση πολιτικής σταθερότητας και κοινωνικής συναίνεσης, βελτίωση υποδομών, αναδιανομή του εισοδήματος και του πλούτου.

Παρά το κλίμα ευφορίας και αισιοδοξίας για τη νέα πραγματικότητα, η ελληνική οικονομία δεν κατάφερε να κάνει την αλματώδη ανάπτυξη. Δεν πέτυχε να απεμπλακεί από το θεσμικό πλαίσιο των πρώτων μεταπολεμικών χρόνων και δη το δασμολογικό προστατευτισμό της εγχώριας βιομηχανίας (Το Βήμα της Κυριακής, 2018).

Το αποτέλεσμα ήταν να αναλάβει το ίδιο το κράτος επιχειρηματικές δραστηριότητες υιοθετώντας μια κρατική επεκτατική πολιτική, χωρίς να λάβει υπόψιν τις καινοτομίες και γνώσεις που αναδύονταν εκείνη την εποχή, π.χ στις δαπάνες Έρευνας και Ανάπτυξης. Εγκλωβίστηκε σε μία ενδιάμεση κατάσταση, χωρίς να μπορεί να ανταγωνιστεί τις αναπτυγμένες οικονομίες, αλλά και τις χώρες εκείνες του χαμηλού εργατικού κόστους. Με την ένταξη της Ελλάδας στην Ε.Ο.Κ., η κατάσταση επιδεινώθηκε παρά βελτιώθηκε, παρόλο που είχε δημιουργηθεί η ψευδαίσθηση της αναπτυξιακά ισχυρής Ελλάδας εξαιτίας της εισροής ευρωπαϊκών κονδυλίων που συγκρατούσαν μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 1990 το παραγωγικό και κοινωνικό αδιέξοδο της χώρας. Η επιδείνωση της οικονομικής θέσης της Ελλάδας οφείλεται στο γεγονός ότι η ένταξή της έγινε με πολιτικά κριτήρια και όχι βασιζόμενη σε κάποιο σχεδιασμό αναπτυξιακής πολιτικής. Οι φορείς οικονομικής πολιτικής συνέχισαν να υποστηρίζουν παραδοσιακούς κλάδους, ή επιχειρηματικά σχέδια χωρίς την υιοθέτηση κάποιας αναπτυξιακής στρατηγικής και χωρίς να καταβάλλονται προσπάθειες καταπολέμησης της παθογένειας του δημόσιου τομέα, της φοροδιαφυγής, φοροαποφυγής, λαθρεμπορίας, των πελατειακών σχέσεων, τη διαπλοκή κράτους με ομάδες συμφερόντων, με αποτέλεσμα να διαιωνίζονται όλοι παραπάνω ανασταλτικοί παράγοντες για την ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας και να ενταθούν στην κρίση που ακολούθησε το 2010³⁵.

3.5 Παράγοντες δημιουργίας δημοσιονομικών ελλειμμάτων και οι συνέπειες τους.

Η δεκαετία του 1980 ήταν ιδιαίτερα σημαντική για την ελληνική οικονομία και οι επιλογές οικονομικής ανάπτυξης των εκάστοτε κυβερνήσεων την ακολουθούν μέχρι σήμερα συμβάλλοντας στην οικονομική κρίση και κρίση χρέους που βίωσε η χώρα. Όπως αναφέραμε και στην προηγούμενη ενότητα η ελληνική οικονομία από τη δεκαετία του 1980 και μετά χαρακτηρίζεται από χαλαρή δημοσιονομική και νομισματική πολιτική, επέκταση του δημόσιου τομέα, αύξηση του κόστους εργασίας, υψηλή φορολογία, αύξηση του δημόσιου

---

³⁵ (Το Βήμα της Κυριακής, 2018)

χρέους και του πληθωρισμού.³⁶ Παράγοντες που συνέβαλαν και στη μετέπειτα εξέλιξη της ελληνικής οικονομίας. Μέχρι σήμερα η ελληνική οικονομία δεν έχει καταφέρει να αναπτυχθεί λόγω του εκτεταμένου δημόσιου τομέα, του υψηλού εξωτερικού δημόσιου χρέους και της χαμηλής διεθνούς ανταγωνιστικότητας.

Τη δεκαετία του 1990 οι κυβερνήσεις δίσταζαν να προχωρήσουν σε δημοσιονομικές και διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις λόγω της σθεναρής αντίδρασης των μεσαίων κοινωνικών στρωμάτων, αλλά και κοινωνικών ομάδων και οργανωμένων συμφερόντων με ειδικά προνόμια και πολιτικό βάρος. Το διάστημα αυτό η Ελλάδα έπρεπε να προσαρμοστεί στις απαιτήσεις της Συνθήκης του Maastricht για την ένταξή της στη ζώνη του ευρώ. Οι προσπάθειες που έγιναν βασίστηκαν στην περιοριστική νομισματική πολιτική και ελάχιστα στις δημοσιονομικές και διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις με αποτέλεσμα να συνεχιστεί η ήδη χαμηλή διεθνής ανταγωνιστικότητα. Την περίοδο εκείνη και εξ αιτίας της ανάγκης για δημοσιονομική εξυγίανση προκειμένου να πετύχει η Ελλάδα τα κριτήρια για την ένταξή της στη ευρωζώνη, οι υπεύθυνοι της οικονομικής πολιτικής αντιλήφθηκαν το μεγάλο πρόβλημα της παραοικονομίας.

Σύμφωνα με Βαβούρας κ.α.(2013), η παραοικονομία συμβάλλει στη διόγκωση του δημόσιου χρέους μέσω:

- της φοροδιαφυγής στον τομέα των φόρων και των εισφορών κοινωνικής ασφάλισης
- της αλληλεξάρτησης της παραοικονομίας και της διαφθοράς.

Οι παράγοντες που καθορίζουν το μέγεθος της παραοικονομίας σε μια χώρα είναι κυρίως οικονομικοί:

- η έκταση της φορολογικής επιβάρυνσης
- οι δυνατότητες περιορισμού της ροπής για φοροδιαφυγή
- οι υφιστάμενοι θεσμικοί περιορισμοί ή έλεγχοι
- οι επικρατούσες συνθήκες στην αγορά εργασίας
- το καθεστώς κοινωνικής ασφάλισης
- ο βαθμός αποδοχής της κρατικής εξουσίας
- ο ρόλος του κράτους.

Κατά την είσοδο της Ελλάδας στην ευρωζώνη αρχές του 2000, η κατάσταση επιδεινώθηκε ακόμη περισσότερο. Η αρχική αίσθηση που δημιουργήθηκε λόγω της οικονομικής ευφορίας από τη μείωση των επιτοκίων, τον εύκολο δανεισμό και την επιτάχυνση της οικονομικής

---

³⁶ (Αλογοσκούφης Γ., 2021)

μεγέθυνσης με τη μαζική εισροή φτηνού εργατικού δυναμικού από χώρες της Ν.Α. Ευρώπης, της Μέσης Ανατολής και της Βόρειας Αφρικής, οδήγησε τελικά σε μισθολογικές αυξήσεις που υπερέβαιναν την αύξηση της παραγωγικότητας και στην εκ νέου αύξηση των δημόσιων ελλειμμάτων, αλλά και στην αύξηση του ιδιωτικού χρέους. Η διόγκωση του ιδιωτικού χρέους οφείλεται και στην απελευθέρωση του τραπεζικού συστήματος με την εύκολη δανειοδότηση καταναλωτικών και κατασκευαστικών δανείων, αλλά και τη χρηματοδότηση των ελληνικών τραπεζών από ευρωπαϊκά και αμερικάνικα τραπεζικά ιδρύματα που τους διοχέτευαν με πόρους μέσω των πλεονασματικών ισοζυγίων των χωρών προέλευσης τους και μέσω υπερμόχλευσης³⁷.

Σε συνέχεια των παραπάνω και όπως είχαμε αναφέρει και στο Κεφάλαιο 1, η συνεχής εμφάνιση δημόσιων ελλειμμάτων έχει δυσμενείς επιπτώσεις όχι μόνο στην οικονομία, αλλά και στην κοινωνία. Η συνεχιζόμενη εμφάνιση δημοσιονομικών ελλειμμάτων σε μια οικονομία, όπως στην περίπτωση της Ελλάδας, προκαλεί αύξηση των εγχώριων πραγματικών επιτοκίων, προκειμένου ο δημόσιος τομέας να τα καλύψει. Η κατάσταση αυτή θα επιφέρει αύξηση των εγχώριων επιτοκίων τόσο του δημόσιου αρχικά όσο και του ιδιωτικού τομέα μετέπειτα, σε σημείο που η αύξηση να υπερβαίνει τις τιμές των διεθνών επιτοκίων. Οι επενδυτές θα στραφούν στα εγχώρια (κρατικά ή ιδιωτικά χρεόγραφα) γεγονός που θα επιφέρει αύξηση της τιμής του εγχώριου νομίσματος στις διεθνείς αγορές συναλλάγματος, δηλ. στην υπερτίμηση του νομίσματος. Στη συνέχεια, η υπερτίμηση του νομίσματος συνδυαστικά με τα σχετικά εγχώρια πραγματικά επιτόκια, θα επιφέρει αύξηση των τιμών των εγχώριων προϊόντων σε σύγκριση με του εξωτερικού και κατά συνέπεια μείωση εξαγωγών και αύξηση εισαγωγών, δηλαδή τη διεύρυνση των ελλειμμάτων του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών. Ένα μέρος των ελλειμμάτων του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών διοχετεύεται στη χρηματοδότηση των δημόσιων ελλειμμάτων και των ιδιωτικών επενδύσεων.³⁸

Σύμφωνα με τους Βαβούρας και Βαβούρα (2019^β), οι σημαντικότερες οικονομικές συνέπειες του προβλήματος αναφέρονται:

- Στη χρηματοδότηση των δημόσιων ελλειμμάτων από τις αποταμιεύσεις, αντί αυτές να πηγαίνουν σε επενδύσεις στον ιδιωτικό τομέα, δηλαδή στην εκτόπιση του ιδιωτικού τομέα από το δημόσιο.

---

³⁷ (Το Βήμα της Κυριακής, 2018)

³⁸ (Βαβούρας και Βαβούρα, 2019^β)

- Στην πίεση που ασκεί το Δημόσιο για την αύξηση των επιτοκίων προκειμένου να προσελκύσει αποταμιευτικούς πόρους, δηλαδή στην αύξηση των πραγματικών επιτοκίων.
- Στις υπερτιμημένες συναλλαγματικές ισοτιμίες ήτοι στην ανατίμηση του νομίσματος της χώρας-οφειλέτη δεδομένου ότι ο εξωτερικός δανεισμός τείνει να ασκεί πιέσεις αύξησης της τιμής του νομίσματος της χώρας-οφειλέτη, με αποτέλεσμα να αποθαρρύνονται οι εξαγωγές και να ενθαρρύνονται οι εισαγωγές και να διευρύνεται το έλλειμμα στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών, αναφερόμαστε στη δημιουργία υπερτιμημένων συναλλαγματικών ισοτιμιών(στην περίπτωση της Ελλάδας δεν ισχύει λόγω του ενιαίου νομίσματος, ευρώ).
- Στον περιορισμό της δημοσιονομικής πολιτικής ως μέσου σταθεροποίησης της οικονομίας, λόγω των υψηλών δαπανών του Δημοσίου για τόκους.

Η διαρκής διόγκωση χρέους που δημιουργείται από τη συνεχιζόμενη εμφάνιση δημόσιων ή δημοσιονομικών ελλειμμάτων, οδηγεί στην κρίση χρέους. Για την αντιμετώπιση του προβλήματος της κρίσης χρέους απαιτείται περιοριστική δημοσιονομική πολιτική, ενώ για την αντιμετώπιση της οικονομικής ύφεσης απαιτείται εφαρμογή επεκτατικής πολιτικής. Το δίλημμα για τους φορείς της οικονομικής πολιτικής όταν εκδηλώνεται η κρίση χρέους(2009), σε περίοδο παγκόσμιας οικονομικής ύφεσης(έναρξη της ύφεσης από το 2007), είναι, αν θα ακολουθήσουν περιοριστική δημοσιονομική πολιτική ή εφαρμογή επεκτατικής πολιτικής. Η μέχρι τώρα εμπειρία έχει δείξει ότι όπου εφαρμόστηκε περιοριστική δημοσιονομική πολιτική για την αντιμετώπιση της κρίσης χρέους επιδεινώθηκε η ύφεση, λόγω των προγραμμάτων λιτότητας που εφαρμόστηκαν και προκάλεσαν μείωση της συνολικής ζήτησης, ενώ όπου εφαρμόστηκε επεκτατική πολιτική για την αντιμετώπιση της ύφεσης, δημιουργήθηκε πανικός στις αγορές λόγω της αίσθησης ότι οι κυβερνήσεις είχαν χάσει τον έλεγχο.

Οι παράγοντες που οδηγούν στην αύξηση των δημόσιων ελλειμμάτων και στη διαρκή διόγκωση του χρέους της ελληνικής οικονομίας είναι σύμφωνα με Βαβούρας και Βαβούρα (2019^β):

- Ο γραφειοκρατικός τρόπος παραγωγής στο δημόσιο τομέα, ο οποίος έχει να κάνει με την «κατανεμητική αναποτελεσματικότητα» και το «αναποτελεσματικό μανάτζμεντ κόστους». Δηλαδή ο δημόσιος τομέας για να συνεχίσει να παράγει το ίδιο μερίδιο του προϊόντος θα πρέπει να αυξάνει τις ποσότητες των παραγωγικών συντελεστών κεφαλαίου και εργασίας.

- Η ενίσχυση του αναδιανεμητικού ρόλου του κράτους, αυξάνεται από τη μεταπολίτευση και μετά, παίζοντας καθοριστικό ρόλο στη διεύρυνση των δημόσιων δαπανών και κατά συνέπεια στη συσσώρευση των δημόσιων ελλειμμάτων.
- Η εκτεταμένη παραοικονομία, η οποία οφείλεται στην φοροδιαφυγή και εισφοροδιαφυγή και επηρεάζει σημαντικά την ελληνική οικονομία τόσο τα δημόσια έσοδα όσο και τις δημόσιες δαπάνες.
- Η ακολουθούμενη πολιτική συμπεριφορά. Πέρα όμως από τους παραπάνω παράγοντες που έπαιξαν σημαντικό ρόλο στο μέγεθος του δημόσιου ελλείμματος και κατά συνέπεια στη διόγκωση του χρέους, σημαντικές επιδράσεις στην αύξησή του, ασκήθηκαν και από την ακολουθούμενη πολιτική συμπεριφορά. Σε περιόδους βουλευτικών εκλογών παρατηρείται αύξηση των δημόσιων ελλειμμάτων ως ποσοστό του ΑΕΠ, πριν τις εκλογές, και μετά το πέρας αυτών καταβάλλονται προσπάθειες συρρίκνωσής τους. Ένα φαινόμενο που παρατηρήθηκε εξαιτίας, της εμφάνισης έντονων πολιτικών-δημοσιονομικών κύκλων και της προσπάθειας της χώρας να ικανοποιήσει, απέναντι στην Ε.Ε., τα κριτήρια για την ένταξή της στην ΟΝΕ.

Το ξέσπασμα της παγκόσμιας κρίσης βρήκε την Ελλάδα απροετοίμαστη για να την αντιμετωπίσει, ειδικά στο υλικό-οικονομικό επίπεδο. Τα εσωτερικά προβλήματα που μάστιζαν την ελληνική κοινωνία και οικονομία όπως:

- παρωχημένη παραγωγική δομή,
- υπερχρεωμένος δημόσιος και ιδιωτικός τομέας,
- υπερκατανάλωση, ατομιστική νοοτροπία, απώλεια συλλογικού πνεύματος,
- μικροπολιτικές αντιπαλότητες των συλλογικών φορέων(κόμματα, συνδικαλιστικές οργανώσεις, κοινωνικοί εταίροι κ.λ.π.),

συνέβαλαν στην επιδείνωση της κατάστασης οδηγώντας ειδικά τις χώρες που ήταν υπερχρεωμένες όπως η Ελλάδα σε μια παρατεταμένη οικονομική ύφεση (Το Βήμα της Κυριακής, 2018).

3.6 Προγράμματα χρηματοδοτικής συνδρομής και πολιτικές τους

Η συνεχιζόμενη αύξηση των δημοσιονομικών ελλειμμάτων και του χρέους το 2009, έθεσαν την Ελλάδα σε καθεστώς στενής δημοσιονομικής επιτήρησης. Καταφεύγει λοιπόν στο μηχανισμό στήριξης με την υπογραφή τριών μνημονίων:

- 8 Μαΐου 2010
- 12 Φεβρουαρίου 2012
- 12/13 Ιουλίου 2015

Οι πολιτικές των μνημονίων αφορούσαν

- μέτρα λιτότητας,
- δημοσιονομικών περικοπών,
- υιοθέτηση μέτρων για την καταπολέμηση της φοροδιαφυγής και φοροαποφυγής,
- διοικητικές μεταρρυθμίσεις για την καλύτερη λειτουργία του κρατικού μηχανισμού,
- αναδιοργάνωση της λειτουργίας του δημόσιου τομέα, με στόχο την ανταγωνιστικότητα της ελληνικής οικονομίας και την προσέλκυση επενδύσεων, ώστε να επιτευχθεί μείωση του ελλείμματος και του δημόσιου χρέους.

Τα μέτρα αυτά λειτούργησαν ανασταλτικά στην ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας δημιουργώντας ακόμα μεγαλύτερη ύφεση, η οποία :

- αύξησε τα ποσοστά ανεργίας και φτώχειας,
- επέφερε πολιτική και κοινωνική αστάθεια,
- δημιούργησε κύμα μαζικής μετανάστευσης Ελλήνων επιστημόνων στο εξωτερικό (brain drain) κ.λ.π.,

οδηγώντας της όμως σε μια πιο γενικευμένη καθίζηση,³⁹ και μετατρέποντας την κρίση ρευστότητας όπως αρχικά είχε εκτιμηθεί, σε κρίση χρέους.

Η προοπτική της μείωσης του κόστους εργασίας με την πτώση των αμοιβών φτάνοντας σταδιακά σε επίπεδο Βουλγαρίας και Πορτογαλίας για να αποκτήσει η Ελλάδα διεθνή ανταγωνιστικότητα, αποδείχθηκε εσφαλμένη λόγω του ότι η Ελλάδα δεν μπορούσε να ανταγωνιστεί τις χώρες χαμηλού κόστους, γιατί οι διαφορές των αμοιβών σε παγκόσμιο επίπεδο ήταν υψηλές.. Συνέπεια των παραπάνω ήταν η διόγκωση του δημόσιου χρέους, ως ποσοστό του Α.Ε.Π. κατά τα έτη 2010-2012⁴⁰.

Οι διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις δεν είχαν το αποτέλεσμα που έπρεπε ίσως και λόγω του πελατειακού χαρακτήρα της κυβερνητικής πολιτικής. Βασικό στοιχείο των μεταρρυθμίσεων ήταν η κατανομή των υπαλλήλων με βάση τις ανάγκες του δημόσιου τομέα, η αξιοκρατία στις επιλογές θέσεων ευθύνης, η επιμόρφωση του προσωπικού, η διαφάνεια και η λογοδοσία. (Ν. 4024/2011 (ΦΕΚ Α 226/27-10-2011), 2011)⁴¹ Όλη αυτή η διοικητική μεταρρύθμιση δεν έγινε με γοργούς ρυθμούς, αλλά μετουσιώθηκε στην απόλυση μέσω διαθεσιμότητας 25.000

---

³⁹ (Αλογοσκούφης Γ., 2021)

⁴⁰ (Το Βήμα της Κυριακής, 2018)

⁴¹ Παράρτημα ΙΙ της παρούσας εργασίας

δημοσίων υπαλλήλων χωρίς κριτήρια και ενώ η ανεργία ήταν σε ιστορικά υψηλό επίπεδο. (π.χ. το κλείσιμο της ΕΡΤ).

Μετά το έτος 2016 άρχισε να χαράζεται αναπτυξιακή στρατηγική για την παραγωγική αναβάθμιση της Ελλάδας μέσα από πολιτικές όπως ο Αναπτυξιακός Νόμος 4399/2016.⁴²

3.7 Προϋποθέσεις για τον αποτελεσματικό έλεγχο των δημοσιονομικών ελλειμμάτων.

Παραπάνω αναφέραμε τους παράγοντες που οδηγούν στη δημιουργία των μεγάλων δημοσιονομικών ελλειμμάτων και κατά επέκταση στη διεύρυνση του δημόσιου χρέους. Στις δεκαετίες πριν την οικονομική κρίση δεν εφαρμόστηκε καμία στρατηγική, που να προϋποθέτει αποτελεσματικό έλεγχο του δημοσιονομικού προβλήματος της χώρας σε μακροχρόνιο επίπεδο για την αντιμετώπισή του, από τους φορείς οικονομικής πολιτικής

Σύμφωνα με το Βαβούρα κ.α, 2019^β ο αποτελεσματικός έλεγχος προϋποθέτει τη χάραξη μιας πολιτικής που θα αποσκοπεί στη:

- βελτίωση της διαδικασίας παραγωγής του δημόσιου τομέα, η οποία μπορεί να επιτευχθεί μέσω ενός συστήματος κινήτρων-αντικινήτρων στη διοίκηση του δημόσιου τομέα, ενώ για την αύξηση της παραγωγικότητας των απασχολούμενων με την εισαγωγή νέων μεθόδων οργάνωσης και διοίκησης του δημόσιου τομέα, την κατάρτιση σε νέες τεχνολογίες και τη βελτίωση της χρήσης των παραγωγικών συντελεστών,
- στον περιορισμό της παραοικονομίας της οποίας ο έλεγχος δεν μπορεί να στηριχτεί σε βραχυχρόνια μέτρα εισπρακτικού χαρακτήρα αλλά μέσω της εφαρμογής μακροχρόνιας πολιτικής η οποία θα έχει σα στόχο τον περιορισμό της ή την εξάλειψή της. Η πολιτική αυτή προϋποθέτει ένα σωστά δομημένο φορολογικό σύστημα με βελτιωμένες υπηρεσίες ως προς την οργάνωση και διοίκησή του, τον έλεγχο και την είσπραξη των φόρων, τη βελτίωση της λογιστικής λειτουργίας των επιχειρήσεων. Επιπρόσθετα τα μέτρα για τον περιορισμό της παραοικονομίας θα αποσκοπούν σε ένα βελτιωμένο νομισματικό σύστημα και στον περιορισμό της κρατικής παρέμβασης στην παραγωγή και κατανάλωση. Επίσης και στη βελτίωση τεχνικών κατάρτισης των εθνικών λογαριασμών για την σωστότερη καταγραφή της οικονομικής δραστηριότητας,
- στη μεταβολή της πολιτικής συμπεριφοράς τόσο των πολιτικών όσο και του εκλογικού σώματος. Για την επίτευξή του, χρειάζεται αλλαγή συμπεριφοράς και των

---

⁴² (ΦΕΚ 117 Α'/22.06.2016, 2016)

δύο μερών. Οι πολιτικό-δημοσιονομικοί κύκλοι είναι δύσκολο να εξαλειφθούν. Οι πολιτικοί θα πρέπει να δίνουν μεγαλύτερη βαρύτητα στην υλοποίηση των προγραμμάτων τους για την καλύτερη επίτευξη των κοινωνικών στόχων, παρά στις προτεραιότητες των ψηφοφόρων τους. Από την άλλη οι ψηφοφόροι, μέσω της βελτιωμένης κοινωνικής και πολιτικής ενημέρωσής τους, θα αντιλαμβάνονται καλύτερα τότε οι πολιτικοί θα δημιουργούν πολιτικούς-δημοσιονομικούς κύκλους με στόχο την αύξηση των ψηφοφόρων τους και να προχωρούν στη τιμωρία τους με την άρνηση της ψήφου τους

- στην ποιότητα και τα κίνητρα της διακυβέρνησης, παράγοντες που καθορίζουν σε μεγάλο βαθμό τον πραγματικό τρόπο λειτουργίας της και τους στόχους που επιδιώκει. Προϋπόθεση για την εφαρμογή σωστής διακυβέρνησης είναι η βελτίωση του ανώτερου προσωπικού της και κατά συνέπεια του πολιτικού πολιτισμού ή της πολιτικής κουλτούρας.. Η δυσκολία για την αντιμετώπιση της οικονομικής κρίσης μακροχρόνια είναι όταν αυτή συνδυάζεται με πολιτική και κοινωνική κρίση.⁴³

3.8 Μνημόνια Οικονομικής και Χρηματοπιστωτικής Πολιτικής

Το Μάιο του 2010, η ελληνική κυβέρνηση προχώρησε στη σύναψη δανειακής σύμβασης με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, την Ε.Κ.Τ. και το Δ.Ν.Τ. Η χρηματοπιστωτική κατάσταση της χώρας και η έντονη αύξηση του δημόσιου χρέους έπαιξαν καταλυτικό ρόλο για την προσφυγή της χώρας στους Θεσμούς. Τα μέτρα που ζήτησαν οι Θεσμοί για την παροχή ρευστότητας στο δημόσιο τομέα ήταν:

- Μείωση δημοσιονομικών δαπανών
- Αύξηση της έμμεσης φορολογίας
- Ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας των προϊόντων και υπηρεσιών.⁴⁴

Τα μέτρα δημοσιονομικής λιτότητας οδήγησαν την ελληνική οικονομία σε βαθύτερη την οικονομική ύφεση, εξαιτίας .

- της συρρίκνωσης της δημόσιας κατανάλωσης και επένδυσης,
- της μείωσης των ιδιωτικών επενδύσεων
- της μείωσης της οικονομικής δραστηριότητας που προκάλεσε πιεστική αύξηση του δημοσιονομικού ελλείμματος ως ποσοστό του Α.Ε.Π.

---

⁴³ (Βαβούρας και Βαβούρα, 2019β)

⁴⁴ (Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ-Αργείτης, 2011)

- της αδυναμίας είσπραξης των δημοσιονομικών εσόδων παρά την αύξηση των φορολογικών συντελεστών, αντανακλώντας το πρόβλημα της φοροδιαφυγής και την αναποτελεσματικότητα των μέτρων που λήφθηκαν
- της αύξησης της ανεργίας με επακόλουθο τη μείωση των ασφαλιστικών εισφορών⁴⁵

Επήλθε όμως μείωση των κρατικών δαπανών, η οποία οφείλεται κατά κύριο λόγο στις περικοπές του Προγράμματος Δημόσιων Επενδύσεων (ΠΔΕ), με δυσμενείς επιπτώσεις στην ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας.

Τον Ιούνιο του 2011, η ελληνική κυβέρνηση προχώρησε στην κατάρτιση ενός νέου πακέτου δημοσιονομικής στήριξης το Μεσοπρόθεσμο Πλαίσιο Δημοσιονομικής Στρατηγικής 2012-2015 (ΜΠΔΣ), το οποίο περιλάμβανε νέα μέτρα λιτότητας.

Το Φεβρουάριο του 2012, η ελληνική κυβέρνηση ενέκρινε ένα νέο πακέτο μέτρων, το δεύτερο μνημόνιο, το οποίο περιλάμβανε πακέτο στήριξης 130δισ ευρώ και κούρεμα το ελληνικού χρέους 50%.⁴⁶

Στις 7 Νοεμβρίου 2012 υπερψηφίστηκε από τη Βουλή των Ελλήνων νέο πακέτο μέτρων, το Μεσοπρόθεσμο Πλαίσιο Δημοσιονομικής Στρατηγικής 2013-2016⁴⁷ Προέβλεπε μέτρα ύψους 18,9 δισ ευρώ, από τα οποία τα 9,4 δισ αφορούν το έτος 2013.

Στις 19 Αυγούστου 2015 ξεκίνησε το τρίτο πρόγραμμα οικονομικής προσαρμογής της Ελλάδας⁴⁸ με σκοπό να εφαρμοστεί μέχρι τις 20 Αυγούστου 2018. Περιλάμβανε χρηματοδοτική στήριξη ύψους 86 δισ ευρώ και τα απαιτούμενα συμφωνηθέντα:

- μεταρρυθμιστικά μέτρα για ΦΠΑ και συνταξιοδοτικό
- μεταφορά της οδηγίας για την ανάκαμψη και την εξυγίανση των τραπεζών (κανόνες τραπεζικής ένωσης)
- διασφάλιση της ανεξαρτησίας της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής (ΕΛΣΤΑΤ)
- θέσπιση κώδικα πολιτικής δικονομίας

3.9 Ανακεφαλαίωση

Η εφαρμογή των μνημονίων δεν κατάφερε να βγάλει την Ελλάδα από την οικονομική ύφεση στην οποία έχει περιέλθει από το 2010. Οι αδυναμίες των φορέων οικονομικής πολιτικής, ο σχεδιασμός των προγραμμάτων από τους Θεσμούς, η επιβολή και η αναποτελεσματικότητά τους, είναι ευθύνη των Θεσμών αλλά και των ελληνικών κυβερνήσεων που δεν είχαν να

⁴⁵ (Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ-Αργείτης, 2011)

⁴⁶ (Υπουργείο Οικονομικών - Μνημόνιο Συνεννόησης, 2012)

⁴⁷ (Μεσοπρόθεσμο Πλαίσιο Δημοσιονομικής Στρατηγικής, 2012)

⁴⁸ (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2015)

αντιπαραθέσουν ένα εναλλακτικό σχέδιο διάσωσης. Οι μεταρρυθμίσεις που προέβλεπαν τα μέτρα οικονομικής προσαρμογής ήταν αναγκαίες για την ελληνική οικονομία, είχαν όμως προφανείς αδυναμίες ως προς την εφαρμογή τους:

- δόθηκε έμφαση σε μια περιοριστική φορολογική, εισοδηματική και χρηματοπιστωτική πολιτική,
- δεν υπήρχε ιεράρχηση ως προς την εφαρμογή των μέτρων,
- δεν υπήρχε συνέπεια μεταξύ μέσων και στόχων. Μια πολιτική δημοσιονομικής προσαρμογής οδηγεί σε ύφεση, άρα και σε αύξηση του χρέους,
- δεν έγινε χρήση οικονομικών εργαλείων που θα βοηθούσε στο μετριασμό της ύφεσης,
- υιοθέτηση επιπλέον νέων μέτρων που καθιστούσαν αναποτελεσματική την εφαρμογή των προγραμμάτων και τη δημιουργία αξιοπιστίας της ελληνικής οικονομίας στις ξένες αγορές.

Τα μέτρα που εφαρμόστηκαν από τους Θεσμούς επηρέασαν τη ζωή των Ελλήνων, τόσο σε κοινωνικό επίπεδο, όσο σε οικονομικό, πολιτικό και ψυχολογικό. Οι συνέπειες στη ζωή τους θα αναλυθούν μέσω της έρευνας που έγινε με τη σύνταξη ερωτηματολογίου, στις σελίδες που ακολουθούν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

Μεθοδολογία

4.1 Σκοπός και ερευνητικά ερωτήματα

Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι η διερεύνηση των απόψεων εργαζόμενων στο δημόσιο τομέα σχετικά με τις αιτίες της οικονομικής κρίσης και κρίσης χρέους της δεκαετίας του 2010 στην Ελλάδα και την αξιολόγηση πολιτικών αντιμετώπισής τους.

Τα ερευνητικά ερωτήματα είναι τα εξής:

- Σε ποιο βαθμό επηρέασε η οικονομική κρίση τον βιοπορισμό;
- Ποιος είναι ο αντίκτυπος της οικονομικής κρίσης στην ψυχική υγεία;
- Πόσο ικανοποιημένοι είναι οι εργαζόμενοι στο δημόσιο τομέα από τις πολιτικές αντιμετώπισης της οικονομικής κρίσης;
- Διαφοροποιούνται οι απόψεις των εργαζομένων στο δημόσιο τομέα ανάλογα τα δημογραφικά χαρακτηριστικά τους;

4.2 Μέθοδος και συλλογή δεδομένων

Η παρούσα έρευνα είναι ποσοτική συγχρονική. Δημιουργήθηκε ένα αυτοσχέδιο ερωτηματολόγιο για να συλλεχθούν τα δεδομένα. Επιλέχθηκε ποσοτική έρευνα καθώς εξασφαλίζει την εύκολη και γρήγορη συλλογή δεδομένων από μεγάλο δείγμα ατόμων ενώ παράλληλα εξασφαλίζεται η ανωνυμία των συμμετεχόντων (Δαφέρμος, 2011). Αναλυτικότερα, δημιουργήθηκε ένα ερωτηματολόγιο το οποίο αποτελούνταν από 26 ερωτήσεις. Χρησιμοποιήθηκαν ερωτήσεις κλειστού τύπου αλλά έγινε επίσης χρήση και μιας εξαβάθμιας κλίμακας Likert. Το ερωτηματολόγιο της έρευνας είχε τέσσερις θεματικές: α) δημογραφικά στοιχεία, β) οικονομική κρίση και βιοπορισμός, γ) οικονομική κρίση και ψυχική υγεία, δ) οικονομική κρίση και βαθμός ικανοποίησης πολιτών.

4.3 Δείγμα

Το δείγμα της έρευνας αυτής αποτελούνταν από 85 εργαζόμενους στο δημόσιο τομέα (Υπουργεία, Ν.Π.Δ.Δ., ΟΤΑ.). Πραγματοποιήθηκε απλή τυχαία δειγματοληψία.

4.4 Διαδικασία διεξαγωγής

Το ερωτηματολόγιο διανεμήθηκε και απαντήθηκε μέσω Microsoft Forms κατά την περίοδο 9-21 Ιανουαρίου 2023. Οι συμμετέχοντες ήταν γνώστες του σκοπού της έρευνας και του γεγονότος ότι η έρευνα διεξάγεται στα πλαίσια μεταπτυχιακών σπουδών. Η ανωνυμία των

συμμετεχόντων εξασφαλίστηκε και οι απαντήσεις ήταν εμπιστευτικές. Επίσης, δόθηκαν στοιχεία επικοινωνίας (email και κινητό τηλέφωνο) σε περίπτωση αποριών ή διευκρινήσεων. Η συμμετοχή στην έρευνα ήταν εθελοντική.

4.5 Στατιστική ανάλυση

Η στατιστική ανάλυση των δεδομένων έγινε με το λογισμικό IBM SPSS στην έκδοση 25. Πρώτα από όλα, πραγματοποιήθηκε η κατάλληλη κωδικοποίηση των δεδομένων και χρησιμοποιήθηκε περιγραφική στατιστική για την παρουσίαση των απαντήσεων των συμμετεχόντων. Επίσης, χρησιμοποιήθηκε επαγωγική στατιστική για να βρεθεί εάν υπάρχουν διαφοροποιήσεις στις απόψεις των συμμετεχόντων ανάλογα τα δημογραφικά χαρακτηριστικά τους. Συγκεκριμένα, πραγματοποιήθηκαν independent t-tests και one-way Anova. Τα independent t-tests χρησιμοποιήθηκαν όσον αφορά τις συσχετίσεις με το φύλο και την οικογενειακή κατάσταση, ενώ οι συσχετίσεις one-way ANOVA χρησιμοποιήθηκαν για τον έλεγχο συσχέτισης με τη ηλικία, το εκπαιδευτικό επίπεδο, και τη θέση εργασίας. Η στατιστική σημαντικότητα ορίστηκε ως $\text{sig} \leq 0,05$. Επίσης, ελέγχθηκε η αξιοπιστία με Cronbach alpha για τις 21 ερωτήσεις που ήταν σε κλίμακα Likert. Βρέθηκε ότι $\alpha = 0,766$ επομένως υπάρχει μεγάλη αξιοπιστία.

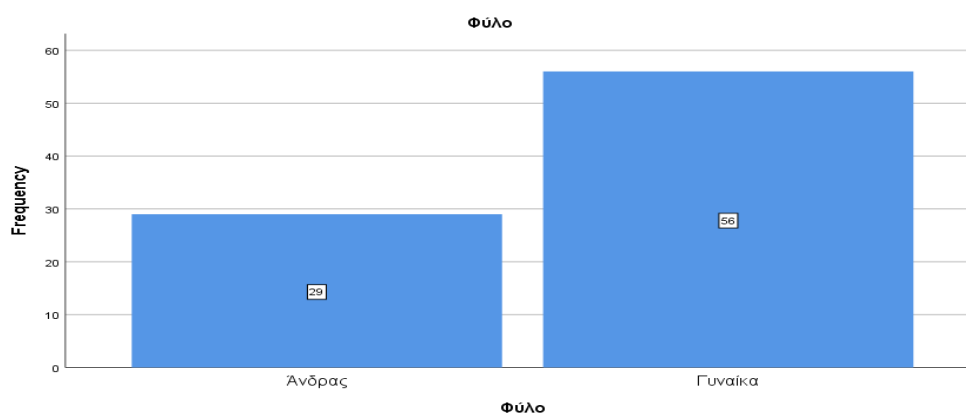
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

Αποτελέσματα

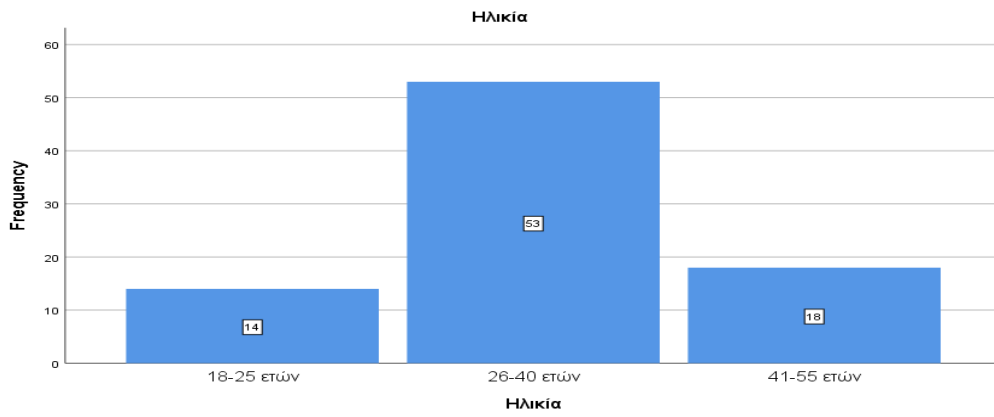
5.1 Περιγραφική στατιστική

5.1.1 Δημογραφικά στοιχεία

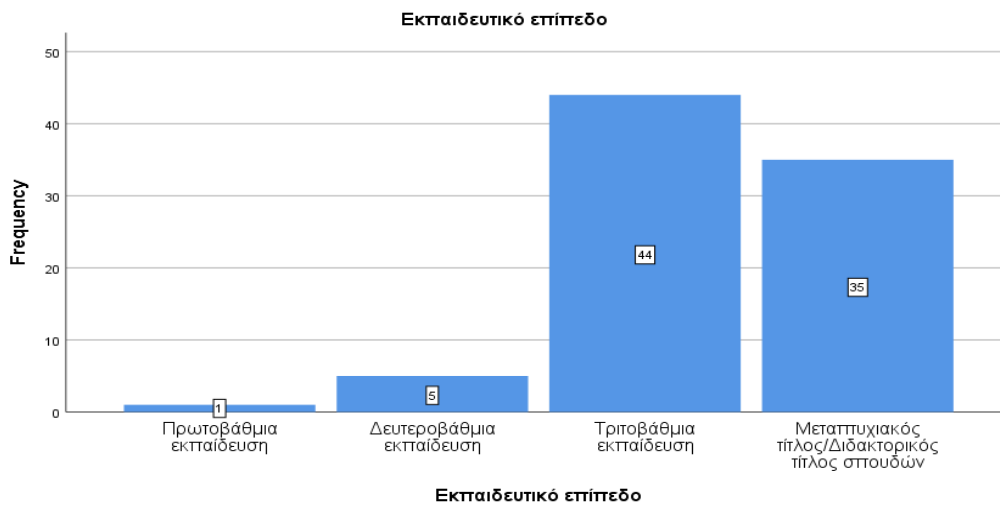
Το δείγμα αποτελούνταν από 85 άτομα εκ των οποίων το 34,1% (n=29) ήταν άνδρες και το 65,9% (n=56) ήταν γυναίκες (Διάγραμμα 5.1). Το 16,5% (n=14) ήταν 18-25 ετών, το 62,4% (n=53) ήταν 26-40 ετών και το 21,2% (n=18) ήταν 41-55 ετών (Διάγραμμα 5.2). Επίσης, 1 άτομο είχε πρωτοβάθμια εκπαίδευση (1,2%), 5 άτομα (5,9%) είχαν δευτεροβάθμια εκπαίδευση, το 51,8% (n=44) είχαν τριτοβάθμια εκπαίδευση και το 41,2% (n=35) είχαν μεταπτυχιακό/διδακτορικό τίτλο σπουδών (Διάγραμμα 5.3). Επίσης, το 32,9% (n=28) ήταν άγαμοι/ες και το 67,1% (n=57) ήταν έγγαμοι/ες (Διάγραμμα 5.4). Όσον αφορά τη θέση εργασίας στο δημόσιο τομέα, το 7,1% (n=6) ήταν διευθυντές, το 24,7% (n=21) ήταν προϊστάμενοι και το 68,2% (n=58) ήταν υπάλληλοι (Διάγραμμα 5.5).

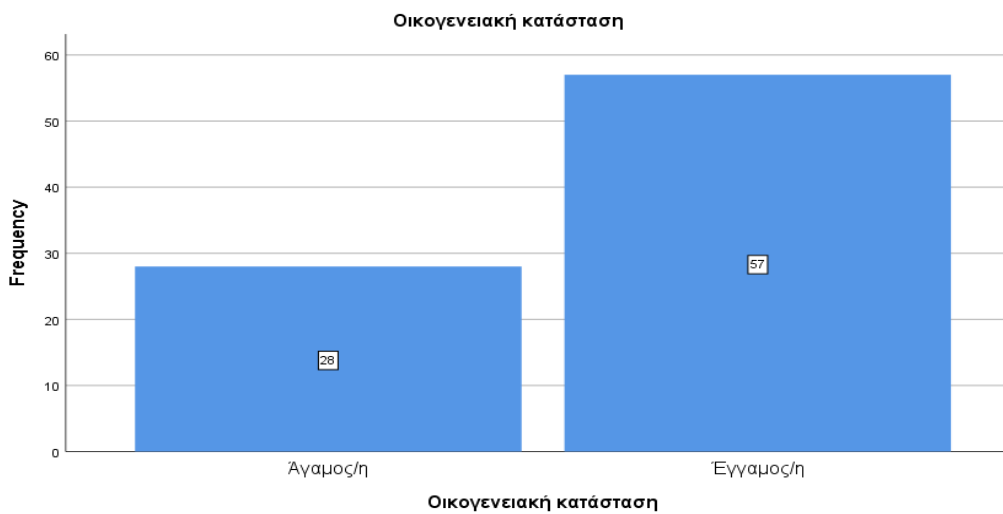
Διάγραμμα 5.1.
Φύλο

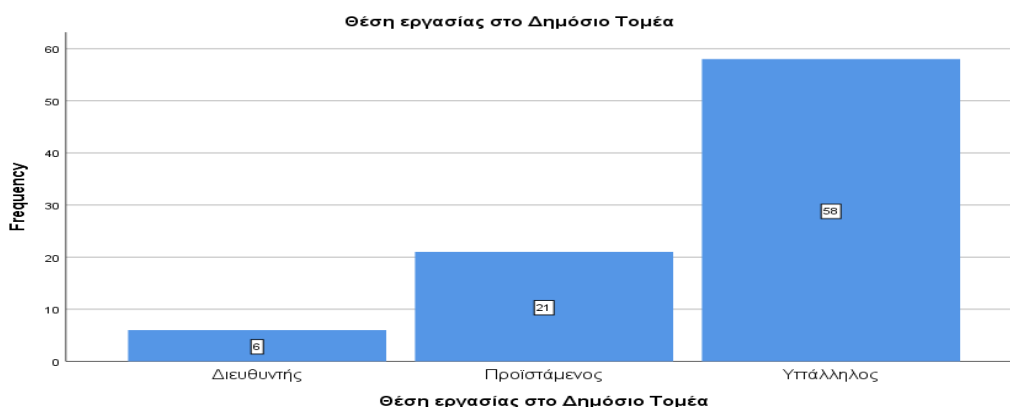
Διάγραμμα 5.2
Ηλικία

Διάγραμμα. 5.3
Εκπαιδευτικό επίπεδο

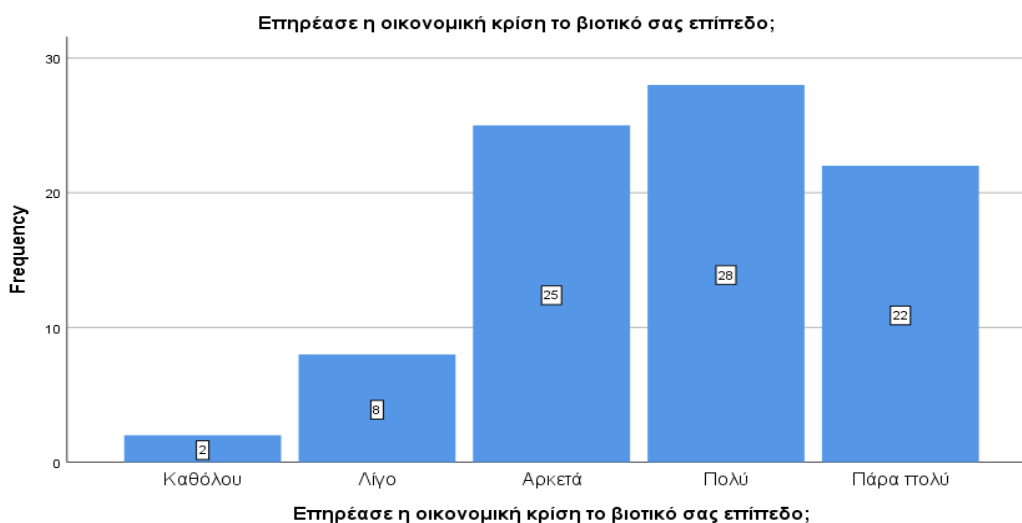
Διάγραμμα 5.4
Οικογενειακή κατάσταση

Διάγραμμα 5.5
Θέση εργασίας στο δημόσιο τομέα

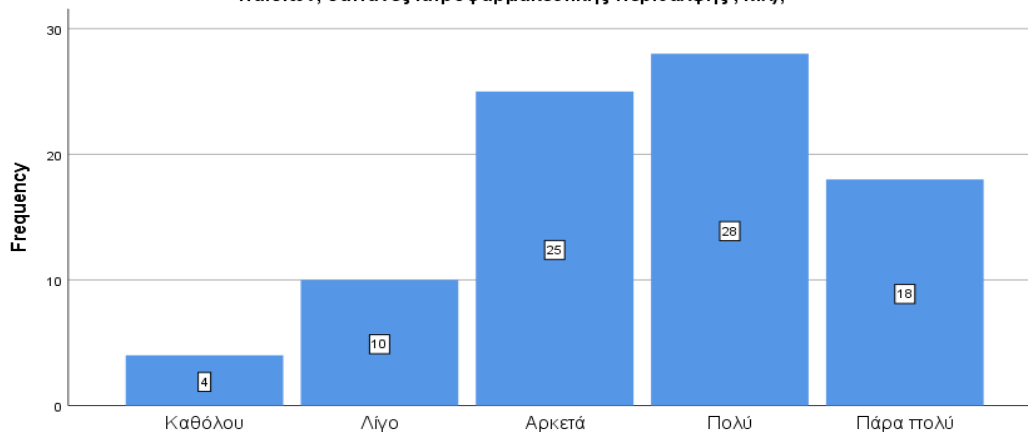
5.1.2 Οικονομική κρίση και βιοπορισμός

Όσον αφορά την επιρροή της οικονομικής κρίσης στο βιοτικό επίπεδο, το 25,9% (n=22) ανέφεραν ότι το επηρέασε πάρα πολύ και το 32,9% (n=28) ανέφεραν ότι το επηρέασε πολύ. Το 29,4% (n=25) δήλωσαν ότι το επηρέασε αρκετά, το 9,4% (n=8) δήλωσαν ότι το επηρέασε λίγο και το 2,4% (n=2) δήλωσαν ότι δεν το επηρέασε καθόλου (Διάγραμμα 5.6). Παρόμοιες απαντήσεις έδωσαν οι συμμετέχοντες και όσον αφορά τον περιορισμό των πάγιων δαπανών εξαιτίας της οικονομικής κρίσης (Διάγραμμα 5.7). Επίσης, το 36,5% (n=31) δήλωσαν ότι η οικονομική κρίση επηρέασε πάρα πολύ τις διακοπές τους. Το 24,7% (n=21) δήλωσαν ότι τις επηρέασε πολύ, το 27,1% (n=23) ότι τις επηρέασε αρκετά, το 8,2% (n=7) ότι τις επηρέασε λίγο και το 3,5% (n=3) ότι δεν τις επηρέασε καθόλου (Διάγραμμα 5.8).

Διάγραμμα 5.6
Επίδραση οικονομικής κρίσης στο βιοτικό επίπεδο

Η οικονομική κρίση, σας ανάγκασε να περιορίσετε τις πάγιες δαπάνες σας (ενοίκια, δαπάνες για σπουδές παιδιών, δαπάνες ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης , κτλ);

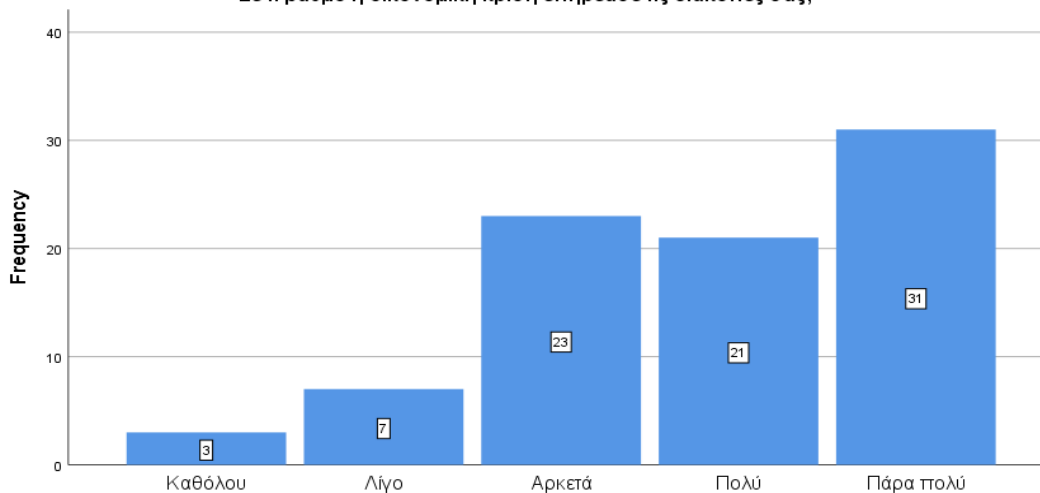

Η οικονομική κρίση, σας ανάγκασε να περιορίσετε τις πάγιες δαπάνες σας (ενοίκια, δαπάνες για σπουδές παιδιών, δαπάνες ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης , κτλ);

Διάγραμμα 5.7

Επίδραση οικονομικής κρίσης στον περιορισμό πάγιων δαπανών

Σε τι βαθμό η οικονομική κρίση επηρέασε τις διακοπές σας;

Σε τι βαθμό η οικονομική κρίση επηρέασε τις διακοπές σας;

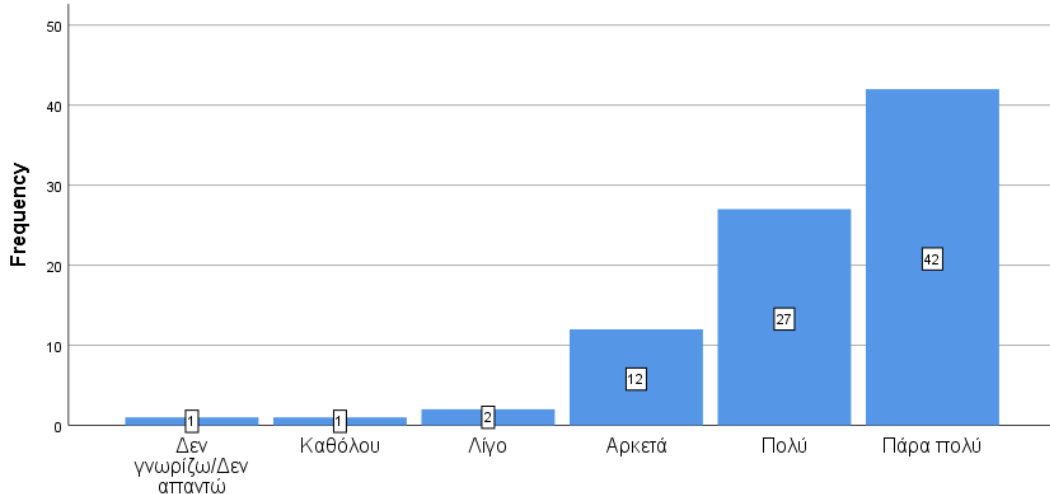
Διάγραμμα 5.8

Επίδραση οικονομικής κρίσης στις διακοπές

5.1.3 Οικονομική κρίση και ψυχική υγεία

Το 49,4% (n=42) συμφωνούσαν πάρα πολύ ότι η κρατική πολιτική που είχε ακολουθηθεί στο παρελθόν συνέβαλε στη δημιουργία της οικονομικής κρίσης της δεκαετίας του 2010. Το 31,8% (n=27) συμφωνούσαν πολύ, το 14,1% (n=12) αρκετά, το 2,4% (n=2) λίγο, το 1,2% (n=1) καθόλου και το 1,2% (n=1) δεν γνώριζαν/δεν απαντούσαν (Διάγραμμα 5.9)

Η κρατική πολιτική που είχε ακολουθηθεί στο παρελθόν συνέβαλε στη δημιουργία της οικονομικής κρίσης της δεκαετίας του 2010;

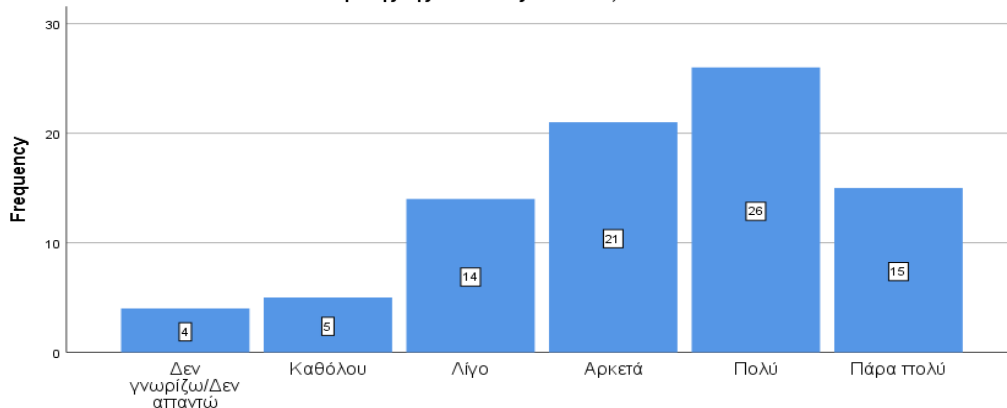
Η κρατική πολιτική που είχε ακολουθηθεί στο παρελθόν συνέβαλε στη δημιουργία της οικονομικής κρίσης της δεκαετίας του 2010;

Διάγραμμα 5.9

Συμβολή κρατικής πολιτικής που είχε ακολουθηθεί στο παρελθόν στη δημιουργία της οικονομικής κρίσης της δεκαετίας του 2010

Επίσης, το 17,6% (n=15) συμφωνούσαν πάρα πολύ ότι η ένταξη της χώρας στην Οικονομική και Νομισματική Ένωση συνέβαλε στη δημιουργία της οικονομικής κρίσης της δεκαετίας του 2010. Το 30,6% (n=26) συμφωνούσαν πολύ, το 24,7% (n=21) αρκετά, το 16,5% (n=14) λίγο, το 5,9% (n=5) καθόλου και το 4,7% (n=4) δεν γνώριζαν/δεν απαντούσαν (Διάγραμμα 5.10).

Η ένταξη της χώρας στην Οικονομική και Νομισματική Ένωση συνέβαλε στη δημιουργία της οικονομικής κρίσης της δεκαετίας του 2010;

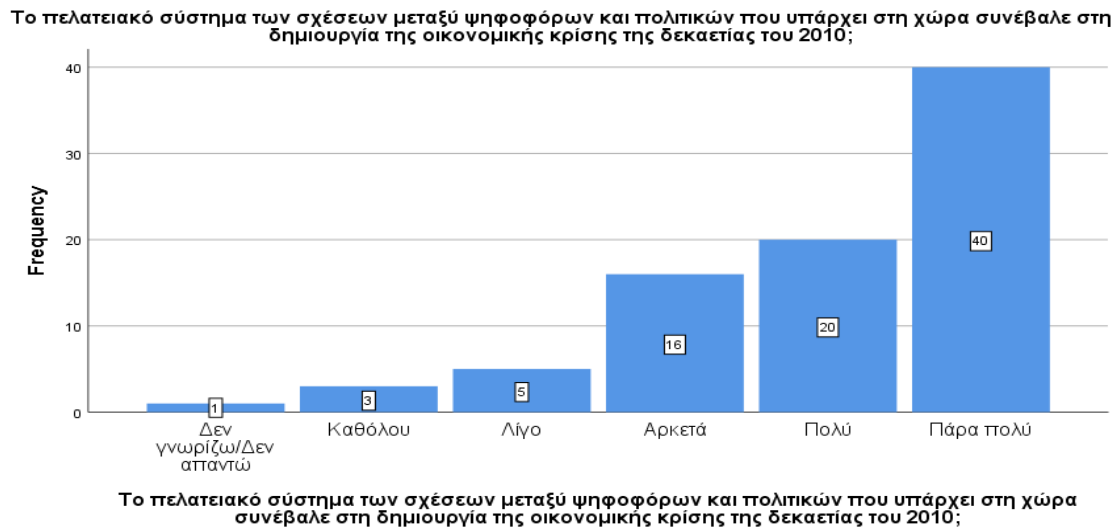

Η ένταξη της χώρας στην Οικονομική και Νομισματική Ένωση συνέβαλε στη δημιουργία της οικονομικής κρίσης της δεκαετίας του 2010;

Διάγραμμα 5.10

Συμβολή ένταξης της χώρας στην Οικονομική και Νομισματική Ένωση στη δημιουργία της οικονομικής κρίσης της δεκαετίας του 2010

Ακόμη, το 47,1% (n=40) συμφωνούσαν πάρα πολύ ότι το πελατειακό σύστημα των σχέσεων μεταξύ ψηφοφόρων και πολιτικών που υπάρχει στη χώρα συνέβαλε στη δημιουργία της οικονομικής κρίσης της δεκαετίας του 2010. Το 23,5% (n=20) συμφωνούσαν πολύ, το 18,8% (n=16) αρκετά, το 5,9% (n=5) λίγο, το 3,5% (n=3) καθόλου και το 1,2% (n=1) δεν γνώριζε/δεν απαντούσε (Διάγραμμα 5.11).

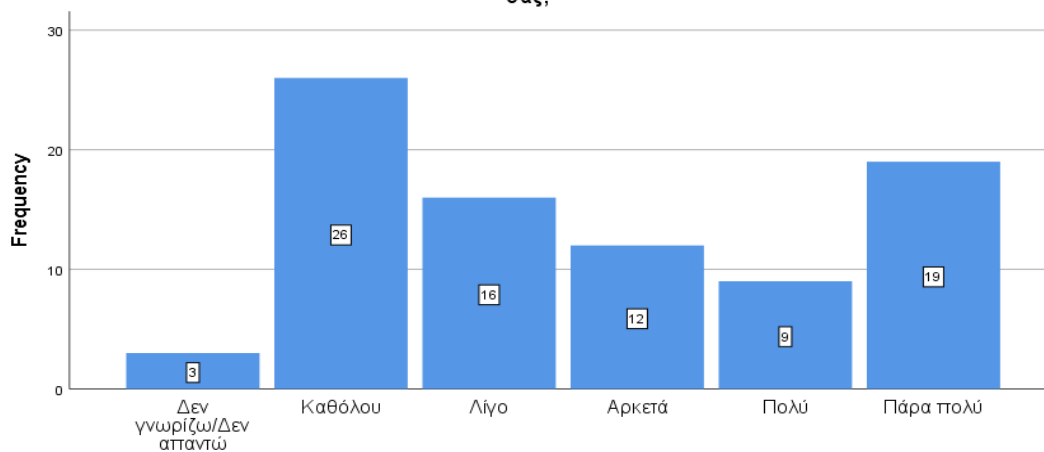

Διάγραμμα 5.11

Συμβολή πελατειακού συστήματος σχέσεων μεταξύ ψηφοφόρων και πολιτικών στη δημιουργία της οικονομικής κρίσης της δεκαετίας του 2010

Παράλληλα, το 22,4% (n=19) δήλωσαν πως η κατάργηση του 13ου και του 14ου μισθού και η μείωση των αποδοχών επηρέασε πάρα πολύ την απόδοσή τους. Το 10,6% (n=9) δήλωσαν πως τους επηρέασε πολύ, το 14,1% (n=12) αρκετά, το 18,8% (n=16) λίγο, το 30,6% (n=26) καθόλου και το 3,5% (n=3) δεν γνώριζαν/δεν απαντούσαν (Διάγραμμα 5.12).

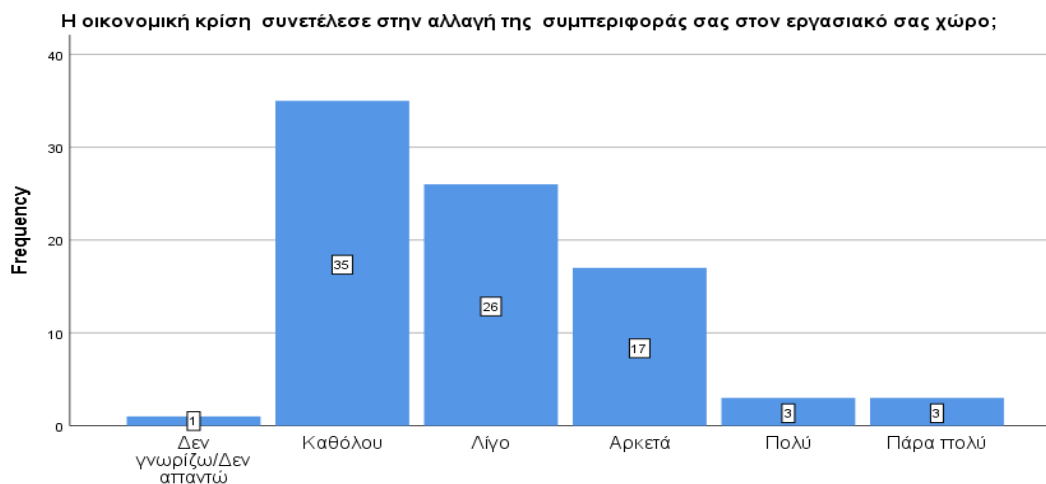
Η κατάργηση του 13ου και του 14ου μισθού και η μείωση των αποδοχών σας πόσο επηρέασε την απόδοσή σας;

Η κατάργηση του 13ου και του 14ου μισθού και η μείωση των αποδοχών σας πόσο επηρέασε την απόδοσή σας;

Διάγραμμα 5.12

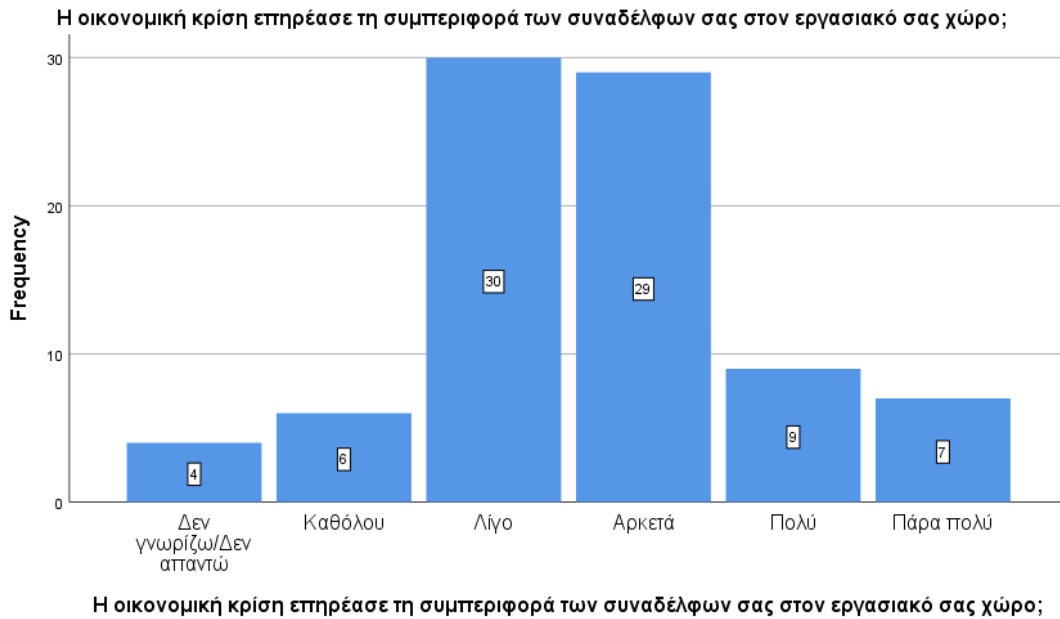
Επιρροή κατάργησης του 13^{ου} και 14^{ου} μισθού και μείωσης των αποδοχών στην απόδοση
 Όσον αφορά την άποψη ότι η οικονομική κρίση συνετέλεσε στην αλλαγή της συμπεριφοράς στον εργασιακό χώρο, το 3,5% (n=3) συμφωνούσαν πάρα πολύ, το 3,5% (n=3) πολύ, το 20% (n=17) αρκετά, το 30,6% (n=26) λίγο, το 41,2% (n=35) καθόλου και το 1,2% (n=1) δεν γνώριζε/δεν απαντούσε (Διάγραμμα 5.13). Στο ίδιο μήκος κύματος ήταν και οι απόψεις των συμμετεχόντων σχετικά με το ότι η οικονομική κρίση επηρέασε τη συμπεριφορά των συναδέλφων τους στον εργασιακό χώρο (Διάγραμμα 5.14).

Η οικονομική κρίση συνετέλεσε στην αλλαγή της συμπεριφοράς σας στον εργασιακό σας χώρο;

Διάγραμμα 5.13

Συμβολή οικονομικής κρίσης στην αλλαγή συμπεριφοράς στον εργασιακό χώρο

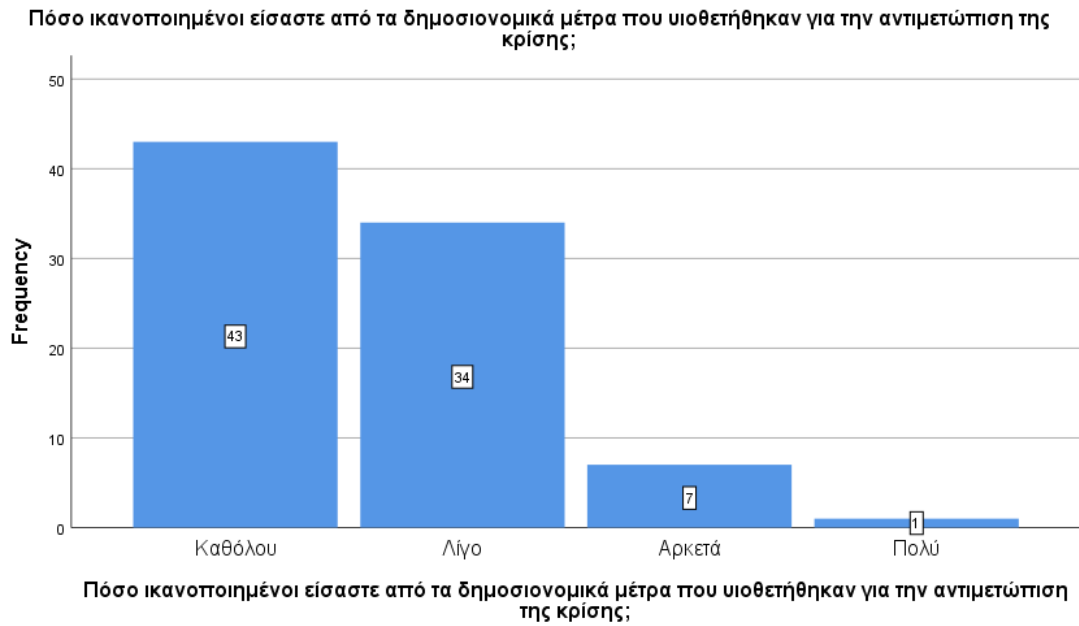
Διάγραμμα 5.14

Συμβολή οικονομικής κρίσης στην συμπεριφορά των συναδέλφων στον εργασιακό χώρο

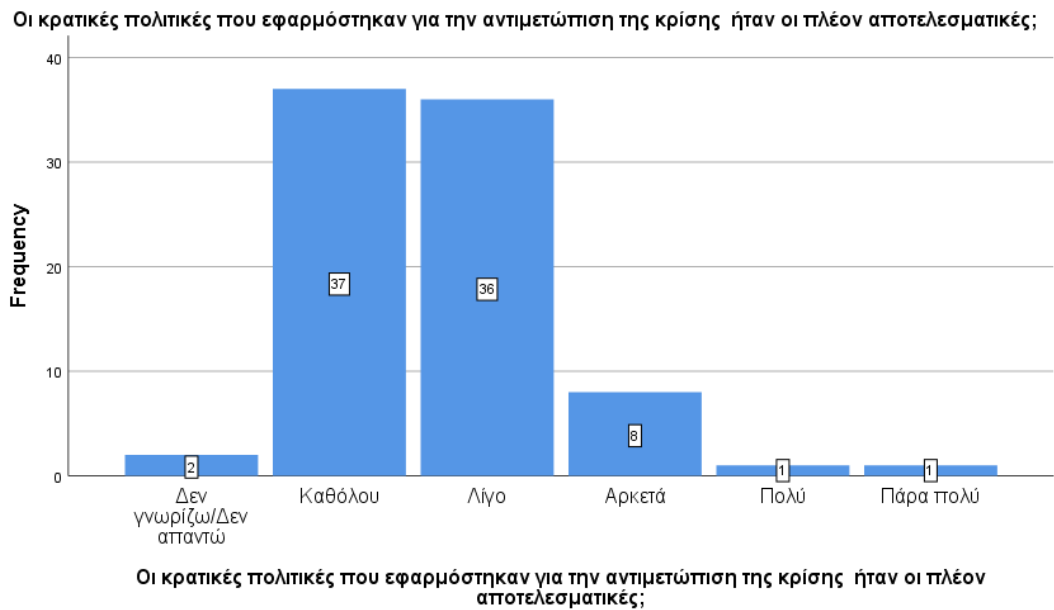
5.1.4 Οικονομική κρίση και βαθμός ικανοποίησης πολιτών

Το 50,6% (n=43) δεν ήταν καθόλου ικανοποιημένοι από τα δημοσιονομικά μέτρα που υιοθετήθηκαν για την αντιμετώπιση της κρίσης. Το 40% (n=34) ήταν λίγο ικανοποιημένοι, ενώ το 8,2% (n=7) ήταν αρκετά ικανοποιημένοι και το 1,2% (n=1) ήταν πολύ ικανοποιημένο (Διάγραμμα 5.15). Παρόμοια, το 43,5% (n=37) δεν συμφωνούσαν καθόλου ότι οι κρατικές πολιτικές που εφαρμόστηκαν για την αντιμετώπιση της κρίσης ήταν οι πλέον αποτελεσματικές, και το 42,4% (n=36) συμφωνούσαν λίγο (Διάγραμμα 5.16). Ίδιες απόψεις εκφράστηκαν και σχετικά με την άποψη ότι οι πολιτικές που επέβαλαν στη χώρα οι Θεσμοί (Ε.Κ.Τ., Δ.Ν.Τ., κ.τ.λ) για την αντιμετώπιση της κρίσης ήταν οι περισσότερο αποτελεσματικές, με το 45,9% (n=39) να μην συμφωνούν καθόλου με την άποψη αυτή (Διάγραμμα 5.17).

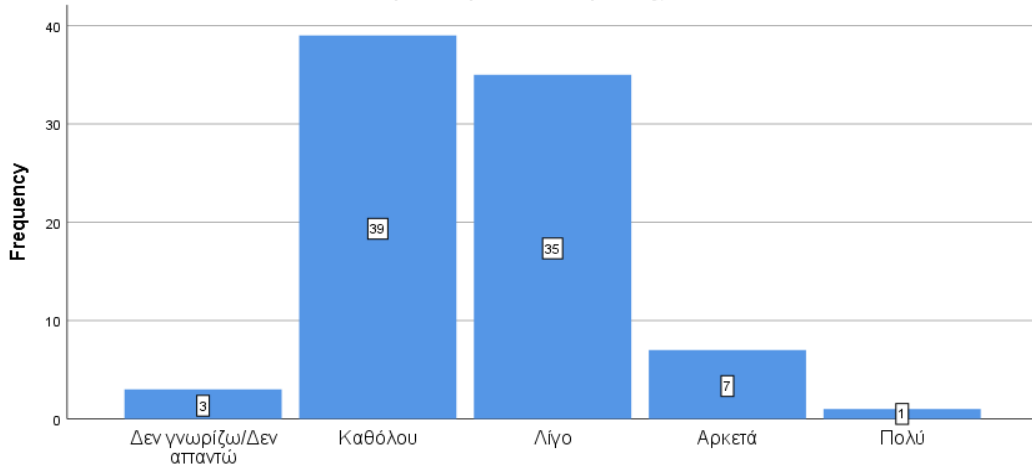

Διάγραμμα 5.25
Ικανοποίηση από τα δημοσιονομικά μέτρα που υιοθετήθηκαν για την αντιμετώπιση της κρίσης

Διάγραμμα 5.16
Αποτελεσματικότητα κρατικών πολιτικών που εφαρμόστηκαν για την αντιμετώπιση της κρίσης

Οι πολιτικές που επέβαλαν στη χώρα οι Θεσμοί (Ε.Κ.Τ., Δ.Ν.Τ., κ.τ.λ) για την αντιμετώπιση της κρίσης ήταν οι περισσότερο αποτελεσματικές;

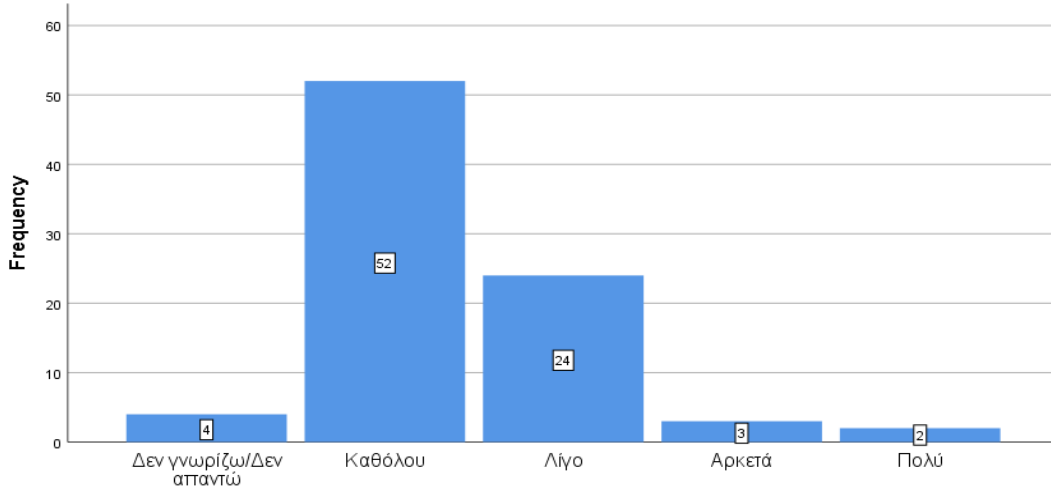
Οι πολιτικές που επέβαλαν στη χώρα οι Θεσμοί (Ε.Κ.Τ., Δ.Ν.Τ., κ.τ.λ) για την αντιμετώπιση της κρίσης ήταν οι περισσότερο αποτελεσματικές;

Διάγραμμα 5.17

Αποτελεσματικότητα πολιτικών που επέβαλαν στη χώρα οι Θεσμοί για την αντιμετώπιση της κρίσης

Επιπλέον, το 61,2% (n=52) δεν συμφωνούσαν καθόλου ότι οι κρατικές πολιτικές που εφαρμόστηκαν για την αντιμετώπιση της κρίσης ήταν κοινωνικά δίκαιες. Το 28,2% (n=24) συμφωνούσαν λίγο, το 3,5% (n=3) αρκετά, το 2,4% (n=2) πολύ και το 4,7% (n=4) δεν γνώριζαν/δεν απαντούσαν (Διάγραμμα 5.18). Ίδιες απόψεις εκφράστηκαν και όσον αφορά την άποψη ότι οι πολιτικές που επέβαλαν στη χώρα οι Θεσμοί (ΕΚΤ, ΔΝΤ, κτλ) για την αντιμετώπιση της κρίσης ήταν κοινωνικά δίκαιες, με το 62,4% (n=53) να μην συμφωνούν καθόλου με την άποψη αυτή (Διάγραμμα 5.19).

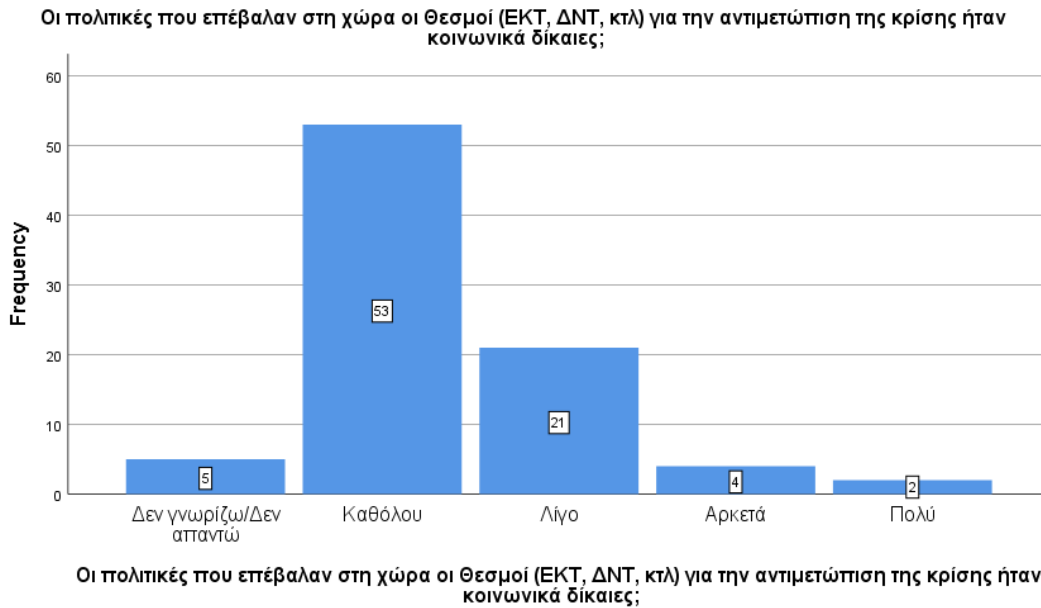
Οι κρατικές πολιτικές που εφαρμόστηκαν για την αντιμετώπιση της κρίσης ήταν κοινωνικά δίκαιες;

Οι κρατικές πολιτικές που εφαρμόστηκαν για την αντιμετώπιση της κρίσης ήταν κοινωνικά δίκαιες;

Διάγραμμα 5.18

Απόψεις για το ότι οι κρατικές πολιτικές που εφαρμόστηκαν για την αντιμετώπιση της κρίσης ήταν κοινωνικά δίκαιες

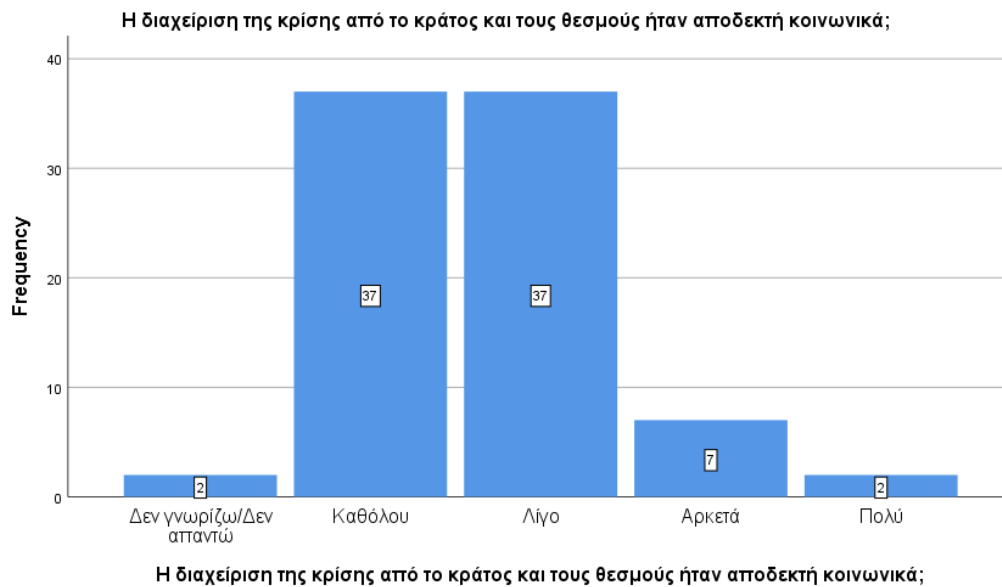
Διάγραμμα 5.19
Απόψεις για το ότι οι πολιτικές που επέβαλαν στη χώρα οι Θεσμοί για την αντιμετώπιση της κρίσης ήταν κοινωνικά δίκαιες

Όσον αφορά την άποψη ότι η κρίση συνέβαλε στον έλεγχο των κρατικών πολιτικών και αποφάσεων από τους Θεσμούς, το 2,4% (n=2) δεν γνώριζαν/δεν απαντούσαν, το 4,7% (n=4) δεν συμφωνούσαν καθόλου, το 15,3% (n=13) συμφωνούσαν λίγο, το 29,4% (n=25) αρκετά, το 23,5% (n=20) πολύ και το 24,7% (n=21) πάρα πολύ (Διάγραμμα 5.20).

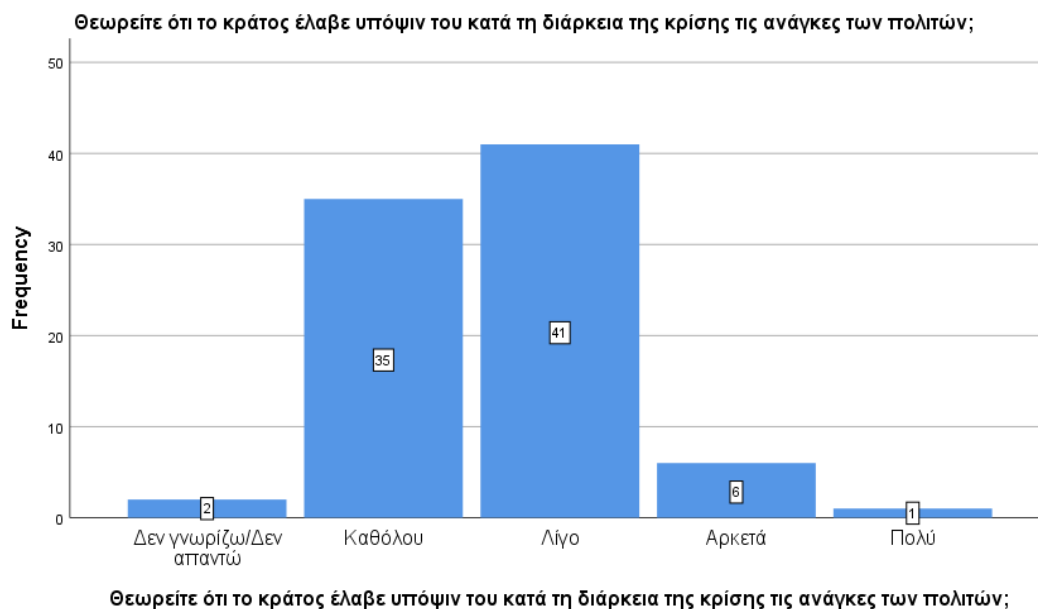

Διάγραμμα 5.20
Συμβολή κρίσης στον έλεγχο κρατικών πολιτικών και αποφάσεων από τους Θεσμούς

Επιπρόσθετα, το 43,5% (n=37) δεν συμφωνούσαν καθόλου με την άποψη ότι η διαχείριση της κρίσης από το κράτος και τους θεσμούς ήταν αποδεκτή κοινωνικά, και άλλο ένα 43,5% του δείγματος (n=37) συμφωνούσε λίγο (Διάγραμμα 5.21). Παρόμοιες απαντήσεις εκφράστηκαν και σχετικά με την άποψη ότι το κράτος έλαβε υπόψιν του κατά τη διάρκεια της κρίσης τις ανάγκες των πολιτών (Διάγραμμα 5.22).

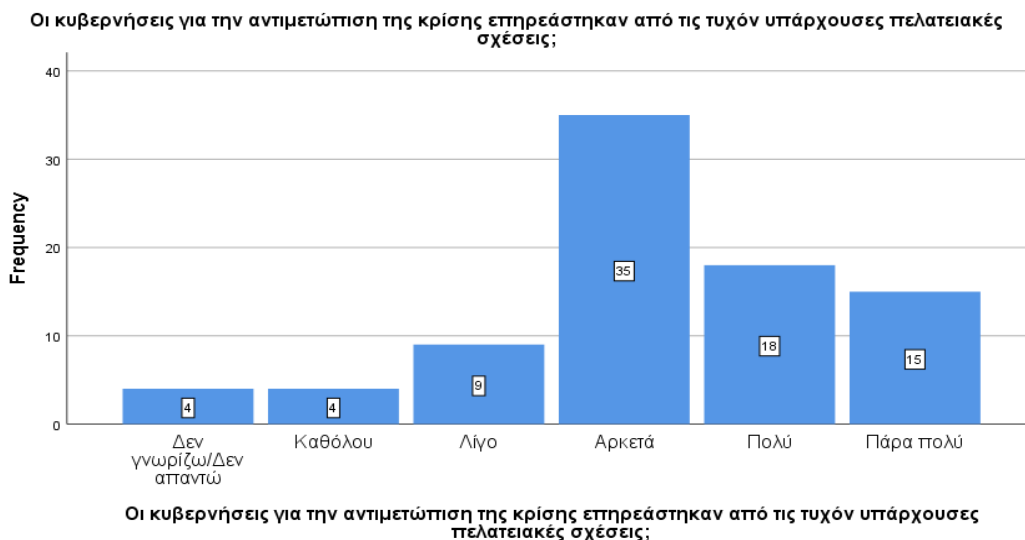

Διάγραμμα 5.21
Απόψεις για το ότι η διαχείριση της κρίσης από το κράτος και τους Θεσμούς ήταν αποδεκτή κοινωνικά

Διάγραμμα 5.22.
Απόψεις για το ότι το κράτος έλαβε υπόψιν του κατά τη διάρκεια της κρίσης τις ανάγκες των πολιτών

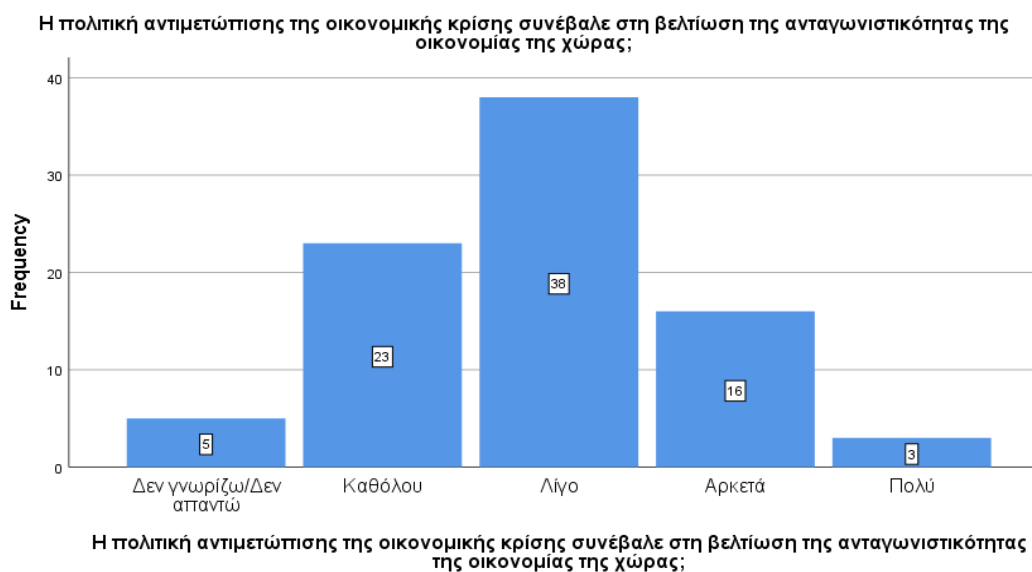
Από την άλλη, το 17,6% (n=15) συμφωνούσαν πάρα πολύ ότι οι κυβερνήσεις για την αντιμετώπιση της κρίσης επηρεάστηκαν από τις τυχόν υπάρχουσες πελατειακές σχέσεις. Το 21,2% (n=18) συμφωνούσαν πολύ, το 41,2% (n=35) αρκετά, το 10,6% (n=9) λίγο, το 4,7% (n=4) καθόλου και το 4,7% (n=4) δεν γνώριζαν/δεν απαντούσαν (Διάγραμμα 5.23).

Διάγραμμα 5.23

Επιρροή κυβερνήσεων από τις πελατειακές σχέσεις για την αντιμετώπιση της κρίσης

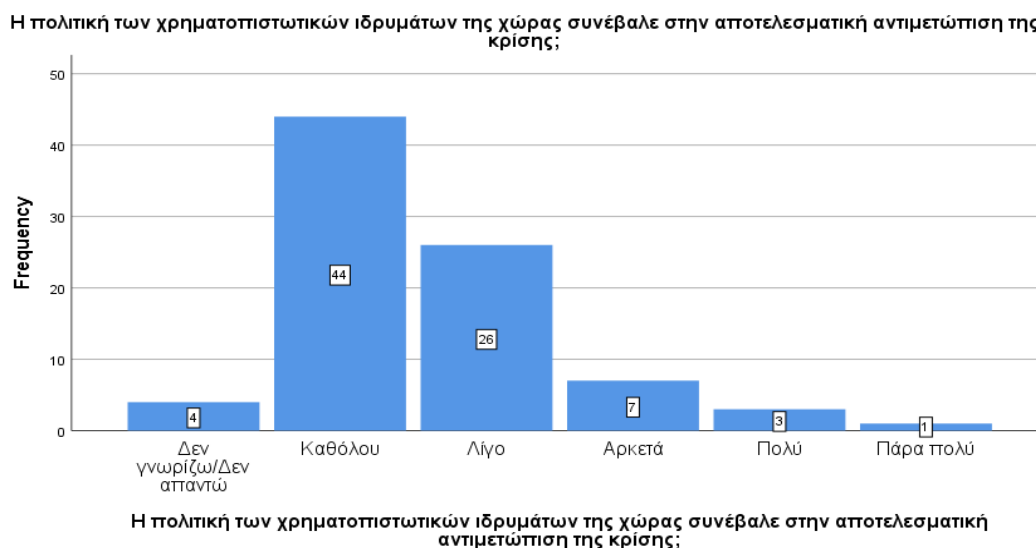
Το 3,5% (n=3) συμφωνούσαν πολύ με την άποψη ότι η πολιτική αντιμετώπισης της οικονομικής κρίσης συνέβαλε στη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας της οικονομίας της χώρας. Το 18,8% (n=16) συμφωνούσαν αρκετά, το 44,7% (n=38) λίγο, το 27,1% (n=23) καθόλου και το 5,9% (n=5) δεν γνώριζαν/δεν απαντούσαν (Διάγραμμα 5.24).

Διάγραμμα 5.24

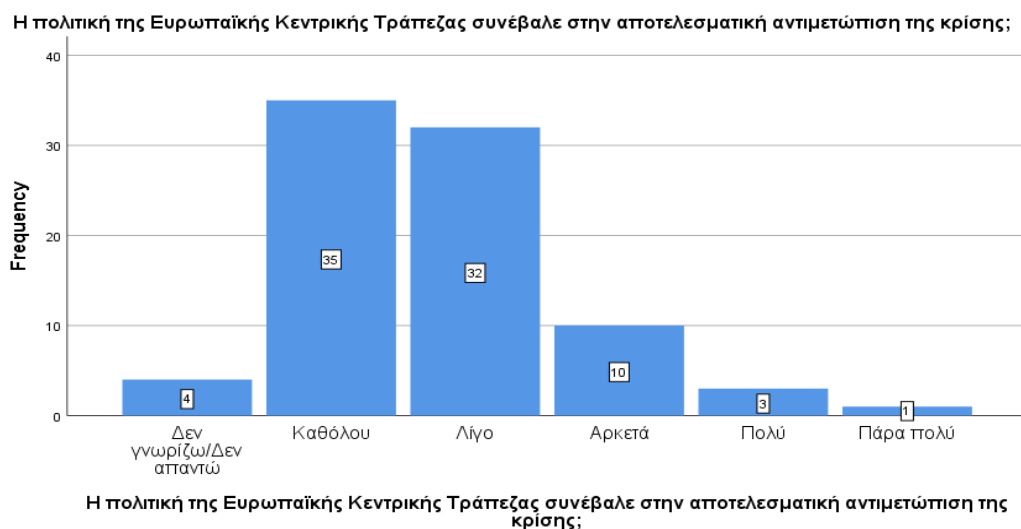
Συμβολή πολιτικής αντιμετώπισης της οικονομικής κρίσης στη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας της οικονομίας της χώρας

Από την άλλη, το 51,8% (n=44) δεν συμφωνούσαν καθόλου με την άποψη ότι η πολιτική των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων της χώρας συνέβαλε στην αποτελεσματική αντιμετώπιση της κρίσης. Το 30,6% (n=26) συμφωνούσαν λίγο, το 8,2% (n=7) αρκετά, το 3,5% (n=3) πολύ, το 1,2% (n=1) πάρα πολύ και το 4,7% (n=4) δεν γνώριζαν/δεν απαντούσαν (Διάγραμμα 5.25).

Διάγραμμα 5.25
Συμβολή πολιτικής χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων της χώρας στην αποτελεσματική αντιμετώπιση της κρίσης

Τέλος, το 41,2% (n=35) δεν συμφωνούσαν καθόλου με την άποψη ότι η πολιτική της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας συνέβαλε στην αποτελεσματική αντιμετώπιση της κρίσης. Το 37,6% (n=32) συμφωνούσαν λίγο, το 11,8% (n=10) αρκετά, το 3,5% (n=3) πολύ, το 1,2% (n=1) πάρα πολύ και το 4,7% (n=4) δεν γνώριζαν/δεν απαντούσαν (Διάγραμμα 5.26).

Διάγραμμα 5.26
Συμβολή πολιτικής της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας στην αποτελεσματική αντιμετώπιση της κρίσης

5.2 Επαγωγική στατιστική

5.2.1 Συσχετίσεις με το φύλο

Με βάση τα independent t-tests, δεν βρέθηκε καμία στατιστικά σημαντική συσχέτιση όσον αφορά το φύλο ($\text{sig} > 0,05$). Άρα, το φύλο δεν σχετίζεται με τις απόψεις των συμμετεχόντων αναφορικά με την επίδραση της κρίσης στο βιοπορισμό και την ψυχική υγεία, τα αίτια, και τις πολιτικές αντιμετώπισης της κρίσης (Πίνακας 5.1).

5.2.2 Συσχετίσεις με την ηλικία

Όσον αφορά την ηλικία, με βάση τα one-way ANOVA, διαπιστώθηκαν 3 στατιστικά σημαντικές συσχετίσεις. Διαπιστώθηκε μια στατιστικά σημαντική συσχέτιση μεταξύ ηλικίας και της άποψης ότι η οικονομική κρίση συνετέλεσε στην αλλαγή της συμπεριφοράς στον εργασιακό χώρο, καθώς $F(2, 82) = 3.618, p = .031$. Οι συμμετέχοντες 18-25 ετών ($M = 2,57$) υποστήριξαν περισσότερο την άποψη αυτή, ενώ οι συμμετέχοντες 41-55 ετών ($M = 1,61$) την υποστήριξαν λιγότερο. Επίσης, διαπιστώθηκε μια στατιστικά σημαντική συσχέτιση μεταξύ ηλικίας και της άποψης ότι η διαχείριση της κρίσης από το κράτος και τους θεσμούς ήταν αποδεκτή κοινωνικά, καθώς $F(2, 82) = 5.836, p = .004$. Οι συμμετέχοντες 18-25 ετών ($M = 2,00$) υποστήριξαν περισσότερο την άποψη αυτή, ενώ οι συμμετέχοντες 41-55 ετών ($M = 1,17$) την υποστήριξαν λιγότερο. Ακόμη, βρέθηκε μια στατιστικά σημαντική συσχέτιση μεταξύ ηλικίας και της άποψης ότι η πολιτική αντιμετώπισης της οικονομικής κρίσης συνέβαλε στη

βελτίωση της ανταγωνιστικότητας της οικονομίας της χώρας, καθώς $F(2, 82) = 3.105, p = .050$. Οι συμμετέχοντες 18-25 ετών ($M = 2,29$) υποστήριξαν περισσότερο την άποψη αυτή, ενώ οι συμμετέχοντες 41-55 ετών ($M = 1,50$) την υποστήριξαν λιγότερο (Πίνακας 5.2).

Πίνακας 5.1
Συσχετίσεις με το φύλο

	Φύλο	M	SD	t	p
Επηρέασε η οικονομική κρίση το βιοτικό σας επίπεδο;	Άνδρας	3,55	1,021	-,990	,325
	Γυναίκα	3,79	1,039		
Η οικονομική κρίση, σας ανάγκασε να περιορίσετε τις πάγιες δαπάνες σας (ενοίκια, δαπάνες για σπουδές παιδιών, δαπάνες ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης , κτλ);	Άνδρας	3,48	1,022	-,351	,726
	Γυναίκα	3,57	1,142		
Σε τι βαθμό η οικονομική κρίση επηρέασε τις διακοπές σας;	Άνδρας	3,76	1,057	-,381	,704
	Γυναίκα	3,86	1,167		
Η κρατική πολιτική που είχε ακολουθηθεί στο παρελθόν συνέβαλε στη δημιουργία της οικονομικής κρίσης της δεκαετίας του 2010;	Άνδρας	4,41	,946	-,393	,696
	Γυναίκα	4,13	1,010		
Η ένταξη της χώρας στην Οικονομική και Νομισματική Ένωση συνέβαλε στη δημιουργία της οικονομικής κρίσης της δεκαετίας του 2010;	Άνδρας	3,38	1,147	1,304	,197
	Γυναίκα	3,16	1,437		
Το πελατειακό σύστημα των σχέσεων μεταξύ ψηφοφόρων και πολιτικών που υπάρχει στη χώρα συνέβαλε στη δημιουργία της οικονομικής κρίσης της δεκαετίας του 2010;	Άνδρας	4,17	1,104	,762	,448
	Γυναίκα	3,93	1,234		
Η κατάργηση του 13ου και του 14ου μισθού και η μείωση των αποδοχών σας πόσο επηρέασε την απόδοσή σας;	Άνδρας	2,83	1,583	,894	,374
	Γυναίκα	2,55	1,651		
Η οικονομική κρίση συνετέλεσε στην αλλαγή της συμπεριφοράς σας στον εργασιακό σας χώρο;	Άνδρας	1,93	1,067	,736	,464
	Γυναίκα	1,95	1,069		
Η οικονομική κρίση επηρέασε τη συμπεριφορά των συναδέλφων σας στον εργασιακό σας χώρο;	Άνδρας	2,38	,979	-,063	,950
	Γυναίκα	2,77	1,250		

Πόσο ικανοποιημένοι είσαστε από τα δημοσιονομικά μέτρα που υιοθετήθηκαν για την αντιμετώπιση της κρίσης;	Άνδρας	1,59	,628	-1,457	,149
	Γυναίκα	1,61	,731		
Οι κρατικές πολιτικές που εφαρμόστηκαν για την αντιμετώπιση της κρίσης ήταν οι πλέον αποτελεσματικές;	Άνδρας	1,62	,622	-,131	,898
	Γυναίκα	1,70	,913		
Οι πολιτικές που επέβαλαν στη χώρα οι Θεσμοί (Ε.Κ.Τ., Δ.Ν.Τ., κ.τ.λ) για την αντιμετώπιση της κρίσης ήταν οι περισσότερο αποτελεσματικές;	Άνδρας	1,52	,574	-,401	,690
	Γυναίκα	1,61	,824		
Οι κρατικές πολιτικές που εφαρμόστηκαν για την αντιμετώπιση της κρίσης ήταν κοινωνικά δίκαιες;	Άνδρας	1,28	,455	-,524	,601
	Γυναίκα	1,43	,850		
Οι πολιτικές που επέβαλαν στη χώρα οι Θεσμοί (ΕΚΤ, ΔΝΤ, κτλ) για την αντιμετώπιση της κρίσης ήταν κοινωνικά δίκαιες;	Άνδρας	1,21	,491	-,901	,370
	Γυναίκα	1,43	,871		
Θεωρείτε ότι η κρίση συνέβαλε στον έλεγχο των κρατικών πολιτικών και αποφάσεων από τους Θεσμούς;	Άνδρας	3,62	1,399	-1,268	,208
	Γυναίκα	3,30	1,205		
Η διαχείριση της κρίσης από το κράτος και τους θεσμούς ήταν αποδεκτή κοινωνικά;	Άνδρας	1,52	,574	1,088	,280
	Γυναίκα	1,71	,847		
Θεωρείτε ότι το κράτος έλαβε υπόψιν του κατά τη διάρκεια της κρίσης τις ανάγκες των πολιτών;	Άνδρας	1,59	,501	-1,125	,264
	Γυναίκα	1,66	,793		
Οι κυβερνήσεις για την αντιμετώπιση της κρίσης επηρεάστηκαν από τις τυχόν υπάρχουσες πελατειακές σχέσεις;	Άνδρας	3,38	1,115	-,460	,647
	Γυναίκα	3,14	1,341		
Η πολιτική αντιμετώπισης της οικονομικής κρίσης συνέβαλε στη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας της οικονομίας της χώρας;	Άνδρας	1,90	,772	,814	,418
	Γυναίκα	1,86	,980		
	Άνδρας	1,66	,936	,118	,851

Η πολιτική των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων της χώρας συνέβαλε στην αποτελεσματική αντιμετώπιση της κρίσης;	Γυναίκα	1,54	,934		
Η πολιτική της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας συνέβαλε στην αποτελεσματική αντιμετώπιση της κρίσης;	Άνδρας	1,69	,712	,559	,578
	Γυναίκα	1,73	1,053		

Πίνακας 5.2
Συσχετίσεις με την ηλικία

	Ηλικία	M	SD	F	p
Επηρέασε η οικονομική κρίση το βιοτικό σας επίπεδο;	18-25 ετών	3,50	,855	,556	,576
	26-40 ετών	3,70	1,119		
	41-55 ετών	3,89	,900		
Η οικονομική κρίση, σας ανάγκασε να περιορίσετε τις πάγιες δαπάνες σας (ενοίκια, δαπάνες για σπουδές παιδιών, δαπάνες ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης , κτλ);	18-25 ετών	3,14	1,027	1,583	,211
	26-40 ετών	3,55	1,153		
	41-55 ετών	3,83	,924		
Σε τι βαθμό η οικονομική κρίση επηρέασε τις διακοπές σας;	18-25 ετών	3,43	1,222	1,267	,287
	26-40 ετών	3,85	1,099		
	41-55 ετών	4,06	1,110		
Η κρατική πολιτική που είχε ακολουθηθεί στο παρελθόν συνέβαλε στη δημιουργία της οικονομικής κρίσης της δεκαετίας του 2010;	18-25 ετών	4,21	,802	,323	,725
	26-40 ετών	4,17	1,087		
	41-55 ετών	4,39	,850		
	18-25 ετών	3,29	1,139	1,326	,271

Η ένταξη της χώρας στην Οικονομική και Νομισματική Ένωση συνέβαλε στη δημιουργία της οικονομικής κρίσης της δεκαετίας του 2010;	26-40 ετών	3,08	1,371		
	41-55 ετών	3,67	1,372		
Το πελατειακό σύστημα των σχέσεων μεταξύ ψηφοφόρων και πολιτικών που υπάρχει στη χώρα συνέβαλε στη δημιουργία της οικονομικής κρίσης της δεκαετίας του 2010;	18-25 ετών	4,00	,961	,587	,558
	26-40 ετών	3,92	1,284		
	41-55 ετών	4,28	1,074		
Η κατάργηση του 13ου και του 14ου μισθού και η μείωση των αποδοχών σας πόσο επηρέασε την απόδοσή σας;	18-25 ετών	2,14	1,562	,890	,415
	26-40 ετών	2,79	1,645		
	41-55 ετών	2,61	1,614		
Η οικονομική κρίση συνετέλεσε στην αλλαγή της συμπεριφοράς σας στον εργασιακό σας χώρο;	18-25 ετών	2,57	1,284	3,618	,031
	26-40 ετών	1,89	,954		
	41-55 ετών	1,61	1,037		
Η οικονομική κρίση επηρέασε τη συμπεριφορά των συναδέλφων σας στον εργασιακό σας χώρο;	18-25 ετών	2,57	1,284	,027	,973
	26-40 ετών	2,64	1,128		
	41-55 ετών	2,67	1,283		
Πόσο ικανοποιημένοι είσαστε από τα δημοσιονομικά μέτρα που υιοθετήθηκαν για την αντιμετώπιση της κρίσης;	18-25 ετών	1,71	,914	,666	,517
	26-40 ετών	1,62	,657		
	41-55 ετών	1,44	,616		
Οι κρατικές πολιτικές που εφαρμόστηκαν για την αντιμετώπιση της κρίσης ήταν οι πλέον αποτελεσματικές;	18-25 ετών	1,79	,893	,900	,410
	26-40 ετών	1,72	,885		
	41-55 ετών	1,44	,511		
	18-25 ετών	1,50	,941	,265	,768

Οι πολιτικές που επέβαλαν στη χώρα οι Θεσμοί (Ε.Κ.Τ., Δ.Ν.Τ., κ.τ.λ) για την αντιμετώπιση της κρίσης ήταν οι περισσότερο αποτελεσματικές;	26-40 ετών	1,62	,740		
	41-55 ετών	1,50	,618		
Οι κρατικές πολιτικές που εφαρμόστηκαν για την αντιμετώπιση της κρίσης ήταν κοινωνικά δίκαιες;	18-25 ετών	1,50	,941	,237	,789
	26-40 ετών	1,36	,736		
	41-55 ετών	1,33	,594		
Οι πολιτικές που επέβαλαν στη χώρα οι Θεσμοί (ΕΚΤ, ΔΝΤ, κτλ) για την αντιμετώπιση της κρίσης ήταν κοινωνικά δίκαιες;	18-25 ετών	1,50	,855	1,819	,169
	26-40 ετών	1,42	,770		
	41-55 ετών	1,06	,639		
Θεωρείτε ότι η κρίση συνέβαλε στον έλεγχο των κρατικών πολιτικών και αποφάσεων από τους Θεσμούς;	18-25 ετών	3,29	1,383	1,163	,318
	26-40 ετών	3,57	1,152		
	41-55 ετών	3,06	1,514		
Η διαχείριση της κρίσης από το κράτος και τους θεσμούς ήταν αποδεκτή κοινωνικά;	18-25 ετών	2,00	1,038	5,836	,004
	26-40 ετών	1,72	,662		
	41-55 ετών	1,17	,618		
Θεωρείτε ότι το κράτος έλαβε υπόψιν του κατά τη διάρκεια της κρίσης τις ανάγκες των πολιτών;	18-25 ετών	1,71	,914	,201	,818
	26-40 ετών	1,64	,682		
	41-55 ετών	1,56	,616		
Οι κυβερνήσεις για την αντιμετώπιση της κρίσης επηρεάστηκαν από τις τυχόν υπάρχουσες πελατειακές σχέσεις;	18-25 ετών	3,79	1,424	2,293	,107
	26-40 ετών	3,02	1,323		
	41-55 ετών	3,39	,778		
	18-25 ετών	2,29	1,069	3,105	,050

Η πολιτική αντιμετώπισης της οικονομικής κρίσης συνέβαλε στη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας της οικονομίας της χώρας;	26-40 ετών	1,89	,824		
	41-55 ετών	1,50	,924		
Η πολιτική των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων της χώρας συνέβαλε στην αποτελεσματική αντιμετώπιση της κρίσης;	18-25 ετών	1,93	1,072	1,407	,251
	26-40 ετών	1,55	,932		
	41-55 ετών	1,39	,778		
Η πολιτική της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας συνέβαλε στην αποτελεσματική αντιμετώπιση της κρίσης;	18-25 ετών	2,07	,917	1,483	,233
	26-40 ετών	1,70	,952		
	41-55 ετών	1,50	,924		

5.2.3 Συσχετίσεις με το εκπαιδευτικό επίπεδο

Όσον αφορά το εκπαιδευτικό επίπεδο, με βάση τα one-way ANOVA, διαπιστώθηκαν 3 στατιστικά σημαντικές συσχετίσεις. Διαπιστώθηκε μια στατιστικά σημαντική συσχέτιση μεταξύ εκπαιδευτικού επιπέδου και της επίδρασης της οικονομικής κρίσης στο βιοτικό επίπεδο, καθώς $F(3, 81) = 3.941, p = .011$. Οι συμμετέχοντες με δευτεροβάθμια εκπαίδευση ($M = 4,60$) υποστήριζαν περισσότερο ότι η οικονομική κρίση επηρέασε το βιοτικό τους επίπεδο, ενώ οι συμμετέχοντες με πρωτοβάθμια εκπαίδευση ($M = 1,00$) υποστήριζαν λιγότερο την άποψη αυτή. Επίσης, διαπιστώθηκε μια στατιστικά σημαντική συσχέτιση μεταξύ εκπαιδευτικού επιπέδου και περιορισμού πάγιων δαπανών εξαιτίας της οικονομικής κρίσης, καθώς $F(3, 81) = 3.882, p = .012$. Οι συμμετέχοντες με δευτεροβάθμια εκπαίδευση ($M = 4,60$) υποστήριζαν περισσότερο ότι περιορίσαν πάγιες δαπάνες τους εξαιτίας της οικονομικής κρίσης, ενώ οι συμμετέχοντες με πρωτοβάθμια εκπαίδευση ($M = 1,00$) υποστήριζαν λιγότερο την άποψη αυτή. Ακόμη, βρέθηκε μια στατιστικά σημαντική συσχέτιση μεταξύ εκπαιδευτικού επιπέδου και της επιρροής της οικονομικής κρίσης στις διακοπές, καθώς $F(3, 81) = 4.475, p = .006$. Οι συμμετέχοντες με δευτεροβάθμια εκπαίδευση ($M = 5,00$) υποστήριζαν περισσότερο ότι η οικονομική κρίση επηρέασε τις διακοπές τους, ενώ οι συμμετέχοντες με πρωτοβάθμια εκπαίδευση ($M = 1,00$) υποστήριζαν λιγότερο την άποψη αυτή (Πίνακας 5.3).

Πίνακας 5.3
Συσχετίσεις με το εκπαιδευτικό επίπεδο

	Εκπαιδευτικό επίπεδο	M	SD	F	p
Επηρέασε η οικονομική κρίση το βιοτικό σας επίπεδο;	Πρωτοβάθμια εκπαίδευση	1,00	.	3,941	,011
	Δευτεροβάθμια εκπαίδευση	4,60	,548		
	Τριτοβάθμια εκπαίδευση	3,66	1,098		
	Μεταπτυχιακός τίτλος/Διδακτορικός τίτλος σπουδών	3,71	,860		
Η οικονομική κρίση, σας ανάγκασε να περιορίσετε τις πάγιες δαπάνες σας (ενοίκια, δαπάνες για σπουδές παιδιών, δαπάνες ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης , κτλ);	Πρωτοβάθμια εκπαίδευση	1,00	.	3,882	,012
	Δευτεροβάθμια εκπαίδευση	4,60	,894		
	Τριτοβάθμια εκπαίδευση	3,43	1,108		
	Μεταπτυχιακός τίτλος/Διδακτορικός τίτλος σπουδών	3,60	,976		
Σε τι βαθμό η οικονομική κρίση επηρέασε τις διακοπές σας;	Πρωτοβάθμια εκπαίδευση	1,00	.	4,475	,006
	Δευτεροβάθμια εκπαίδευση	5,00	,000		
	Τριτοβάθμια εκπαίδευση	3,82	1,147		
	Μεταπτυχιακός τίτλος/Διδακτορικός τίτλος σπουδών	3,74	1,010		
Η κρατική πολιτική που είχε ακολουθηθεί στο παρελθόν συνέβαλε στη δημιουργία της οικονομικής κρίσης της δεκαετίας του 2010;	Πρωτοβάθμια εκπαίδευση	5,00	.	,472	,720
	Δευτεροβάθμια εκπαίδευση	4,60	,894		
	Τριτοβάθμια εκπαίδευση	4,20	,930		

	Μεταπτυχιακός τίτλος/Διδακτορικός τίτλος σπουδών	4,17	1,098		
Η ένταξη της χώρας στην Οικονομική και Νομισματική Ένωση συνέβαλε στη δημιουργία της οικονομικής κρίσης της δεκαετίας του 2010;	Πρωτοβάθμια εκπαίδευση	4,00	.	,693	,559
	Δευτεροβάθμια εκπαίδευση	3,60	1,140		
	Τριτοβάθμια εκπαίδευση	3,05	1,430		
	Μεταπτυχιακός τίτλος/Διδακτορικός τίτλος σπουδών	3,40	1,265		
Το πελατειακό σύστημα των σχέσεων μεταξύ ψηφοφόρων και πολιτικών που υπάρχει στη χώρα συνέβαλε στη δημιουργία της οικονομικής κρίσης της δεκαετίας του 2010;	Πρωτοβάθμια εκπαίδευση	5,00	.	,524	,667
	Δευτεροβάθμια εκπαίδευση	3,60	1,673		
	Τριτοβάθμια εκπαίδευση	4,09	1,074		
	Μεταπτυχιακός τίτλος/Διδακτορικός τίτλος σπουδών	3,94	1,282		
Η κατάργηση του 13ου και του 14ου μισθού και η μείωση των αποδοχών σας πόσο επηρέασε την απόδοσή σας;	Πρωτοβάθμια εκπαίδευση	5,00	.	1,230	,471
	Δευτεροβάθμια εκπαίδευση	3,20	1,643		
	Τριτοβάθμια εκπαίδευση	2,43	1,591		
	Μεταπτυχιακός τίτλος/Διδακτορικός τίτλος σπουδών	2,77	1,646		
Η οικονομική κρίση συνετέλεσε στην αλλαγή της συμπεριφοράς σας στον εργασιακό σας χώρο;	Πρωτοβάθμια εκπαίδευση	1,00	.	,985	,304
	Δευτεροβάθμια εκπαίδευση	1,60	,548		
	Τριτοβάθμια εκπαίδευση	1,84	1,160		

	Μεταπτυχιακός τίτλος/Διδακτορικός τίτλος σπουδών	2,14	,974		
Η οικονομική κρίση επηρέασε τη συμπεριφορά των συναδέλφων σας στον εργασιακό σας χώρο;	Πρωτοβάθμια εκπαίδευση	1,00	.	,747	,404
	Δευτεροβάθμια εκπαίδευση	2,80	,837		
	Τριτοβάθμια εκπαίδευση	2,59	1,282		
	Μεταπτυχιακός τίτλος/Διδακτορικός τίτλος σπουδών	2,71	1,073		
Πόσο ικανοποιημένοι είσαστε από τα δημοσιονομικά μέτρα που υιοθετήθηκαν για την αντιμετώπιση της κρίσης;	Πρωτοβάθμια εκπαίδευση	1,00	.	1,662	,527
	Δευτεροβάθμια εκπαίδευση	1,00	,000		
	Τριτοβάθμια εκπαίδευση	1,66	,745		
	Μεταπτυχιακός τίτλος/Διδακτορικός τίτλος σπουδών	1,63	,646		
Οι κρατικές πολιτικές που εφαρμόστηκαν για την αντιμετώπιση της κρίσης ήταν οι πλέον αποτελεσματικές;	Πρωτοβάθμια εκπαίδευση	1,00	.	,856	,182
	Δευτεροβάθμια εκπαίδευση	1,20	,447		
	Τριτοβάθμια εκπαίδευση	1,68	,909		
	Μεταπτυχιακός τίτλος/Διδακτορικός τίτλος σπουδών	1,74	,741		
Οι πολιτικές που επέβαλαν στη χώρα οι Θεσμοί (Ε.Κ.Τ., Δ.Ν.Τ., κ.τ.λ) για την αντιμετώπιση της κρίσης ήταν οι περισσότερο αποτελεσματικές;	Πρωτοβάθμια εκπαίδευση	1,00	.	,544	,467
	Δευτεροβάθμια εκπαίδευση	1,60	,548		
	Τριτοβάθμια εκπαίδευση	1,66	,805		

	Μεταπτυχιακός τίτλος/Διδακτορικός τίτλος σπουδών	1,49	,702		
Οι κρατικές πολιτικές που εφαρμόστηκαν για την αντιμετώπιση της κρίσης ήταν κοινωνικά δίκαιες;	Πρωτοβάθμια εκπαίδευση	1,00	.	,204	,653
	Δευτεροβάθμια εκπαίδευση	1,20	,447		
	Τριτοβάθμια εκπαίδευση	1,41	,844		
	Μεταπτυχιακός τίτλος/Διδακτορικός τίτλος σπουδών	1,37	,646		
Οι πολιτικές που επέβαλαν στη χώρα οι Θεσμοί (ΕΚΤ, ΔΝΤ, κτλ) για την αντιμετώπιση της κρίσης ήταν κοινωνικά δίκαιες;	Πρωτοβάθμια εκπαίδευση	1,00	.	,179	,893
	Δευτεροβάθμια εκπαίδευση	1,20	,447		
	Τριτοβάθμια εκπαίδευση	1,34	,888		
	Μεταπτυχιακός τίτλος/Διδακτορικός τίτλος σπουδών	1,40	,651		
Θεωρείτε ότι η κρίση συνέβαλε στον έλεγχο των κρατικών πολιτικών και αποφάσεων από τους Θεσμούς;	Πρωτοβάθμια εκπαίδευση	1,00	.	1,287	,910
	Δευτεροβάθμια εκπαίδευση	3,60	1,342		
	Τριτοβάθμια εκπαίδευση	3,39	1,280		
	Μεταπτυχιακός τίτλος/Διδακτορικός τίτλος σπουδών	3,49	1,245		
Η διαχείριση της κρίσης από το κράτος και τους θεσμούς ήταν αποδεκτή κοινωνικά;	Πρωτοβάθμια εκπαίδευση	1,00	.	,490	,285
	Δευτεροβάθμια εκπαίδευση	1,40	1,140		
	Τριτοβάθμια εκπαίδευση	1,70	,795		

	Μεταπτυχιακός τίτλος/Διδακτορικός τίτλος σπουδών	1,63	,690		
Θεωρείτε ότι το κράτος έλαβε υπόψιν του κατά τη διάρκεια της κρίσης τις ανάγκες των πολιτών;	Πρωτοβάθμια εκπαίδευση	1,00	.	1,056	,690
	Δευτεροβάθμια εκπαίδευση	1,20	,447		
	Τριτοβάθμια εκπαίδευση	1,64	,780		
	Μεταπτυχιακός τίτλος/Διδακτορικός τίτλος σπουδών	1,71	,622		
Οι κυβερνήσεις για την αντιμετώπιση της κρίσης επηρεάστηκαν από τις τυχόν υπάρχουσες πελατειακές σχέσεις;	Πρωτοβάθμια εκπαίδευση	2,00	.	,377	,372
	Δευτεροβάθμια εκπαίδευση	3,00	1,414		
	Τριτοβάθμια εκπαίδευση	3,27	1,283		
	Μεταπτυχιακός τίτλος/Διδακτορικός τίτλος σπουδών	3,23	1,262		
Η πολιτική αντιμετώπισης της οικονομικής κρίσης συνέβαλε στη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας της οικονομίας της χώρας;	Πρωτοβάθμια εκπαίδευση	2,00	.	1,058	,770
	Δευτεροβάθμια εκπαίδευση	1,20	,837		
	Τριτοβάθμια εκπαίδευση	1,86	1,002		
	Μεταπτυχιακός τίτλος/Διδακτορικός τίτλος σπουδών	1,97	,785		
Η πολιτική των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων της χώρας συνέβαλε στην αποτελεσματική αντιμετώπιση της κρίσης;	Πρωτοβάθμια εκπαίδευση	2,00	.	,409	,332
	Δευτεροβάθμια εκπαίδευση	1,20	,447		
	Τριτοβάθμια εκπαίδευση	1,64	1,059		

	Μεταπτυχιακός τίτλος/Διδακτορικός τίτλος σπουδών	1,54	,817		
Η πολιτική της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας συνέβαλε στην αποτελεσματική αντιμετώπιση της κρίσης;	Πρωτοβάθμια εκπαίδευση	1,00	.	,849	,747
	Δευτεροβάθμια εκπαίδευση	1,20	,447		
	Τριτοβάθμια εκπαίδευση	1,70	1,091		
	Μεταπτυχιακός τίτλος/Διδακτορικός τίτλος σπουδών	1,83	,785		

5.2.4 Συσχετίσεις με την οικογενειακή κατάσταση

Με βάση τα independent t-tests, δεν βρέθηκε καμία στατιστικά σημαντική συσχέτιση όσον αφορά την οικογενειακή κατάσταση ($\text{sig} > 0,05$). Άρα, η οικογενειακή κατάσταση δεν σχετίζεται με τις απόψεις των συμμετεχόντων αναφορικά με την επίδραση της κρίσης στο βιοπορισμό και την ψυχική υγεία, τα αίτια, και τις πολιτικές αντιμετώπισης της κρίσης (Πίνακας 5.4).

5.2.5 Συσχετίσεις με τη θέση εργασίας

Με βάση τα one-way ANOVA, δεν βρέθηκε καμία στατιστικά σημαντική συσχέτιση όσον αφορά τη θέση εργασίας ($\text{sig} > 0,05$). Άρα, η θέση εργασίας δεν σχετίζεται με τις απόψεις των συμμετεχόντων αναφορικά με την επίδραση της κρίσης στο βιοπορισμό και την ψυχική υγεία, τα αίτια, και τις πολιτικές αντιμετώπισης της κρίσης (Πίνακας 5.5).

Πίνακας 5.4
Συσχετίσεις με την οικογενειακή κατάσταση

	Οικογενειακή κατάσταση	M	SD	t	p
Επηρέασε η οικονομική κρίση το βιοτικό σας επίπεδο;	Άγαμος/η	3,75	,928	,274	,784
	Έγγαμος/η	3,68	1,088		
Η οικονομική κρίση, σας ανάγκασε να περιορίσετε τις πάγιες δαπάνες σας (ενοίκια, δαπάνες για σπουδές παιδιών, δαπάνες ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης, κτλ);	Άγαμος/η	3,50	1,139	-,241	,810
	Έγγαμος/η	3,56	1,086		
Σε τι βαθμό η οικονομική κρίση επηρέασε τις διακοπές σας;	Άγαμος/η	3,93	1,152	,601	,550
	Έγγαμος/η	3,77	1,118		
Η κρατική πολιτική που είχε ακολουθηθεί στο παρελθόν συνέβαλε στη δημιουργία της οικονομικής κρίσης της δεκαετίας του 2010;	Άγαμος/η	4,39	,786	1,104	,273
	Έγγαμος/η	4,14	1,076		
Η ένταξη της χώρας στην Οικονομική και Νομισματική Ένωση συνέβαλε στη δημιουργία της οικονομικής κρίσης της δεκαετίας του 2010;	Άγαμος/η	3,43	1,230	,930	,355
	Έγγαμος/η	3,14	1,394		
Το πελατειακό σύστημα των σχέσεων μεταξύ ψηφοφόρων και πολιτικών που υπάρχει στη χώρα συνέβαλε στη δημιουργία της οικονομικής κρίσης της δεκαετίας του 2010;	Άγαμος/η	4,07	1,016	,322	,748
	Έγγαμος/η	3,98	1,275		
Η κατάργηση του 13ου και του 14ου μισθού και η μείωση των αποδοχών σας πόσο επηρέασε την απόδοσή σας;	Άγαμος/η	2,57	1,814	-,299	,765
	Έγγαμος/η	2,68	1,537		
	Άγαμος/η	2,00	1,247	,356	,723

Η οικονομική κρίση συνετέλεσε στην αλλαγή της συμπεριφοράς σας στον εργασιακό σας χώρο;	Έγγαμος/η	1,91	,969		
Η οικονομική κρίση επηρέασε τη συμπεριφορά των συναδέλφων σας στον εργασιακό σας χώρο;	Άγαμος/η	2,68	1,278	,237	,813
	Έγγαμος/η	2,61	1,130		
Πόσο ικανοποιημένοι είσαστε από τα δημοσιονομικά μέτρα που υιοθετήθηκαν για την αντιμετώπιση της κρίσης;	Άγαμος/η	1,71	,810	1,066	,290
	Έγγαμος/η	1,54	,629		
Οι κρατικές πολιτικές που εφαρμόστηκαν για την αντιμετώπιση της κρίσης ήταν οι πλέον αποτελεσματικές;	Άγαμος/η	1,71	,763	,342	,733
	Έγγαμος/η	1,65	,855		
Οι πολιτικές που επέβαλαν στη χώρα οι Θεσμοί (Ε.Κ.Τ., Δ.Ν.Τ., κ.τ.λ) για την αντιμετώπιση της κρίσης ήταν οι περισσότερο αποτελεσματικές;	Άγαμος/η	1,75	,645	1,515	,134
	Έγγαμος/η	1,49	,782		
Οι κρατικές πολιτικές που εφαρμόστηκαν για την αντιμετώπιση της κρίσης ήταν κοινωνικά δίκαιες;	Άγαμος/η	1,50	,745	1,080	,283
	Έγγαμος/η	1,32	,736		
Οι πολιτικές που επέβαλαν στη χώρα οι Θεσμοί (ΕΚΤ, ΔΝΤ, κτλ) για την αντιμετώπιση της κρίσης ήταν κοινωνικά δίκαιες;	Άγαμος/η	1,54	,744	1,553	,124
	Έγγαμος/η	1,26	,768		
Θεωρείτε ότι η κρίση συνέβαλε στον έλεγχο των κρατικών πολιτικών και αποφάσεων από τους Θεσμούς;	Άγαμος/η	3,57	1,034	,807	,422
	Έγγαμος/η	3,33	1,380		
Η διαχείριση της κρίσης από το κράτος και τους θεσμούς ήταν αποδεκτή κοινωνικά;	Άγαμος/η	1,82	,863	1,479	,143
	Έγγαμος/η	1,56	,708		
Θεωρείτε ότι το κράτος έλαβε υπόψιν του κατά τη διάρκεια της κρίσης τις ανάγκες των πολιτών;	Άγαμος/η	1,64	,780	,069	,945
	Έγγαμος/η	1,63	,672		
	Άγαμος/η	3,39	1,286	,853	,391

Οι κυβερνήσεις για την αντιμετώπιση της κρίσης επηρεάστηκαν από τις τυχόν υπάρχουσες πελατειακές σχέσεις;	Έγγαμος/η	3,14	1,260		
Η πολιτική αντιμετώπισης της οικονομικής κρίσης συνέβαλε στη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας της οικονομίας της χώρας;	Άγαμος/η	2,14	,756	1,966	,063
	Έγγαμος/η	1,74	,955		
Η πολιτική των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων της χώρας συνέβαλε στην αποτελεσματική αντιμετώπιση της κρίσης;	Άγαμος/η	1,57	,879	-,035	,972
	Έγγαμος/η	1,58	,963		
Η πολιτική της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας συνέβαλε στην αποτελεσματική αντιμετώπιση της κρίσης;	Άγαμος/η	1,79	,876	,463	,645
	Έγγαμος/η	1,68	,985		

Πίνακας 5.5
Συσχετίσεις με τη θέση εργασίας στο δημόσιο τομέα

	Θέση εργασίας	M	SD	F	p
Επηρέασε η οικονομική κρίση το βιοτικό σας επίπεδο;	Διευθυντής	3,83	,753	1,850	,164
	Προϊστάμενος	3,33	1,238		
	Υπάλληλος	3,83	,958		
Η οικονομική κρίση, σας ανάγκασε να περιορίσετε τις πάγιες δαπάνες σας (ενοίκια, δαπάνες για σπουδές παιδιών, δαπάνες ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης , κτλ);	Διευθυντής	4,00	,894	1,783	,175
	Προϊστάμενος	3,19	1,327		
	Υπάλληλος	3,62	1,006		
Σε τι βαθμό η οικονομική κρίση επηρέασε τις διακοπές σας;	Διευθυντής	4,33	,816	1,770	,177
	Προϊστάμενος	3,48	1,250		
	Υπάλληλος	3,90	1,087		
Η κρατική πολιτική που είχε ακολουθηθεί στο παρελθόν συνέβαλε στη δημιουργία της οικονομικής κρίσης της δεκαετίας του 2010;	Διευθυντής	4,50	,837	,843	,434
	Προϊστάμενος	4,00	1,414		
	Υπάλληλος	4,28	,812		
Η ένταξη της χώρας στην Οικονομική και Νομισματική Ένωση συνέβαλε στη δημιουργία της οικονομικής κρίσης της δεκαετίας του 2010;	Διευθυντής	3,50	1,643	,343	,711
	Προϊστάμενος	3,05	1,532		
	Υπάλληλος	3,28	1,254		
Το πελατειακό σύστημα των σχέσεων μεταξύ ψηφοφόρων και πολιτικών που υπάρχει στη χώρα συνέβαλε στη δημιουργία της οικονομικής κρίσης της δεκαετίας του 2010;	Διευθυντής	4,17	1,329	,621	,540
	Προϊστάμενος	3,76	1,480		
	Υπάλληλος	4,09	1,064		

Η κατάργηση του 13ου και του 14ου μισθού και η μείωση των αποδοχών σας πόσο επηρέασε την απόδοσή σας;	Διευθυντής	2,83	1,722	,590	,556
	Προϊστάμενος	2,95	1,658		
	Υπάλληλος	2,52	1,614		
Η οικονομική κρίση συνετέλεσε στην αλλαγή της συμπεριφοράς σας στον εργασιακό σας χώρο;	Διευθυντής	2,00	1,673	,022	,978
	Προϊστάμενος	1,90	,889		
	Υπάλληλος	1,95	1,067		
Η οικονομική κρίση επηρέασε τη συμπεριφορά των συναδέλφων σας στον εργασιακό σας χώρο;	Διευθυντής	3,33	1,366	1,183	,312
	Προϊστάμενος	2,52	1,123		
	Υπάλληλος	2,60	1,169		
Πόσο ικανοποιημένοι είσαστε από τα δημοσιονομικά μέτρα που υιοθετήθηκαν για την αντιμετώπιση της κρίσης;	Διευθυντής	1,67	,516	,447	,641
	Προϊστάμενος	1,71	,717		
	Υπάλληλος	1,55	,705		
Οι κρατικές πολιτικές που εφαρμόστηκαν για την αντιμετώπιση της κρίσης ήταν οι πλέον αποτελεσματικές;	Διευθυντής	1,83	,753	,281	,756
	Προϊστάμενος	1,57	,870		
	Υπάλληλος	1,69	,821		
Οι πολιτικές που επέβαλαν στη χώρα οι Θεσμοί (Ε.Κ.Τ., Δ.Ν.Τ., κ.τ.λ) για την αντιμετώπιση της κρίσης ήταν οι περισσότερο αποτελεσματικές;	Διευθυντής	1,50	,548	,117	,888
	Προϊστάμενος	1,52	,873		
	Υπάλληλος	1,60	,724		
Οι κρατικές πολιτικές που εφαρμόστηκαν για την αντιμετώπιση της κρίσης ήταν κοινωνικά δίκαιες;	Διευθυντής	1,17	,408	551	,578
	Προϊστάμενος	1,29	,717		
	Υπάλληλος	1,43	,775		

Οι πολιτικές που επέβαλαν στη χώρα οι Θεσμοί (ΕΚΤ, ΔΝΤ, κτλ) για την αντιμετώπιση της κρίσης ήταν κοινωνικά δίκαιες;	Διευθυντής	,83	,408	1,588	,210
	Προϊστάμενος	1,33	,796		
	Υπάλληλος	1,41	,773		
Θεωρείτε ότι η κρίση συνέβαλε στον έλεγχο των κρατικών πολιτικών και αποφάσεων από τους Θεσμούς;	Διευθυντής	2,83	1,941	,700	,500
	Προϊστάμενος	3,52	1,167		
	Υπάλληλος	3,43	1,244		
Η διαχείριση της κρίσης από το κράτος και τους θεσμούς ήταν αποδεκτή κοινωνικά;	Διευθυντής	1,17	,753	1,380	,257
	Προϊστάμενος	1,62	,669		
	Υπάλληλος	1,71	,795		
Θεωρείτε ότι το κράτος έλαβε υπόψιν του κατά τη διάρκεια της κρίσης τις ανάγκες των πολιτών;	Διευθυντής	1,83	,408	,251	,779
	Προϊστάμενος	1,62	,740		
	Υπάλληλος	1,62	,721		
Οι κυβερνήσεις για την αντιμετώπιση της κρίσης επηρεάστηκαν από τις τυχόν υπάρχουσες πελατειακές σχέσεις;	Διευθυντής	3,83	,983	2,360	,101
	Προϊστάμενος	2,76	1,338		
	Υπάλληλος	3,33	1,234		
Η πολιτική αντιμετώπισης της οικονομικής κρίσης συνέβαλε στη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας της οικονομίας της χώρας;	Διευθυντής	2,00	1,095	,097	,908
	Προϊστάμενος	1,90	,944		
	Υπάλληλος	1,84	,894		
Η πολιτική των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων της χώρας συνέβαλε στην αποτελεσματική αντιμετώπιση της κρίσης;	Διευθυντής	1,33	,516	,300	,741
	Προϊστάμενος	1,67	1,111		
	Υπάλληλος	1,57	,901		

Η πολιτική της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας συνέβαλε στην αποτελεσματική αντιμετώπιση της κρίσης;	Διευθυντής	1,50	,837	,377	,687
	Προϊστάμενος	1,62	,973		
	Υπάλληλος	1,78	,956		

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

Συμπεράσματα και προτάσεις πολιτικής.

6.1 Εισαγωγή

Στην ενότητα αυτή θα αναφερθούμε τόσο στα συμπεράσματα που προέκυψαν από τη βιβλιογραφική ανασκόπηση, όσο και σε αυτά που προέκυψαν από το ερευνητικό μέρος. Τέλος θα επιχειρήσουμε να προτείνουμε προτάσεις πολιτικής που θα βοηθούσαν στη βελτίωση της ελληνικής οικονομίας.

6.2 Συμπεράσματα θεωρητικού μέρους

Από τη βιβλιογραφική ανασκόπηση προκύπτει ότι τα μακροχρόνια διαρθρωτικά προβλήματα της ελληνικής οικονομίας, οι ανεπαρκείς αποφάσεις για τη χάραξη μιας αναπτυξιακής στρατηγικής των φορέων οικονομικής πολιτικής και συγχρόνως η ένταξη της Ελλάδας στην ευρωζώνη με πολιτικά και όχι δημοσιονομικά κριτήρια έπαιξαν καθοριστικό ρόλο για τον τρόπο που βίωσε την οικονομική ύφεση.

Οι μεγάλες μακροοικονομικές και δημοσιονομικές ανισορροπίες της ελληνικής οικονομίας, ιδιαίτερα μετά τη δεκαετία του 1980 και οι άτολμες και ατελέσφορες προσπάθειες προσαρμογής των φορέων οικονομικής ανάπτυξης κατά τη δεκαετία του 1990, όπως προκύπτει από την ενότητα 3.4, του Κεφαλαίου 3, έφεραν σαν αποτέλεσμα την επιδείνωση τόσο των εξωτερικών όσο και των δημοσιονομικών ανισορροπιών της.

Ο γραφειοκρατικός τρόπος παραγωγής το δημόσιου τομέα, η ενίσχυση της αναδιανεμητικής πολιτικής των εισοδημάτων και πλούτου, η παραοικονομία, οι πολιτικο-δημοσιονομικοί κύκλοι, το πελατειακό καθεστώς, η διακυβέρνηση και διαφθορά ήταν από τους παράγοντες που έπαιξαν καθοριστικό ρόλο για την αύξηση των δημοσιονομικών ελλειμμάτων και τη διόγκωση του χρέους.

Το ελληνικό μοντέλο οικονομικής ανάπτυξης, όπως αυτό διαμορφώθηκε μετά τη μεταπολιτευτική της περίοδο και σύμφωνα με όσα προαναφέρθηκαν στην ενότητα 3.4, του Κεφαλαίου 3, χαρακτηριζόταν από ενδογενή παραγωγική, θεσμική και επιχειρηματική ανεπάρκεια, παρωχημένη παραγωγική δομή, υπερχρεωμένο δημόσιο και ιδιωτικό τομέα, υπερκατανάλωση, αντιπαλότητες πολιτικών κομμάτων, τα οποία συνέβαλαν στις διαχρονικές ανισορροπίες των βασικών οικονομικών ισοζυγίων, αλλά και στην εξάρτηση της εγχώριας δαπάνης από τις εισαγωγές.

Λόγω της διόγκωσης του χρέους της η Ελλάδα κατέφυγε στη σύναψη τριών δανειακών συμβάσεων με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, την Ε.Κ.Τ. και το Δ.Ν.Τ. Με τις συμβάσεις αυτές δόθηκε, βραχυπρόθεσμα, μια λύση στο πρόβλημα της ρευστότητας του δημόσιου τομέα . Από την άλλη όμως - όπως προκύπτει από τις ενότητες 3.5 και 3.7 του Κεφαλαίου 3 - οι πολιτικές των μνημονίων που αφορούσαν μέτρα λιτότητας, μείωση αποδοχών, κατάργηση του 13^{ου} και 14^{ου} μισθού, αύξηση της έμμεσης φορολογίας, μείωση των δημόσιων δαπανών, ενίσχυση του ανταγωνισμού στις αγορές προϊόντων και υπηρεσιών, οδήγησαν στην αύξηση της ανεργίας, της φτώχειας και της μαζικής μετανάστευσης των Ελλήνων επιστημόνων στο εξωτερικό για την αναζήτηση εργασίας και γενικά έφεραν την απώλεια της ευημερίας των Ελλήνων. Επιχειρήθηκε η διόρθωση των ανισορροπιών της οικονομίας μέσω της συμπίεσης της αγοραστικής δύναμης και όχι μέσω της οργάνωσης και χρηματοδότησης επενδυτικών σχεδίων. Για αυτό και η εφαρμογή των προγραμμάτων οικονομικής προσαρμογής απέτυχε να προκαλέσει μια αναδιάρθρωση στην παραγωγική δομή της ελληνικής οικονομίας μέσω μακροοικονομικών μετασχηματισμών που θα επέτρεπαν τη χρηματοδότηση του δημοσιονομικού πλεονάσματος με βιώσιμους όρους, δίνοντας στην ελληνική οικονομία μια επεκτατική δυναμική.

Τα παραπάνω οδήγησαν την ελληνική οικονομία σε κρίση χρέους και στη μεγαλύτερη οικονομική ύφεση που γνώρισε στη μεταπολιτευτική της ιστορία.

6.3 Συμπεράσματα ερευνητικού μέρους

Από την ερευνητική διαδικασία, τους πίνακες και τα διαγράμματα, καταλήγουμε στα ακόλουθα συμπεράσματα.

Η οικονομική κρίση όπως τη βίωσαν οι Έλληνες, επηρέασε πολύ το βιοτικό τους επίπεδο. Τα μέτρα λιτότητας που εφαρμόστηκαν, οι περικοπές μισθών και συντάξεων και η κατάργηση του 13^{ου} και 14^{ου} μισθού, επηρέασε τις πάγιες δαπάνες τους(ενοίκια, δαπάνες για εκπαίδευση, δαπάνες για ιατροφαρμακευτική περίθαλψης κ.τ.λ.), και σε μεγαλύτερο βαθμό τις διακοπές του.

Επιπρόσθετα μεγάλο μέρος του δείγματος, 49,4%, πιστεύει ότι σημαντικό ρόλο για την οικονομική κρίση του 2010, ήταν ότι η χώρα εισήλθε ανέτοιμη και απροετοίμαστη στην Ο.Ν.Ε., όπως και η εφαρμογή συγκεκριμένων οικονομικών πολιτικών από τις εκάστοτε κυβερνήσεις τις προηγούμενες δεκαετίες, συνέβαλαν στη δημιουργία της οικονομικής κρίσης του 2010.

Επιπλέον, το πελατειακό καθεστώς θεωρείται ως ένας από τους παράγοντες που συνέβαλε στην κρίση του 2010 στην Ελλάδα.

Από την άλλη η κατάργηση του 13^{ου} και 14^{ου} μισθού και η μείωση των αποδοχών δεν επηρέασε καθόλου την απόδοση στην εργασία, όπως επίσης και την αλλαγή της συμπεριφοράς των ίδιων ή των συναδέλφων τους στον εργασιακό χώρο.

Σύμφωνα με το ποσοστό που αντλούμε μέσα από την έρευνα, περίπου το ήμισυ του πληθυσμού πιστεύει ότι οι κρατικές πολιτικές που εφαρμόστηκαν και τα δημοσιονομικά μέτρα που υιοθετήθηκαν για την αντιμετώπιση της κρίσης, δεν ήταν αποτελεσματικές με συνέπεια τη μεγέθυνση του οικονομικού προβλήματος και το οικονομικό αδιέξοδο της χώρας.

Σε μεγάλο βαθμό θεωρείται επίσης, ότι οι πολιτικές που εφαρμόστηκαν από τους Θεσμούς δεν ήταν οι πιο αποτελεσματικές για την οικονομική ανάπτυξη και ευημερία της χώρας. Η ίδια άποψη επικρατεί από μεγάλο μέρος του πληθυσμού, ότι οι πολιτικές που εφαρμόστηκαν από τις κυβερνήσεις την περίοδο της κρίσης, αλλά και από τους Θεσμούς, δεν ήταν κοινωνικά δίκαιες.

Μέσα από την έρευνα συμπεραίνουμε ότι υπάρχει έντονα η άποψη ότι με την προσφυγή στο μηχανισμό στήριξης και την υπογραφή τριών μνημονίων, οι Θεσμοί είχαν τον έλεγχο των κρατικών πολιτικών και αποφάσεων και δεν ήταν κοινωνικά αποδεκτή η διαχείριση της κρίσης από το κράτος και τους Θεσμούς. Επιπρόσθετα μεγάλο μέρος του πληθυσμού πιστεύει ότι το κράτος δεν έλαβε υπόψιν του κατά τη διάρκεια της κρίσης τις ανάγκες των πολιτών.

Επιπλέον ένα μεγάλο ποσοστό πιστεύει ότι οι κυβερνήσεις δεν κατάφεραν να εφαρμόσουν μέτρα οικονομικής πολιτικής για την αντιμετώπιση της κρίσης, λόγω των πελατειακών σχέσεων που υπήρχαν και για αυτό δεν επιτεύχθηκε η βελτίωση της διεθνούς ανταγωνιστικότητας.

Ένας ακόμη παράγοντας που συνέβαλε στην οικονομική κρίση ήταν και ο χρηματοπιστωτικός τομέας της χώρας. Η πολιτική που εφάρμοσε δε βοήθησε στην αποτελεσματική αντιμετώπιση της κρίσης. Όπως και η πολιτική της Ε.Κ.Τ. εξίσου δε βοήθησε.

Αναφορικά με την επαγωγική στατιστική, από την έρευνα προκύπτει, ότι το φύλο, η οικογενειακή κατάσταση και η θέση εργασίας είναι ανεξάρτητες με τις απόψεις των συμμετεχόντων στην έρευνα για την επίδραση της κρίσης στο βιοπορισμό και την ψυχική υγεία, τα αίτια και τις πολιτικές αντιμετώπισης της κρίσης.

Όσον αφορά την ηλικία υπάρχουν τρεις(3) σημαντικές συσχετίσεις από τις οποίες

διαπιστώνουμε ότι η κρίση επηρέασε σε μεγαλύτερο βαθμό τους νέους όσον αφορά την εργασιακή συμπεριφορά, οι οποίοι υποστήριξαν την άποψη ότι η διαχείριση της κρίσης από το κράτος και τους θεσμούς ήταν αποδεκτή κοινωνικά. Επιπρόσθετα διαφαίνεται ότι οι μεγαλύτεροι σε ηλικία πολίτες ήταν αντίθετοι με τις πολιτικές της κεντρικής διοίκησης και των Θεσμών για την αντιμετώπιση της κρίσης, θεωρώντας ότι δε συνέβαλαν ουσιαστικά στη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας της χώρας.

Επίσης από την ανάλυση της έρευνας προκύπτει ότι η οικονομική κρίση επηρέασε περισσότερο την ποιότητα ζωής των συμμετεχόντων δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.

Τα συμπεράσματα που προκύπτουν από την ερευνητική μελέτη πιστοποιούν τα πραγματικά δεδομένα. Διαφαίνεται ότι οι ερωτώμενοι έχουν άποψη για τις αιτίες που οδήγησαν στην οικονομική κρίση, όπως και ότι οι πολιτικές που εφαρμόστηκαν για την αντιμετώπισή της είχαν περισσότερα αρνητικά από θετικά αποτελέσματα.

6.4 Προτάσεις πολιτικής

Το γεγονός ότι η Ελλάδα δε διαθέτει ένα αυτόνομο νομισματικό και συναλλαγματικό σύστημα, αλλά ανήκει σε ένα σύστημα αποτελούμενο από χώρες με διαφορετικό οικονομικό υπόβαθρο, μεγιστοποιεί την πιθανότητα της αποδυνάμωσης του παραγωγικού συστήματος που θα οδηγήσει σε μείωση του βιοτικού επιπέδου της κοινωνίας

Για τη βιωσιμότητα της ελληνικής οικονομίας και την έξοδο από την οικονομική ύφεση, απαιτείται η λήψη μιας σειράς μέτρων. Σε πολιτικό επίπεδο, η λήψη των μέτρων θα αφορά τη βελτίωση του φοροεισπρακτικού μηχανισμού και του φορολογικού συστήματος για την καλύτερη δυνατή αύξηση των εσόδων από την άμεση φορολογία και τον περιορισμό της οικονομίας. Η πολιτεία πρέπει να αποβάλλει το πελατειακό κράτος και να μειώσει την καχυποψία των πολιτών προς αυτήν.

Για την ανάπτυξη του τεχνικού-παραγωγικού υποδείγματος της ελληνικής οικονομίας, θα πρέπει να δοθεί έμφαση στην έρευνα, στην τεχνολογική ανάπτυξη, την καινοτομία, την αύξηση και βελτίωση της παραγωγικότητας, την αύξηση της απασχόλησης με ιδιαίτερη έμφαση στον πρωτογενή και δευτερογενή τομέα, προκειμένου να επιτευχθεί η αύξηση της διεθνούς της ανταγωνιστικότητας και βιωσιμότητάς της. Η αναπτυξιακή διαδικασία επιπλέον, θα πρέπει να στραφεί σε κλάδους που θα υποκαταστήσουν τις εισαγωγές αλλά και σε δραστηριότητες εξωστρεφείς.

Η επίτευξη των παραπάνω προϋποθέτει διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις. Αλλαγή του τρόπου σκέψης στην οικονομία και πολιτική και ενίσχυση της δημιουργικής επιχειρηματικότητας με όλα τα διαθέσιμα εργαλεία οικονομικής πολιτικής.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι

Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής
Σχολή Διοικητικών, Οικονομικών και Κοινωνικών Επιστημών
Τμήμα Λογιστικής & Χρηματοοικονομικής
Π.Μ.Σ. «Δημόσια Οικονομική & Πολιτική»

Αγαπητοί/ές κύριοι/ες,

στα πλαίσια της εκπόνησης της διπλωματικής μου εργασίας με θέμα :

«Η οικονομική κρίση και η κρίση χρέους της δεκαετίας του 2010 στην Ελλάδα: Διερεύνηση των αιτίων τους και αξιολόγηση των πολιτικών αντιμετώπισής τους», του Μεταπτυχιακού Προγράμματος Σπουδών **Δημόσια Οικονομική και Πολιτική**, του **Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής**, συντάχθηκε το παρόν ερωτηματολόγιο με σκοπό να βοηθήσει στην ολοκλήρωση της έρευνάς μου.

Η συμπλήρωσή του είναι προαιρετική και ανώνυμη και ο χρόνος που απαιτείται περίπου 10'-15'.

Θα εκτιμούσα ιδιαίτερα τη συμμετοχή σας, αφιερώνοντας λίγο από το χρόνο σας για τη συμπλήρωσή του.

Σας ευχαριστώ εκ των προτέρων.

Με εκτίμηση

Λέλα Μαργιολακιώτη.

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

Α' Ενότητα: Δημογραφικά στοιχεία

1. Φύλο

Άνδρας

Γυναίκα

2. Ηλικία

18-25

26-40

41-55

56-65

3. Εκπαιδευτικό επίπεδο

Πρωτοβάθμια εκπαίδευση

Δευτεροβάθμια εκπαίδευση

Τριτοβάθμια εκπαίδευση

Μεταπτυχιακός τίτλος/Διδακτορικός τίτλος σπουδών

4. Οικογενειακή κατάσταση

Άγαμος/η

Έγγαμος/η

5. Θέση εργασίας στο Δημόσιο Τομέα

Διευθυντής

Προϊστάμενος

Υπάλληλος

Β' Ενότητα: Η οικονομική κρίση και βιοπορισμός

6. Επηρέασε η οικονομική κρίση το βιοτικό σας επίπεδο;

Καθόλου

Λίγο

Αρκετά

Πολύ

Παρά πολύ

Δε γνωρίζω/Δεν απαντώ

7. Η οικονομική κρίση σας ανάγκασε να περιορίσετε τις πάγιες δαπάνες σας (ενοίκια, δαπάνες για σπουδές παιδιών, δαπάνες ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης, κτλ);

Καθόλου

Λίγο

Αρκετά

Πολύ

Παρά πολύ

Δε γνωρίζω/Δεν απαντώ

8. Σε τι βαθμό η οικονομική κρίση επηρέασε τις διακοπές σας;

Καθόλου

Λίγο

Αρκετά

Πολύ

Παρά πολύ

Δε γνωρίζω/Δεν απαντώ

Γ' Ενότητα: Οικονομική κρίση, αίτια και εργασιακή συμπεριφορά.

9. Η κρατική πολιτική που είχε ακολουθηθεί στο παρελθόν συνέβαλε στη δημιουργία της οικονομικής κρίσης της δεκαετίας του 2010;

Καθόλου

Λίγο

Αρκετά

Πολύ

Παρά πολύ

Δε γνωρίζω/Δεν απαντώ

10. Η ένταξη της χώρας στην Οικονομική και Νομισματική Ένωση συνέβαλε στη δημιουργία της οικονομικής κρίσης της δεκαετίας του 2010;

Καθόλου

Λίγο

Αρκετά

Πολύ

Παρά πολύ

Δε γνωρίζω/Δεν απαντώ

11. Το πελατειακό σύστημα των σχέσεων μεταξύ ψηφοφόρων και πολιτικών που υπάρχει στη χώρα συνέβαλε στη δημιουργία της οικονομικής κρίσης της δεκαετίας του 2010;

Καθόλου

Λίγο

Αρκετά

Πολύ

Παρά πολύ

Δε γνωρίζω/Δεν απαντώ

12. Η κατάργηση του 13^{ου} και του 14^{ου} μισθού και η μείωση των αποδοχών σας

πόσο επηρέασε την απόδοσή σας στην εργασία σας;

Καθόλου

Λίγο

Αρκετά

Πολύ

Παρά πολύ

Δε γνωρίζω/Δεν απαντώ

13. Η οικονομική κρίση συνετέλεσε στην αλλαγή της συμπεριφοράς σας στον εργασιακό

σας χώρο;

Καθόλου

Λίγο

Αρκετά

Πολύ

Παρά πολύ

Δε γνωρίζω/Δεν απαντώ

14. Η οικονομική κρίση επηρέασε τη συμπεριφορά των συναδέλφων σας στον

εργασιακό σας χώρο;

Καθόλου

Λίγο

Αρκετά

Πολύ

Παρά πολύ

Δε γνωρίζω/Δεν απαντώ

Δ' Ενότητα: Οικονομική κρίση και βαθμός ικανοποίησης πολιτών

15. Πόσο ικανοποιημένοι είσαστε από τα δημοσιονομικά μέτρα που υιοθετήθηκαν για την αντιμετώπιση της κρίσης;

Καθόλου

Λίγο

Αρκετά

Πολύ

Παρά πολύ

Δε γνωρίζω/Δεν απαντώ

16. Οι κρατικές πολιτικές που εφαρμόστηκαν για την αντιμετώπιση της κρίσης ήταν οι πλέον αποτελεσματικές;

Καθόλου

Λίγο

Αρκετά

Πολύ

Παρά πολύ

Δε γνωρίζω/Δεν απαντώ

17. Οι πολιτικές που επέβαλαν στη χώρα οι Θεσμοί (ΕΚΤ, ΔΝΤ, κτλ) για την αντιμετώπιση της κρίσης ήταν οι περισσότερο αποτελεσματικές;

Καθόλου

Λίγο

Αρκετά

Πολύ

Παρά πολύ

Δε γνωρίζω/Δεν απαντώ

18. Οι κρατικές πολιτικές που εφαρμόστηκαν για την αντιμετώπιση της κρίσης ήταν κοινωνικά δίκαιες;

- Καθόλου
- Λίγο
- Αρκετά
- Πολύ
- Παρά πολύ
- Δε γνωρίζω/Δεν απαντώ

19. Οι πολιτικές που επέβαλαν στη χώρα οι Θεσμοί (ΕΚΤ, ΔΝΤ, κτλ) για την αντιμετώπιση της κρίσης ήταν κοινωνικά δίκαιες;

- Καθόλου
- Λίγο
- Αρκετά
- Πολύ
- Παρά πολύ
- Δε γνωρίζω/Δεν απαντώ

20. Θεωρείτε ότι η κρίση συνέβαλε στον έλεγχο των κρατικών πολιτικών και αποφάσεων από τους Θεσμούς;

- Καθόλου
- Λίγο
- Αρκετά
- Πολύ
- Παρά πολύ
- Δε γνωρίζω/Δεν απαντώ

21. Η διαχείριση της κρίσης από το κράτος και τους θεσμούς ήταν αποδεκτή κοινωνικά;

- Καθόλου
- Λίγο
- Αρκετά
- Πολύ

Παρά πολύ

Δε γνωρίζω/Δεν απαντώ

22. Θεωρείτε ότι το κράτος έλαβε υπόψιν του κατά τη διάρκεια της κρίσης τις ανάγκες των πολιτών;

Καθόλου

Λίγο

Αρκετά

Πολύ

Παρά πολύ

Δε γνωρίζω/Δεν απαντώ

23. Οι κυβερνήσεις για την αντιμετώπιση της κρίσης επηρεάστηκαν από τις τυχόν υπάρχουσες πελατειακές σχέσεις;

Καθόλου

Λίγο

Αρκετά

Πολύ

Παρά πολύ

Δε γνωρίζω/Δεν απαντώ

24. Η πολιτική αντιμετώπισης της οικονομικής κρίσης συνέβαλε στη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας της οικονομίας της χώρας;

Καθόλου

Λίγο

Αρκετά

Πολύ

Παρά πολύ

Δε γνωρίζω/Δεν απαντώ

25. Η πολιτική των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων της χώρας συνέβαλε στην αποτελεσματική αντιμετώπιση της κρίσης;

Καθόλου

Λίγο

Αρκετά

Πολύ

Παρά πολύ

Δε γνωρίζω/Δεν απαντώ

26. Η πολιτική της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας συνέβαλε στην αποτελεσματική αντιμετώπιση της κρίσης;

Καθόλου

Λίγο

Αρκετά

Πολύ

Παρά πολύ

Δε γνωρίζω/Δεν απαντώ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙ

6898 ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ

Τεύχος Α' 117/22.06.2016 ΝΟΜΟΣ ΥΠ' ΑΡΙΘ. 4399 (ΦΕΚ 117/Α/22-6-2016)

«Θεσμικό πλαίσιο για την σύσταση καθεστώτων Ενισχύσεων Επενδύσεων για την περιφερειακή και οικονομική ανάπτυξη της χώρας – Σύσταση Αναπτυξιακού Συμβουλίου και άλλες διατάξεις» [...]

Άρθρο 84

Θέματα Διεύθυνσης Κεφαλαίων Εξωτερικού

1. Για τα επενδυτικά σχέδια, τα οποία έχουν υπαχθεί στις διατάξεις του παρόντος και των νόμων 3299/2004 και 3908/2011 και για τους σκοπούς εφαρμογής του άρθρου 16 του Ν. 4251/2014, θεωρείται ότι, η επένδυση έχει θετικές επιπτώσεις στην εθνική ανάπτυξη και οικονομία. Η απόφαση υπαγωγής στους ανωτέρω νόμους αποτελεί στοιχείο τεκμηρίωσης του ύψους του υπαχθέντος επενδυτικού σχεδίου και της δυνατότητα κάλυψης των ιδίων κεφαλαίων του επενδυτικού φορέα, για την εισήγηση της Διεύθυνσης Κεφαλαίων Εξωτερικού της Γενικής Γραμματείας Στρατηγικών και Ιδιωτικών Επενδύσεων του Υπουργείου Οικονομίας, Ανάπτυξης και Ανταγωνιστικότητας, σύμφωνα με τις διατάξεις της παραγράφου 2 του Κεφαλαίου Α' του εν λόγω άρθρου.

2. Η παρ. 5 του Κεφαλαίου Α' του άρθρου 16 του Ν. 4251/2014 αντικαθίσταται ως εξής: «5. Οι παραπάνω πολίτες τρίτων χωρών μπορούν, κατά παρέκκλιση των διατάξεων της παραγράφου 1 του άρθρου 70, να συνοδεύονται και από τα μέλη της οικογένειάς τους στα οποία χορηγείται, ύστερα από αίτηση τους, άδεια διαμονής για οικογενειακή επανένωση, η οποία λήγει ταυτόχρονα με την άδεια διαμονής του συντηρούντος.

Ως μέλη της οικογένειας για τις ανάγκες του παρόντος άρθρου νοούνται:

(α) ο/η έτερος των συζύγων,

(β) τα άγαμα κοινά τέκνα των συζύγων κάτω των 21 ετών, (

γ) τα άγαμα τέκνα του συντηρούντος ή της/του ετέρου των συζύγων, εφόσον η επιμέλεια έχει νομίμως ανατεθεί για μεν τα τέκνα του συντηρούντος σε αυτόν για δε τα τέκνα της/του ετέρου των συζύγων σε αυτήν/αυτόν,

(δ) οι ανιόντες α' βαθμού συγγενείας των συζύγων.»

3. Το τρίτο εδάφιο της παρ. 3 του Κεφαλαίου Α' του άρθρου 16 του Ν. 4251/2014 απαλείφεται.

4. Η παράγραφος 4 του Κεφαλαίου Β' του άρθρου 16 του Ν. 4251/2014 αντικαθίσταται ως εξής: «4. Οι παραπάνω πολίτες τρίτων χωρών μπορούν, κατά παρέκκλιση των

διατάξεων της παραγράφου 1 του άρθρου 70, να συνοδεύονται και από τα μέλη της οικογένειας τους στα οποία χορηγείται, ύστερα από αίτηση τους, άδεια διαμονής για οικογενειακή επανένωση, η οποία λήγει ταυτόχρονα με την άδεια διαμονής του συντηρούντος.

Ως μέλη της οικογένειας για τις ανάγκες του παρόντος άρθρου νοούνται:

(α) ο/η έτερος των συζύγων,

(β) τα άγαμα κοινά τέκνα των συζύγων κάτω των 21 ετών,

(γ) τα άγαμα τέκνα του συντηρούντος ή της/του ετέρου των συζύγων, εφόσον η επιμέλεια έχει νομίμως ανατεθεί για μεν τα τέκνα του συντηρούντος σε αυτόν για δε τα τέκνα της/του ετέρου των συζύγων σε αυτήν/αυτόν,

(δ) οι ανιόντες α' βαθμού συγγενείας των συζύγων.»

5. Η δεύτερη παράγραφος του Κεφαλαίου Γ' του άρθρου 16 του Ν. 4251/2014 αναριθμείται σε τρίτη και προστίθεται δεύτερη παράγραφος ως εξής: «Πολίτες τρίτων χωρών που διαμένουν νόμιμα στη χώρα είτε με οριστικό τίτλο διαμονής είτε με θεώρηση εισόδου είτε με άδεια διαμονής επί μακρόν διαμένοντος, που έχει χορηγηθεί από άλλο κράτος - μέλος, δύναται να υποβάλουν στη Διεύθυνση Μεταναστευτικής Πολιτικής του Υπουργείου Εσωτερικών και Διοικητικής Ανασυγκρότησης αίτηση για την ανάπτυξη επενδυτικής δραστηριότητας, σύμφωνα με το Κεφάλαιο Α', συνοδευόμενη από προβλεπόμενα στο πρώτο εδάφιο της παραγράφου 3 του Κεφαλαίου αυτού δικαιολογητικά. Η αίτηση διαβιβάζεται στη Διεύθυνση Κεφαλαίων Εξωτερικού του Υπουργείου Οικονομίας, Ανάπτυξης και Τουρισμού, προκειμένου να εκδοθεί η προβλεπόμενη εισήγηση για το χαρακτηρισμό της επένδυσης.»

6. Η παρ. 12 του άρθρου 136 του Ν. 4251/2014, όπως αντικαταστάθηκε με την παρ. 42 του άρθρου 8 του Ν. 4332/2015, αντικαθίσταται ως εξής: «12. Με απόφαση των Υπουργών Εσωτερικών και Διοικητικής Ανασυγκρότησης και Οικονομίας Ανάπτυξης και Τουρισμού καθορίζεται το απαιτούμενο ελάχιστο ύψος και τα χαρακτηριστικά της επένδυσης για την υπαγωγή στις διατάξεις του Κεφαλαίου Α' του άρθρου 16 του παρόντος, ο ανώτατος αριθμός αδειών διαμονής σε πολίτες τρίτων χωρών για την υλοποίηση και λειτουργία της επένδυσης, αναλόγως του ύψους και των χαρακτηριστικών αυτής, τα δικαιολογητικά που συνοδεύουν την αίτηση της παραγράφου Α.3 του ανωτέρου άρθρου, ο τρόπος παρακολούθησης της τήρησης των όρων και προϋποθέσεων όσον αφορά την επενδυτική δραστηριότητα, καθώς κάθε άλλο σχετικό θέμα για την εφαρμογή του Κεφαλαίου Α' του άρθρου 16.»

ΝΟΜΟΣ ΥΠ' ΑΡΙΘΜ. 4024/2011

(ΦΕΚ Α-226/27-10-2011)

Συνταξιοδοτικές ρυθμίσεις, ενιαίο μισθολόγιο βαθμολόγιο, εργασιακή εφεδρεία και άλλες διατάξεις εφαρμογής του μεσοπρόθεσμου πλαισίου δημοσιονομικής στρατηγικής 2012-2015.

Άρθρο 5

Θέματα κινητικότητας των Υπαλλήλων του Κράτους

1. Οι υπάλληλοι, μόνιμοι και με σχέση εργασίας ιδιωτικού δικαίου αορίστου χρόνου, που υπηρετούν σε υπηρεσίες της κεντρικής ή αποκεντρωμένης διοίκησης, διοικούνται, όσον αφορά τα θέματα κινητικότητας μεταξύ υπηρεσιών διαφορετικών υπουργείων ή αποκεντρωμένων διοικήσεων, από τον Υπουργό Διοικητικής Μεταρρύθμισης και Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης και τον οικείο, κατά περίπτωση, Υπουργό.

2. Οι υπάλληλοι αυτοί μπορούν να μετακινούνται στις υπηρεσίες των υπουργείων και των αποκεντρωμένων διοικήσεων, με κοινή απόφαση του Υπουργού Διοικητικής Μεταρρύθμισης και Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης και των οικείων κατά περίπτωση Υπουργών των υπηρεσιών προέλευσης και υποδοχής των υπαλλήλων, για συγκεκριμένο χρόνο που ορίζεται με την απόφαση αυτή, λαμβανομένων υπόψη των υφιστάμενων υπηρεσιακών αναγκών και της κατηγορίας, κλάδου και ειδικότητας των υπαλλήλων που μετακινούνται.

3. Η εκτίμηση των υπηρεσιακών αναγκών για την εφαρμογή των διατάξεων του παρόντος άρθρου γίνεται κατά κατηγορία, κλάδο και ειδικότητα προσωπικού, κάθε δύο έτη, από τριμελές Συμβούλιο, το οποίο συγκροτείται με απόφαση των Υπουργών Διοικητικής Μεταρρύθμισης και Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης και Οικονομικών, από Αντιπρόεδρο ή Πρόεδρο Τμήματος του ΑΣΕΠ, ο οποίος προεδρεύει και δύο υπαλλήλους, οι οποίοι ασκούν καθήκοντα προϊσταμένων Γενικών Διευθύνσεων των Υπουργείων Διοικητικής Μεταρρύθμισης και Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης και Οικονομικών. Με κοινή απόφαση των προαναφερόμενων Υπουργών ρυθμίζονται τα ειδικότερα θέματα που αφορούν στη συγκρότηση και λειτουργία του εν λόγω Συμβουλίου, στη διαδικασία της μετακίνησης λαμβανομένου υπόψη και του συμφέροντος του υπαλλήλου, καθώς και κάθε άλλο σχετικό θέμα για την εφαρμογή του παρόντος άρθρου.

Άρθρο 10

Προϋποθέσεις επιλογής σε θέσεις ευθύνης

Όπως καταργήθηκε με την Παρ.1 Άρθρο 28 ΝΟΜΟΣ 4369/2016 με ισχύ την 27/2/2016

Δες την εξέλιξη του άρθρου

1. Υπάλληλοι, οι οποίοι έχουν προαχθεί στο Βαθμό Α έχουν δικαίωμα επιλογής για θέσεις ευθύνης:

α) Οργανικής μονάδας επιπέδου Γενικής Διεύθυνσης, εφόσον σωρευτικά:

αα) έχουν επιτύχει στην υλοποίηση της στοχοθεσίας, σε ποσοστό τουλάχιστον 90% κατά τα δύο (2) τελευταία έτη πριν από την επιλογή,

ββ) έχουν ασκήσει καθήκοντα προϊσταμένου οργανικής μονάδας επιπέδου Διεύθυνσης,

γγ) ανήκουν στην κατηγορία προσωπικού ΠΕ.

β) Οργανικής μονάδας επιπέδου Διεύθυνσης ή Τμήματος, εφόσον σωρευτικά:

αα) έχουν επιτύχει στην υλοποίηση της στοχοθεσίας, σε ποσοστό τουλάχιστον 90% κατά τα δύο (2) τελευταία έτη πριν από την επιλογή,

ββ) έχουν ασκήσει καθήκοντα προϊσταμένου οργανικής μονάδας επιπέδου Τμήματος, εφόσον πρόκειται να επιλεγούν ως προϊστάμενοι οργανικής μονάδας επιπέδου Διεύθυνσης και

γγ) ανήκουν στις κατηγορίες προσωπικού ΠΕ ή ΤΕ.

Όπως καταργήθηκε με την Παρ.1 Άρθρο 28 ΝΟΜΟΣ 4369/2016 με ισχύ την 27/2/2016

Δες την εξέλιξη της παραγράφου

2. Υπάλληλοι, οι οποίοι έχουν προαχθεί στο Βαθμό Β έχουν δικαίωμα επιλογής για θέσεις ευθύνης:

α) Οργανικής μονάδας επιπέδου Γενικής Διεύθυνσης ή Διεύθυνσης εφόσον, σωρευτικά:

αα) έχουν επιτύχει στην υλοποίηση της στοχοθεσίας, σε ποσοστό τουλάχιστον 90% κατά τα δύο (2) τελευταία έτη πριν από την επιλογή,

ββ) έχουν ασκήσει καθήκοντα προϊσταμένου οργανικής μονάδας επιπέδου Τμήματος εφόσον πρόκειται να επιλεγούν ως προϊστάμενοι οργανικής μονάδας επιπέδου Διεύθυνσης και Διεύθυνσης εφόσον πρόκειται να επιλεγούν ως προϊστάμενοι οργανικής μονάδας επιπέδου Γενικής Διεύθυνσης,

γγ) ανήκουν στην κατηγορία προσωπικού ΠΕ εφόσον πρόκειται να επιλεγούν ως προϊστάμενοι οργανικής μονάδας επιπέδου Γενικής Διεύθυνσης και κατηγορίες προσωπικού ΠΕ ή ΤΕ εφόσον πρόκειται να επιλεγούν ως προϊστάμενοι οργανικής μονάδας επιπέδου Διεύθυνσης.

β) Οργανικής μονάδας Επιπέδου Τμήματος, εφόσον, σωρευτικά:

αα) έχουν επιτύχει στην υλοποίηση της στοχοθεσίας, σε ποσοστό τουλάχιστον 90% κατά τα δύο (2) τελευταία έτη πριν από την επιλογή και

ββ) ανήκουν στις κατηγορίες προσωπικού ΠΕ ή ΤΕ ή ΔΕ.

Όπως καταργήθηκε με την Παρ.1 Άρθρο 28 ΝΟΜΟΣ 4369/2016 με ισχύ την 27/2/2016
Δες την εξέλιξη της παραγράφου

3. Υπάλληλοι, οι οποίοι έχουν προαχθεί στο Βαθμό Γ έχουν δικαίωμα επιλογής για θέσεις ευθύνης οργανικής μονάδας επιπέδου Τμήματος ή Διεύθυνσης εφόσον, σωρευτικά:

α) έχουν επιτύχει στην υλοποίηση της στοχοθεσίας, σε ποσοστό τουλάχιστον 90% κατά τα δύο (2) τελευταία έτη πριν από την επιλογή,

β) ανήκουν στις κατηγορίες προσωπικού ΠΕ ή ΤΕ ή ΔΕ εφόσον πρόκειται να επιλεγούν ως προϊστάμενοι οργανικής μονάδας επιπέδου Τμήματος και ΠΕ ή ΤΕ εφόσον πρόκειται να επιλεγούν ως προϊστάμενοι οργανικής μονάδας επιπέδου Διεύθυνσης και

γ) έχουν ασκήσει καθήκοντα προϊσταμένου Τμήματος εφόσον πρόκειται να επιλεγούν ως προϊστάμενοι οργανικής μονάδας επιπέδου Διεύθυνσης.

Όπως καταργήθηκε με την Παρ.1 Άρθρο 28 ΝΟΜΟΣ 4369/2016 με ισχύ την 27/2/2016
Δες την εξέλιξη της παραγράφου

4. Υπάλληλοι, οι οποίοι έχουν προαχθεί στο Βαθμό Δ' έχουν δικαίωμα επιλογής για θέσεις ευθύνης οργανικής μονάδας επιπέδου Τμήματος εφόσον σωρευτικά:

α) έχουν επιτύχει στην υλοποίηση της στοχοθεσίας, σε ποσοστό τουλάχιστον 90% κατά τα δύο (2) τελευταία έτη πριν από την επιλογή,

β) ανήκουν στις κατηγορίες ΠΕ ή ΤΕ ή ΔΕ.

Όπως καταργήθηκε με την Παρ.1 Άρθρο 28 ΝΟΜΟΣ 4369/2016 με ισχύ την 27/2/2016
Δες την εξέλιξη της παραγράφου

5. Υπάλληλοι, οι οποίοι επιλέγονται ως προϊστάμενοι οργανικής μονάδας επιπέδου Τμήματος και ανήκουν σε βαθμό κατώτερο του Βαθμού Γ', με την τοποθέτησή τους κατατάσσονται στο Βαθμό Γ'. Υπάλληλοι, οι οποίοι επιλέγονται ως προϊστάμενοι οργανικής μονάδας επιπέδου Διεύθυνσης και ανήκουν σε βαθμό κατώτερο του Βαθμού Β', με την τοποθέτησή τους κατατάσσονται στο Βαθμό Β'. Υπάλληλοι, οι οποίοι επιλέγονται ως προϊστάμενοι οργανικής μονάδας επιπέδου Γενικής Διεύθυνσης και ανήκουν σε βαθμό κατώτερο του Α', με την τοποθέτησή τους κατατάσσονται στο Βαθμό Α'.

Σε περίπτωση που δεν υπάρχουν υποψήφιοι με τις προϋποθέσεις που ορίζονται στις παραγράφους 1 έως και 4 του παρόντος άρθρου, τότε μπορούν να είναι υποψήφιοι υπάλληλοι με τον αμέσως κατώτερο βαθμό κατά περίπτωση και εφόσον δεν υπάρχουν ούτε οι ανωτέρω, τότε υπάλληλοι με τον αμέσως μετά από αυτόν κατώτερο βαθμό.

Όπως καταργήθηκε με την Παρ.1 Άρθρο 28 ΝΟΜΟΣ 4369/2016 με ισχύ την 27/2/2016

6. Δεν επιτρέπεται να είναι υποψήφιος για επιλογή σε θέση προϊσταμένου Γενικής Διεύθυνσης, υπάλληλος που αποχωρεί αυτοδικαίως από την υπηρεσία και το διάστημα που υπολείπεται είναι μικρότερο των δύο (2) ετών κατά την πρώτη ημέρα συνεδρίασης του αρμοδίου προς τούτο συλλογικού οργάνου, το οποίο πρόκειται να αποφασίσει σχετικά.

Όπως καταργήθηκε με την Παρ.1 Άρθρο 28 ΝΟΜΟΣ 4369/2016 με ισχύ την 27/2/2016 Δες την εξέλιξη της παραγράφου

7. Δεν επιτρέπεται να είναι υποψήφιος για την επιλογή προϊσταμένων οποιουδήποτε επιπέδου οργανικής μονάδας υπάλληλος στον οποίο έχει επιβληθεί τελεσίδικα πειθαρχική ποινή ανώτερη του προστίμου αποδοχών τεσσάρων (4) μηνών για οποιοδήποτε πειθαρχικό παράπτωμα μέχρι τη διαγραφή της κατά το άρθρο 145 του Υπαλληλικού Κώδικα όπως αντικαθίσταται με το άρθρο δεύτερο του παρόντος.

Όπως καταργήθηκε με την Παρ.1 Άρθρο 28 ΝΟΜΟΣ 4369/2016 με ισχύ την 27/2/2016 Δες την εξέλιξη της παραγράφου

8. Οι προϋποθέσεις και τα κριτήρια επιλογής πρέπει να συντρέχουν κατά τη λήξη της προθεσμίας υποβολής αιτήσεων. Η ημερομηνία αυτή λαμβάνεται υπόψη και για τη μοριοδότηση των υποψηφίων, όπου απαιτείται. Το κώλυμα επιλογής της παραγράφου 7 δεν πρέπει να συντρέχει τόσο κατά το χρόνο λήξης της προθεσμίας υποβολής της αίτησης υποψηφιότητας όσο και κατά την ημερομηνία τοποθέτησης από το αρμόδιο όργανο.

Όπως καταργήθηκε με την Παρ.1 Άρθρο 28 ΝΟΜΟΣ 4369/2016 με ισχύ την 27/2/2016 Δες την εξέλιξη της παραγράφου

9. Με την προκήρυξη για την επιλογή προϊσταμένων, που προβλέπεται από τις διατάξεις του άρθρου 11 του παρόντος νόμου, καθορίζονται οι κλάδοι ΓΙΕ, ΤΕ και ΔΕ, των οποίων οι υπάλληλοι κρίνονται για την κατάληψη θέσεων προϊσταμένων των κατά περίπτωση οργανικών μονάδων ανάλογα με την ειδικότητα του κλάδου και το αντικείμενο των συγκεκριμένων οργανικών μονάδων. Στις περιπτώσεις πλήρωσης θέσεων προϊσταμένων οργανικών μονάδων που δεν υπάγονται στις διατάξεις της παραγράφου 1 του άρθρου 11 του παρόντος νόμου, οι κλάδοι καθορίζονται, μέχρι την έκδοση των υπουργικών αποφάσεων που προβλέπονται από τις διατάξεις της παραγράφου 2 του ίδιου άρθρου, με τους οργανισμούς των οικείων υπηρεσιών. Μετά την έκδοση των αποφάσεων οι κλάδοι καθορίζονται με την προκήρυξη. Οργανικές μονάδες είναι η Γενική Διεύθυνση, η Διεύθυνση και το Τμήμα.

Όπως καταργήθηκε με την Παρ.1 Άρθρο 28 ΝΟΜΟΣ 4369/2016 με ισχύ την 27/2/2016

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνόγλωσση

- Ι. Βαβούρας και Χ. Βαβούρα (2019^α). «Πως επηρεάζει η κρίση χρέους τη σχετική θέση της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Ένωση», Διεθνής και Ευρωπαϊκή Πολιτική, Τεύχος 46-47, Μάρτιος-Οκτώβριος, σσ. 131-140.
- Ι. Βαβούρας και Χ. Βαβούρα (2019^β). Οικονομική Πολιτική, εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.
- Π. Καζάκος (2011). Μετά το «Μνημόνιο»: Οικονομική πολιτική στην Ελλάδα υπό διεθνή έλεγχο, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα
- Γ. Αργείτης, Ν. Καρατζάνης, Δ. Παϊταρίδης, Κ. Πασσάς και Χ. Πιέρρος (2018). Η α(υ)τάπη των προγραμμάτων οικονομικής προσαρμογής της Ελλάδας, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.
- Γ. Αργείτης (2012). Χρεοκοπία και οικονομική κρίση. Αποτυχία και κατάρρευση του ελληνικού μοντέλου καπιταλισμού, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα.
- Γ. Αλογοσκούφης, εκδόσεις Γκούντεμπεργκ. «Πριν και μετά το ευρώ. Οι κύκλοι της μεταπολίτευσης και η ελληνική οικονομία»
- Ι. Βαβούρας και Χ. Βαβούρα, 2022. «Το ζήτημα της αναθεώρησης του Συμφώνου Σταθερότητας και Ανάπτυξης» στο επιστημονικό περιοδικό «Διεθνής και Ευρωπαϊκή Πολιτική».
- Β. Δαφέρμος, (2011). *Κοινωνική στατιστική και μεθοδολογία έρευνας με το SPSS*. Θεσσαλονίκη: Ζήτη.
- Ι. Βαβούρας (1994). Εθνική οικονομική πολιτική και Ο.Ν.Ε.: Θεωρητική προσέγγιση και εμπειρία, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.
- Ι. Βαβούρας, Γ. Μανωλάς και Γ. Σφακιανάκης (2013). «Κρίση χρέους και παραοικονομία: Η περίπτωση της Ελλάδας», σε Μ. Καΐλα, Α. Μόγιος και Β. Παπαβασιλείου (επιστ. επιμ.), Εκπαίδευση για το Περιβάλλον και την Αειφορία στις Αρχές του 21ου Αιώνα. Προβλήματα και Προβληματισμοί σε Εποχές Κρίσης, Εκδόσεις Διάδραση, Αθήνα, σσ. 73-99.
- Ι. Βαβούρας (2014). «Κοινωνικοπολιτική ανάπτυξη και οικονομική κρίση: Η περίπτωση της Ελλάδας», Η Ευρωπαϊκή Ένωση Απέναντι στην Ελλάδα: Επιστημονικές και Πολιτικές Προβληματικές, Πρακτικά Συνεδρίου, Αθήνα, σσ. 30-41.
- Χ. Βαβούρα, Ι. Βαβούρας, Γ. Πετράκος και Κ. Ρόντος. «Ο αποσταθεροποιητικός ρόλος του φαινομένου των πολιτικών δημοσιονομικών κύκλων στην περίπτωση της Ελλάδας», (υπό έκδοση σε τόμο του Κ. Ρόντου, Πανεπιστήμιο Αιγαίου).
- Ρ. Krugman (2012). Τέλος στην Ύφεση Τώρα, ελληνική μετάφραση Τ. Θεού, Εκδόσεις ΠΟΛΙΣ, Αθήνα.
- Θ. Μαριόλης και Κ. Παπουλής (2010). Δυναμική του Χρέους, «Δίδυμα Ελλείμματα» και Διεθνής Ανταγωνιστικότητα της Ελληνικής Οικονομίας, MPRA Paper 23173.

J. Pisani-Ferry (2012). *Η Αφύπνιση των Δαιμόνων: Η Κρίση του Ευρώ και πώς θα Βγούμε από Αυτήν*, 2η έκδοση, ελληνική μετάφραση Μ. Μητσός, Εκδόσεις ΠΟΛΙΣ, Αθήνα. οχι

N. Nouriel Roubini και S.Mihm (2010). *Η Οικονομία της Κρίσης: Μαθήματα Εκτάκτου Ανάγκης για το Μέλλον του Χρήματος*, ελληνική μετάφραση Τ. Σπερελάκη, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα

J.E. Stiglitz (2011). *Ο Θρίαμβος της Απληστίας: Η Ελεύθερη Αγορά και η Κατάρρευση της Παγκόσμιας Οικονομίας*, ελλ. μετάφραση Ν. Ρούσσος, Εκδόσεις Παπαδόπουλος, Αθήνα.

J. Wallis και B. Dollery (2005). *Αποτυχία της Αγοράς, Αποτυχία της Κυβέρνησης, Ηγεσία και Δημόσια Πολιτική, Κέντρο Θεσμικών Μεταρρυθμίσεων, επιστ. επιμέλεια Θ. Πελαγίδης, ελληνική μετάφραση Α. Στρατής, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα .*

Π. Καζάκος, Π. Λιαργκόβας και Σ. Ρεπούσης (2016). *Το δημόσιο χρέος της Ελλάδας*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.

Α. Βλάχου, Ν. Θεοχαράκης και Δ. Μυλωνάκης (επιμ.) (2011). *Οικονομική κρίση και Ελλάδα, Επιστημονική Εταιρία Πολιτικής Οικονομίας, Τυπωθήτω – Εκδόσεις Δαρδανός, Αθήνα.*

Στ. Μιχοπούλου (2014). *Κρίση χρέους, δημοσιονομική λιτότητα και οικονομική κρίση στην Ευρωζώνη*, Μελέτη 30, Παρατηρητήριο Οικονομικών και Κοινωνικών Εξελίξεων, Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ.

Ξενογλώσση

M. Mitsopoulos and T. Pelagidis (2011). *Understanding the crisis in Greece: From boom to bust*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

G. Argitis and M. Nikolaidi (2014). “The financial fragility and the crisis of the Greek government sector: A Minskian analysis”, *International Review of Applied Economics*, Vol. 28, Issue 3, pp. 272-291.

N. Koratzanis and C. Pierros (2017). “Assessing the impact of austerity in the Greek economy: A sectoral financial balances approach”, *Real-world Economic Review*, Issue 82, pp. 122-142.

A. Sapir, B.G. Wolf, C. De Sousa and A. Terzi (2014). “The Troika and financial assistance in the euro area: Success and failures”, *External Publication*, Bruegel, Brussels.

W. Yang, J. Fidrmuc and S. Ghosh (2015). “Macroeconomic effects of fiscal adjustment: A tale of two approaches”, *Journal of International Money and Finance*, Vol. 57, pp. 31-60. Healink

S. Lazaretou (2011). *Financial crises and financial market regulation: The long record of an “emerger”*, Bank of Greece, Working Paper 140, October. Στο Internet

M. Markantonatou (2013). *Diagnosis, treatment, and effects of the crisis in Greece: A “special case” or a “test case”?*, Max Plank Institute for the Study of Societies (MPIfG), Discussion Paper 13/3, Cologne, February.

Y. Stournaras (2019). “The Greek economy 10 years after the crisis and lessons for the future both for Greece and the Eurozone”, *Speech by Mr Yannis Stournaras of the Bank of Greece, at the European Court of Auditors, Luxembourg, 28 June.*

P. Thomsen (2019). The IMF and the Greek crisis: Myths and realities, speech at the London School of Economics.

Άλλες πηγές

I. Βαβούρας, Μ. Σ. (2013).

<http://ejournals.epublishing.ekt.gr>

Α. Κότιος, Γ. Γαλανός, Σπ. Ρουκανάς Η Ελληνική Κρίση και η Κρίση του Συστήματος Διακυβέρνησης της Ευρωζώνης

<https://www.des.unipi.gr/wp>

European Commission, DG-ECFIN, Economic adjustment programmes for Greece.

International Monetary Fund (IMF).

Έκθεση Jacques Larosiere. (2009, Οκτώβριος).

<https://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2009:318:0057:0065:EL:PDF>

Επίσημη Εφημερίδα της Ε.Ε. (2007, Δεκέμβριος).

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32007R1497&from=EN>

Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (2015).

<https://www.consilium.europa.eu/el/policies/financial-assistance-eurozone-members/greece-programme/>

Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ-Αργείτης, Δαφέρμος, Νικολαΐδης. (2011, Δεκέμβριος). *neobservatory*. <https://ineobservatory.gr/wp-content/uploads/2014/08/report4.pdf>

Eurobank research. (2009, Δεκέμβριος). *Eurobank Τόμος IV, Τεύχος 8, Δεκέμβριος 2009*.

<https://www.eurobank.gr/>

Wikipedia.

<https://el.wikipedia.org/wiki/>

euretatio

<https://euretatio.com/xrimatooikonomiki-moxleusi-financial-leverage/>

<https://www.eurobank.gr/Uploads/Reports/EconomyMarketsIV8.pdf>

Ινστιτούτο Εργασίας ΙΝΕ-ΓΣΕΕ, Βαρουφάκης. Πατόκος, Τσερκέζης, Κουτσοπέτρος. (2011, Δεκέμβριος).

<https://www.inegsee.gr/wp-content/uploads/2014/04/files/study-17.pdf>

Κανονισμός 1466/97 Επίσημη Εφημερίδα της Ε.Ε. (1997, Ιούλιος). *Επίσημη Εφημερίδα της Ε.Ε.*

<https://eurlex.europa.eu/legalcontent/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:31997R1466&qid=1686760996819>

Μεσοπρόθεσμο Πλαίσιο Δημοσιονομικής Στρατηγικής , 2.-2. (2012, Οκτώβριος).

https://www.macropolis.gr/resources/toolip/doc/2013/09/16/mtfs_october_2012_greek.pdf

N. 4024/2011 (ΦΕΚ Α 226/27-10-2011). (2011, Οκτώβριος).

<https://www.e-nomothesia.gr/suntaksiodotika/n-4024-2011.html>

Ναυτεμπορική, Τ. (2022, Αύγουστος Σάββατο 20). www.naftemporiki.gr.
<https://www.naftemporiki.gr/finance/1363548/to-chroniko-apo-tin-entaxi-sta-mnimonia-eos-tin-exodo-apo-tin-enischymeni-epopteia/>

bankofgreece.gr.

<https://www.bankofgreece.gr/enimerosi/grafeio-typoy/anazhthsh-enhmerwsewn/enhmerwseis?announcement=ce62490e-3dbd-4f78-9c55-35e0fefb9f35>

Συμφωνία Bretton Woods. (1944, Ιούλιος). *Wikipedia*. <https://el.wikipedia.org/wiki/>

Το Βήμα της Κυριακής, Η. (2018, Μάρτιος Παρασκευή 2). www.tovima.gr
<https://www.tovima.gr/2018/03/02/finance/i-elliniki-oikonomia-apo-ti-metapoliteysi-ews-to-2010-kai-i-diethnis-sygkyria/>

Υπουργείο Οικονομικών - Μνημόνιο Συνεννόησης. (2012, Φεβρουάριος). *minfin*.
<https://www.minfin.gr/documents/>

ΦΕΚ 117 Α/22.06.2016, Α. Ν.-Π. (2016, Ιούνιος 22). Ανάκτηση από
https://www.espa.gr/elibrary/n4399_2016_FEK117A_Anaptixiakos.pdf

<https://www.eurobank.gr/Uploads/Reports/EconomyMarketsIV8.pdf>
<https://www.inegsee.gr/wp-content/uploads/2016/03/IANOYARIOS-FEBROYARIOS-2016.pdf>

<https://www.ot.gr/2022/08/10/oikonomia/ft-anadromi-stin-elliniki-krisi-xreous-me-aformi-tin-eksodo-apo-tin-enisxymeni-epopteia/>

<https://nemertes.library.upatras.gr/items/d0ac3351-2673-4e8a-a105-ab2b64395de2>

<http://www.setee.gr/images/pdf/ToXronikoKrisiTE.pdf>

<https://www.europarl.europa.eu/at-your-service/el/be-heard/eurobarometer/europeans-and-the-economic-and-financial-crisis-i>

<https://kedisa.gr/>

<https://www.mfa.gr/exoteriki-politiki/i-ellada-stin-ee/i-poreia-tis-elladas-stin-europaiki-enosi.html>

<https://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2009:318:0057:0065:EL:PDF>

<https://www.e-nomothesia.gr/suntaksiodotika/n-4024-2011.html>